

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE
FİNANSAL İŞLEM VE FAALİYETLERİN
VERGİLENDİRİLMESİ**

NESLİHAN GENCE ŞEN

MALİYE ANABİLİM DALI

TEMMUZ 2017

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE FİNANSAL İŞLEM VE FAALİYETLERİN
VERGİLENDİRİLMESİ**

Neslihan Gence ŞEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEMMUZ 2017

Neslihan Gence ŞEN tarafından hazırlanan “**Küreselleşme Sürecinde Finansal İşlem ve Faaliyetlerin Vergilendirilmesi**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Maliye Anabilim Dalında Maliye Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Maliye Bölümü, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Başkan: Prof. Dr. Tekin AKDEMİR

Maliye Bölümü, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Mine Nur BOZDOĞAN

Maliye Bölümü, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 31/07/2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Neslihan Gence ŞEN

31.07.2017

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE FİNANSAL İŞLEM VE FAALİYETLERİN VERGİLENDİRİLMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Neslihan Gence ŞEN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2017

ÖZET

Bir bütünleşme ve/veya etkileşim şeklinde karşımıza çıkan küreselleşme, bireyleri, toplumları ve hatta devletleri ekonomik, teknolojik, sosyo-kültürel, çevresel vb. yönlerden etkileyerek, “fiziki sınır” kavramının sorgulanmasına neden olmuş ve dünyayı adeta “global köy” haline getirmiştir. Beraberinde getirdiği değişiklikler ile her alanda adından sıkça bahsedilen küreselleşme devletleri en çok ekonomik yönden de etkilemiştir. Diğer alanlarda olduğu gibi, devletlerin temel gelir kaynağını oluşturan vergiler de küreselleşmeden etkilenmiş ve beraberinde bir dizi tehdit ve fırsatları getirmiştir. Bu tehdit ve fırsatlar karışımıza vergilemede boşluklar şeklinde çıkmaktadır. Bu boşlukların en önemlilerinden biri kuşkusuz finansal sektörün vergilendirilmesinde karşılaşılan yetersizliktir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak uluslararası sermaye hareketlerinin aşırı ölçüde artması ve uluslararası sermaye piyasalarının geçmişe nazaran çok daha fazla entegre bir hal alması hem finansal sektörün vergilendirilmesini zorlaştırmış hem de önemli hale getirmiştir. Bu tezde küreselleşen dünyada finansal işlem ve faaliyetlerin vergilendirilmesi ve bu alandaki gelişmeler analiz edilmektedir.

Bilim Kodu : 112007
Anahtar Kelimeler : Küreselleşme, Finansal Küreselleşme, Finansal İşlem Vergileri,
Finansal Faaliyet Vergileri, Döviz İşlem Vergileri.
Sayfa Adedi : 137
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

TAXATION OF FINANCIAL TRANSACTION AND ACTIVITIES IN THE
GLOBALIZATION PROCESS

(M.S. Thesis)

Neslihan Gence ŞEN

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July 2017

ABSTRACT

Globalization that confronts with us in the form of an integration and/or interaction has turned the world into a global village by influencing people, societies, and even states in terms of economic, technological, socio-cultural, environmental, etc. perspectives. With the changes that bring with itself, globalization has very much affected the states in terms of economic perspectives. As in the other fields, the globalization has also influenced taxes and it has brought several threats and opportunities regarding taxation. These threats and opportunities emerge in front of us in the form of gaps in taxation. Undoubtedly, one of the most important of these gaps that many faces is the insufficiencies of taxing financial sector. As a consequence of the globalization, excessive increases in international capital movements and international capital markets have become more integrated compared to the past not only have made difficult the taxation of the financial sector but also have made important. In this thesis, the taxation of financial transactions and financial activities and new developments in this field are analyzed.

Science Code : 112007
Key Words : Globalization, Financial Globalization, Financial Transaction
Taxes, Financial Activity Taxes, FX Transaction Taxes
Page Number : 137
Supervisor : Prof. Dr. Hilmi UNSAL

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL'a, manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli ailem ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve VERGİLEME

1.1. Küreselleşme: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Boyutları	5
1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı.....	5
1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi	8
1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları	11
1.1.3.1. Küreselleşmenin Teknolojik Boyutu	12
1.1.3.2. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu	13
1.1.3.3. Küreselleşmenin Çevresel Boyutu.....	13
1.1.3.4. Küreselleşmenin Siyasi ve Güvenlik Boyutu	14
1.1.3.5. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	14
1.1.3.5.1. Üretimin Küreselleşmesi	16
1.1.3.5.2. Ticaretin Küreselleşmesi	18
1.1.3.5.3. Finansal İşlem ve Faaliyetlerin Küreselleşmesi	19
1.2. Küreselleşme ve Vergileme İlişkisi	22

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERGİSEL SORUNLAR VE KAVRAMLAR

2.1. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	27
2.1.1. Elektronik Ticaret ve Elektronik Ticaret İşlemlerinin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	28
2.1.2. Elektronik Para Kullanımının Yaygınlaşmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	30
2.1.3. Şirket İçi Ticaretin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	31
2.1.4. Off-Shore Finansal Merkezler ve Vergi Cennetlerinin Varlığının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	32
2.1.5. Türev Ürünler ve Hedge Fonların Ortaya Çıkmasının ve Yaygınlaşmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	33
2.1.6. Sermaye Hareketliliğinin Artmasının ve Çeşitlenmesinin Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	34
2.1.7. Yabancı Faaliyetlerin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	35
2.1.8. Yurtdışı Alışverişlerinin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar	35
2.1.9. Uluslararası Çifte Vergilendirmeden Kaynaklanan Sorunlar	36
2.2. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Vergisel Kavramlar	37
2.2.1. Vergi Rekabeti	37
2.2.2. İkili Gelir Vergisi Sistemi	40
2.2.3. Hall-Rabushka Düz Oranlı Vergi Reformu	42
2.2.4. Agresif Vergi Planlaması ve Vergi Cennetleri	45
2.2.5. Elektronik Ticaret Vergisi, Dijital Vergi ve Bit Vergisi	48
2.2.5.1. Elektronik Ticaret Vergisi	48
2.2.5.2. Dijital Vergi	50
2.2.5.3. Bit Vergisi	53
2.2.6. Finansal İşlem, Finansal Faaliyet ve Döviz İşlem Vergileri	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜNDEME GELEN FİNANSAL VERGİLER: FİNANSAL İŞLEM, FİNANSAL FAALİYET VE DÖVİZ İŞLEM VERGİLERİ

3.1. Finans ve Finansal Sistem: Genel Çerçeve	57
3.2. Türkiye’de Finansal Sektör	64
3.3. Finansal Sektörünün Vergilendirilmesi ve Vergilendirilme Nedenleri	67
3.4. Finansal Sektörün Vergilendirilmesine Yönelik Başlıca Vergi Önerileri	72
3.4.1. Finansal İşlem Vergileri	73
3.4.1.1. AB Tipi Finansal İşlem Vergisi	73
3.4.1.2. Menkul Kıymet İşlemleri Vergisi	76
3.4.1.3. Sermaye Artırım Vergisi	77
3.4.1.4. Banka İşlem Vergisi	78
3.4.1.5. Sigorta Primi Vergileri	79
3.4.2. Finansal Faaliyet Vergileri	82
3.4.2.1. FFV1: Finansal Faaliyetler KDV’si/ KDV Tipi Finansal Faaliyet Vergisi	83
3.4.2.2. FFV2: Aşırı Kazanç Vergisi	85
3.4.2.3. FFV3: Aşırı Risk Vergisi	86
3.4.2.4. Banka Vergisi (Finansal İstikrar Katkı Fonu)	86
3.4.3. Döviz İşlem Vergileri	89
3.4.3.1. Tobin Vergisi (Döviz İşlem Vergisi)	89
3.4.3.2. İki Aşamalı Tobin Vergisi (Spahn Vergisi)	92
3.4.3.3. Eichengreen Vergisi	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**FİNANSAL İŞLEM VE FİNANSAL FAALİYET VERGİLERİ
ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME**

4.1. Finansal İşlem Vergilerinin Uygulanabilirliği	95
4.2. Finansal Faaliyet Vergilerinin Uygulanabilirliği	102
4.3. Türkiye’de Finansal İşlem ve Faaliyet Vergileri Üzerine Bir Değerlendirme	104
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	123
KAYNAKÇA.....	127
ÖZGEÇMİŞ	137

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Finansal piyasaların sınıflandırılması.....	59
Çizelge 3.2. Önem derecesine göre küresel finansal merkezler	60
Çizelge 3.3. Küresel finans merkezleri indeksi, 2007-2017	61
Çizelge 3.4. Dünyanın önde gelen borsalarının piyasa değeri, 2015 yılı itibariyle.....	63
Çizelge 3.5. Dünya borsalarının aylık işlem hacimleri, 2016 yılı itibariyle.....	64
Çizelge 3.6. Türkiye’de finansal sektörü düzenleyen ve denetleyen kurumlar	65
Çizelge 3.7. Finansal sektörün vergilendirilmesine yönelik başlıca vergi önerileri.....	73
Çizelge 3.8. Seçilmiş bazı AB ülkelerinde uygulanan sigorta primi vergileri	81
Çizelge 3.9. Banka vergisi ülke uygulamaları	88
Çizelge 3.10. Tobin vergisinden sağlanabilecek potansiyel gelir.....	91
Çizelge 4.1. Türkiye’de menkul sermaye iratlarının vergilendirmesi, 2016 yılı itibariyle	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Küreselleşmenin boyutları ve birbirleri arasındaki etkileşimi.....	12
Şekil 1.2. Dünya ticaret hacmindeki artış, 1960-2015, (Trilyon \$ Olarak)	18
Şekil 2.1. Dikey ve yatay vergi rekabeti	39
Şekil 2.2. İkili gelir vergisi sistemi	41
Şekil 3.1. Sigorta dalları itibariyle sigorta primlerinin dağılımı, 2015 yılı itibariyle	67

KISALTMALAR LİSTESİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ATO	Avustralya Vergi Dairesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	Borsa İstanbul
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
E-Para	Elektronik Para
E-Ticaret	Elektronik Ticaret
FED	Amerika Merkez Bankası
FFV	Finansal Faaliyet Vergisi
FİV	Finansal İşlem Vergisi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
KDV	Katma Değer Vergisi
KKDF	Kaynak Kullanımını Destekle Fonu
MAI	Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
MASAK	Mali Suçları Araştırma Kurulu
NYSE	New York Borsası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Devlet için zamana ve bölgeye göre önem dereceleri farklılık gösterse de bir gelir kaynağı olarak devletin var olduğu her dönemde vergilere rastlanılmaktadır. Zamana ve bölgeye bağlı olarak konularının, oranlarının farklılaştığı vergiler için net olan şey, devletin sunmakla yükümlü olduğu kamu hizmetlerini gerçekleştirmesi için ihtiyaç duyduğu kesin ve sürekli bir gelir kaynağı olmasıdır. Ancak devlet anlayışının, yapısının ve görevlerinin sorgulanıp değişmeye başlaması ile birlikte, vergilere ilişkin algı da değişmeye başlamıştır. Nüfusun giderek artması, devletin sunmakla yükümlü olduğu görevlerin zaman içinde değişmesi, bireylerin ihtiyaç ve taleplerinde yaşanan değişiklikler, büyüyen nüfusa paralel olarak ilave istihdam sağlama gerekliliği gibi bir dizi neden, devletleri yeni gelir kaynakları temin etmeye itmiştir. Tüm bu sıralanan sebeplerden ötürü vergilerin önemi artmış ve devletin kamu hizmetlerini sunmak üzere başvurduğu en temel gelir kaynağı haline gelmiştir. Değişen dünyada devletler açısından verginin önemi daha da artarken aynı zamanda vergi konuları da çeşitlenmiş durumdadır. Bu durum pek tabii mükellefler üzerindeki vergi yükü artışını da beraberinde getirmiştir. Devletlerin yeni gelir kaynağı yaratmak ve var olan gelir kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmaya dönük çabaları, mükellefler üzerinde de benzer ancak aksi yönde bir etki meydana getirmiş ve mükellefler vergi yükünden kurtulmak veya en azından vergi yükünü hafifletmek için vergiden kaçınma, vergi kaçırma, vergiyi telafi etme, vb. alternatif arayış içine girmişlerdir. Yani küreselleşme vergilere ilişkin iki farklı durum ortaya çıkarmıştır. Gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılmadığı/yapılamadığı ülkelerde de kazançlı çıkan mükellefler, zarar gören ilgili ülkeler olmuştur.

Küreselleşmeyle birlikte “fiziki sınır” kavramının büyük ölçüde ortadan kalkması, vergi yükünün yüksekliğinden yakınan mükelleflere bu yükten kurtulmak/en azından bu yükü hafifletmek adına fırsatlar sunmuştur. Özellikle bilişim ve iletişim teknolojisinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler (bilgisayar, cep telefonu, internet gibi buluşlar), insanoğlu için zaman ve mekân kavramını yeniden şekillendirmiştir. Dünyanın her yerinden istediği gibi alış-veriş yapabilme, en ufak bilgiye bir tıklama ile erişebilme, oturduğu yerden para kazanabilme gibi bir dizi avantaj ve lükse erişen insanoğlu, aynı şeyleri vergi yükünden kısmen veya tamamen kurtulmak adına vergiden kaçınmak/vergi kaçırmak için de kullanmaya başlamıştır. Sahip oldukları sermayeyi daha cazip fırsatlar sunan bölgelere/ülkelere kaydırmak ve buralarda değerlendirmek ve böylece vergi sonrası kazançlarını maksimize etmek isteyen mükellefler, küreselleşmenin açtığı yeni vergisiz

yolları aşındırır hale gelmişlerdir. Mükelleflerin bu tutumuna karşılık, devletin refleksi ne yazık ki küreselleşmenin mükellefler üzerindeki etkisi kadar hızlı gelişmemiştir/gelişememiştir. Çünkü küreselleşmenin ülkeler üzerindeki etkisi farklı olmakla birlikte, vergiyle ilgili uygulamaların, mükellefleri vergisiz yollara daha da çok yönlendirebilmesi mümkündür. Hemen hemen her alanda olduğu gibi, özellikle de sermayenin vergilendirilmesi hususunda kendini gösteren bu durum, ülkelerin diğer ülkelere bağımsız karar almalarını veya politika uygulamalarını güçleştirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte sermaye hareketliliğinin hız kazanması, sermayenin elde edildiği ülkeden daha düşük vergilendirildiği veya hiç vergilendirilmediği bölgelere/ülkelere kayması, ülkeleri vergisel alanda iş birliği yapmaya zorlamıştır.

Bugün, 7/24 açık bir banka şubesi gibi çalışan finans piyasası, sermaye mobilitesinin geldiği noktayı gözler önüne sermektedir. Bir para biriminden başka bir para birimine geçişin sadece bir tık uzağında olan insanoğlu, çıkarlarını maksimum kılmak adına sermayesini farklı ülkelerin para birime dönüştürmek suretiyle dahi ciddi kazançlar sağlayabilmektedir. Japon ev hanımlarının “carry trade” yoluyla Türkiye’den para kazanmaları bunun tipik bir örneğidir. Başka ülkelerin hisse senetlerine, tahvillerine ve diğer yatırım araçlarına ulaşmanın bu denli kolay ve yakın olduğu günümüz dünyasında, mükelleflere daha az çalışarak daha çok kazanma fırsatını veren bu imkân, bir de bu gelirlerin vergilendirilemiyor oluşuyla birleştiğinde, mükelleflere göz ardı edemeyecekleri fırsat ortamı yaratmıştır. Bu mali boşluktan faydalanmak isteyenlerin sayısında, mali boşluğu kullanarak gerçekleştirilen işlemlerin hacminde ve dolayısıyla spekülasyon hareketlerinde yaşanan artış, ülkeleri krizlere kadar sürükleyebilen bir güç haline gelmiştir. Küreselleşmeyle daha etkin bir hal almasına karşılık ülkelere ciddi kayıplar da yaşatan finans sektörü; krizlerin önlenmesi, spekülasyon hareketlerinin kırılması, gelir kaynağı olarak görülmesi gibi sebeplerle de vergilendirilme açısından ülkelere potansiyel bir zemin oluşturmaktadır.

Özetle, ülke ekonomileri üzerindeki etkisinin güçlenmesi ve dolayısıyla da öneminin giderek arttığı finansal sektör, aynı zamanda ülkeler açısından vergilendirilebilecek yeni bir alan sunması yönüyle de dikkat çekmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki, sermayenin mobil oluşu finansal sektörün vergilendirilmesi konusunda ülkeleri ciddi sıkıntılarla da karşı karşıya bırakmaktadır. Vergi konusunun daha dar ve/veya oranının daha düşük olduğu ya da vergi istisna ve muafiyetlerin daha fazla olduğu ülkelere rahatlıkla kayabilen

finansal sermaye, vergi otoriterlerinin, finansal sektörü vergilendirirken özgürce davranabilmesini engellemektedir. Çünkü izlenen vergilendirme politikasına bağlı olarak ülkenin yabancı yatırımlar ve sermaye için cazip hale gelmesi söz konusu olduğu gibi aynı zamanda ülkeye sermaye girişi de kısıtlanabilmektedir.

Gerçekten de, bu kadar hassas bir alanın vergilendirilmesi üzerinde önemle durulması bir konudur. Bu tez çalışması, küreselleşme sürecinde finansal sektör ve bu sektörün vergilendirilmesi açısından önem arz eden finansal işlem ve finansal faaliyetlerin vergilendirilmesi üzerine odaklanmaktadır. Finansal sektörün vergilendirilmesi için önerilen finansal işlem ve faaliyet vergilerinin ele alındığı bu çalışmada, sektörün neden vergilendirildiği ile birlikte, önerilen vergilerin uygulanabilirliğinin de analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde küreselleşmenin tanımına, tarihsel süreçteki durumuna ve boyutlarına ve küreselleşme vergi ilişkisine değinilmekte; ikinci bölümünde ise küreselleşmenin ortaya çıkardığı başlıca vergisel sorunlar ile küreselleşme ile gündemimize giren yeni vergisel kavramlar irdelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde finansal sektör ana hatlarıyla incelenmekte, küreselleşme ile gündeme gelen finansal işlem, finansal faaliyet ve döviz işlem vergilerinin ayrıntılı bir analizi yapılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise bu vergilere ilişkin genel bir değerlendirilme yapılmakta ve uygulanabilirliği tartışılmaktadır. Çalışma, sonuç ve öneriler kısmıyla son bulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME ve VERGİLEME

1.1. Küreselleşme: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Boyutları

1.1.1. Küreselleşmenin Tanımı

İnsanoğlu, var olduğu günden bugüne çevresindeki her şeyle etkileşim içine girmiş ve kendini hep bir arayış içinde bulmuştur. Bu arayışla birlikte ortaya çıkan her yeni buluş, icat, bilim, fikir, düşünce vb. şeyler insanoğlunu daha da geliştirmiştir. Etkilenen insan etkileyerek bir domino taşı misali tüm dünyadaki düzene, bilime, esere, fikre katkıda bulunmuş ve var olan her yeni şeyi insanlığın ortak kullanımına sunmuştur. Küreselleşme dediğimiz kavram da aslında tam da, bir diğer insanın bu yeni şeylerden haberdar olması, bunları hayata geçirmesi ya da bunlardan etkilenmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, orijini ABD olan kredi kartları, bugün dünyanın her köşesine yayılan ve ciddi bir kullanım hacmine ulaşan küresel bir ticaret ürünüdür. Yine, bir Japon icadı olan hızlı trenler, dünyanın hemen hemen her ülkesinde bir kamu malı olarak kendi ülkelerine hizmet etmektedir. Bugün sofralarımızdan eksik etmediğimiz çay da Çin’de keşfedilmiş; buradan Avrupa’ya; oradan da Amerika’ya ulaşarak, dünya genelinde satışı yapılan ve yoğun olarak tüketilen küresel bir ürün ve içecek haline gelmiştir. 29 Ekim 1929 tarihinde New York Borsası’nın çöküşüyle ortaya çıkan ve başta ABD olmak üzere özellikle sanayileşmiş ülkeleri etkileyen 1929 Dünya Ekonomik Buhranı (Büyük Buhran), küresel anlamda ortaya çıkan ve milyonlarca insanı açlığa, sefaletle sürüklemiş bir ekonomik kriz olarak iktisat tarihindeki yerini almıştır. Krizden kurtulmak için ortaya atılan Keynesyen görüş, birçok ülkede can simidi olarak uygulanmıştır.

Örneklerden de anlaşılacağı üzere her alanda kendini gösteren küreselleşme zaman içerisinde dünya üzerinde yaşanan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik değişikliklerden etkilenmiş ve bu alanlara göre farklı tanımlar kazanmıştır.¹ Örneğin, ekonomik açıdan ele alındığında küreselleşme; ticaret, finansal akımlar, teknoloji değişimi ile bilgi ve işgücünün

¹İnternet: Elçin, A. B. (2012). “Küreselleşmenin Tarihçesi” Web: <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> adresinden 19 Şubat 2016’da alınmıştır.

mobilitesi yoluyla dünya ekonomilerinin birbirleriyle entegrasyonu şeklinde tanımlamaktadır.² Thomas Friedman'ın yaptığı iktisadi ve politik tanıma göre, küreselleşme; devletleri, ulusları, piyasaları ve teknolojileri bütünleştirerek birey, şirket ve ulus devletlere, dünya çapında daha yakın, daha hızlı, daha derin ve eskisinden daha ucuz şekilde birbirine ulaşma olanağı verecek biçimdeki önlenemez bütünleşmesidir.³ Bir başka tanıma göre küreselleşme; kimsenin sorumlu olmadığı, herkese fayda sağlayan, kaçınılmaz ve geri döndürülemez pazar serbestleşmesidir.⁴ “Başta iletişim, enformasyon ve ulaşım olmak üzere insani etkileşimin çeşitli biçimlerinin, uluslararasıdaki coğrafi sınırlarının önemini yitirmesine yol açacak şekilde, dünya ölçeğinde hızla yayılması ve bunun sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması süreci”⁵ başka bir küreselleşme tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu tanımlamalar ışığında dar ve en yalın bir ifadeyle küreselleşme, yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletlerarasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin hemen hemen her yönden “karşılıklı bağımlılık” kavramı çerçevesinde giderek artması⁶ olarak tanımlanabilmektedir. Bu kavram, son yıllarda dünya çapındaki ekonomik faaliyetlerin hızlı yükselişin artan bir bölümünün aynı ülkede değil de, farklı ülkelerdeki kişi ve kurumlar arasında gerçekleştirilmekte oluşu şeklinde anlamlandırılmaktadır. Hemen hemen her tanımda bir entegrasyon, bir birleşme, bütünleşme olarak kendini gösteren bu kavram “dünya piyasalarında ulusal sınırlardan, ulusal politikalardan ve yurt içi ekonomik kısıtlardan bağımsız olarak faaliyet gösteren (çalışan) uluslar arası firma ve finansal kurumlarca ağırlıklandırılmış”⁷ ekonomik bir olgu, ticari sınırların ortadan kalkmasıyla birlikte sermaye akışının hızlandığı, ülke ekonomilerinin birbirleriyle etkileşim içinde olmasından kaynaklı dış ticaret ve yatırım hareketlerinin yoğunlaştığı bir süreçtir.

Küreselleşmeyi ifade etmek üzere yapılan tanımlamaların içinde ülkelerarası ticaret ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeyi, teknoloji ve endüstrideki bütünleşmeyi, sınır kavramının ortadan kalkışını, iletişim ve etkileşimin hızı görülmektedir. Bu bağlamda küreselleşmeyi ütöpik olarak, köklerinin hemen hemen dünya üzerinde bulunan tüm ülkelere

²Ouattara, A. D. (1997, May 21). “The Challenges of Globalization for Africa”, The Southern African Economic Summit, suponsored by the World Economic Forum, Harare’ de sunuldu.

³Elçin, 2012, 2.

⁴Walker, T. (2003). “Review Globalism: The New Market Ideology by Manfred Steger”. Logos 2.2, Spring, 151.

⁵Acar, M. (2009). Düzleştirici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme. Türkiye, Ankara: Orion Kitabevi, 7.

⁶Bayar, F. (2011). “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, S. 32, 25.

⁷Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 6 (20), 265.

kadar uzandığı, siyasi, ekonomik, kültürel vb. unsurlardan, farklılıklardan, değerlerden beslenerek, tüm dünyayı adeta şemsiye misali kaplayan ve meyvelerinden de yine tüm dünyanın nasiplendiği bir ağaç olarak tasvir etmek yanlış olmayacaktır.

Tüm bu açıklamalar ışığında denilebilir ki teknolojik gelişmeler ile bilgi, iletişim, ulaşım ve telekomünikasyon ağındaki ilerlemeler günümüzde dünyayı klasik bir tabirle adeta “global köy”e dönüştürmüştür. Gerek ulaşım gerekse iletişim maliyetlerindeki düşüş, hem insanları hem de piyasaları zaman ve mekândan bağımsız kılmaya başlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde, “sermaye, işgücü, teknoloji ve bilgi sınır tanımaz hale gelmiş, bütün bu gelişmeler bir taraftan ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramını rafa kaldırmış, diğer taraftan da ulus ötesi çıkar gruplarını ortaya çıkarmış ve değişik ülkelerden hatta kıtalardan insanları birbirlerine bağımlı hale getirmiştir”.⁸

Birbirlerine ekonomik, siyasi, kültürel açıdan bağımlı olmaya başlayan ülkeler, gelişen ve değişen düzene ayak uydurabilmek için karşılaştırmalı üstünlüklerini geliştirerek bu süreçten en çok faydayı kazanmak için çalışmaktadır. Bu da kendini “uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin gerek ekonomik, gerekse siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşması”⁹ şeklinde göstermektedir ki, bu da küreselleşmeden başka bir şey değildir.

Küreselleşmeye neden olan mal ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ile dünya ticaret hacminde ortaya çıkan artış ve buna bağlı olarak gelişen yeni teknolojiler sayesinde üretim artışı ve maliyet azalışı aynı zamanda küreselleşmeyi hızlandıran bir lokomotif görevi görmüştür.¹⁰ Küreselleşmenin olmazsa olmazlarından biri olan ülkelerarası mal ve hizmet ile sermayenin ülkeler arası serbest dolaşımı, çokuluslu uluslararası şirketlere birçok ülkenin büyüklüğünü aşan düzeyde ekonomik kaynakları kontrol etme olanağı sağlamış ve bu şirketler ekonomik küreselleşmenin aktörü haline gelmiştir.¹¹

⁸Aktan, C.C. ve Şen, H. (1999). “Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye”. *TOSYÖV, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Serisi*, No.1, 11.

⁹Aktan ve Şen, 1999, 11.

¹⁰Maliye Bakanlığı. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları, No: 2009/392, Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm: Aytaç Eker,2.

¹¹Elçin, 2012, 3.

1.1.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin tanımında olduğu gibi tarihi üzerinde de bir uzlaşısı yoktur. En basit ve en yalın haliyle kültürel, siyasi, teknolojik vb. açılardan bir toplumun, başka toplumlarla etkileşimi, iletişime geçmesi, etkilenmesi olarak tanımlayabildiğimiz küreselleşmenin, tarihinin de insanoğlunun var olduğu ilk çağ dönemlerine kadar uzandığı söylenebilir. Ancak bu noktada farklı görüşler mevcuttur ki bunun sebebi de küreselleşme dediğimiz olgunun yıllar itibariyle kazandığı anlamlardır. Kimi bilim adamlarınca küreselleşme insanlıktan bu yana var olan bir olgudur ve değişen yönü, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızla artan uluslararası sermaye hareketliliğinin kavramda meydana getirdiği nicel ve nitel boyutlarındaki farklılaşmalardır.¹² Bazıları ise küreselleşmenin ortaya çıkışını, sanayi devrimini içine alan modern çağın başlangıcı, bir kısmı da 1950'lerin sonları ya da sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda dünya genelinde hızlı dönüşümlerin yaşandığı 1970'li yıllar olarak göstermektedirler. Bir diğer görüşe göre ise küreselleşme merkantilizmle başlamış, 1890 yılında sanayileşme ile ikinci evreye geçmiş, 1970 yılında çok uluslu şirketlerin doğması, 1980'lerde iletişim devriminin yaşanmasıyla şuan 3. evresini yaşadığımız tarihe sahiptir.¹³ Küreselleşmenin tarihinde yaşanan bu farklı görüşler sebebiyle, bu olgunun tarih sahnesinde ortaya çıkışını, literatürde çoğunlukla kabul edilen görüşlere göre açıklamak daha uygun olacaktır.

Sanayi devriminin küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edildiği görüşü incelenmeden önce sanayi devrimine kadar geline süreçte ortaçağ döneminin incelenmesi gerekmektedir. Kavimler göçü ile başlayıp, İstanbul'un Fethi ile sonlanan dönem olarak adlandırılan Ortaçağ, içerisinde büyük buluşları, teknik gelişmeleri, keşfedilen yeni ticaret yollarını, ideolojik yapıdaki önemli değişimleri barındıran bir dönemdir.¹⁴ Ortaçağ siyasi yapısında yaşanan köklü değişiklikler, büyük buluşlarla gelen teknik gelişmelerle birlikte, ticaret yollarının değişmesi ile uluslararası kapsamda yaşanan ticarî devrim, devletin zenginliğinin sahip olduğu değerli madenlerle ölçüldüğü merkantilizm olarak adlandırılan dönemin de kapılarını açmıştır. Ortaçağ'ın sonlarına doğru ortaya çıkan bu görüş, devletin zenginliğini ve gücünü sahip olduğu değerli madenlerle ölçmüş, bu görüşün destekçileri

¹²Acar 2009, 10-11.

¹³İnternet: "Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri" (2016, Aralık), TASAM. Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri adresinden 18 Ekim 2016 tarihinde alınmıştır.

¹⁴Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). "Merkantilizmin Ortaya Çıkışı". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, 5(15), 135-158.

ülkeden kaynak çıkışını engellemek adına ithalatın sınırlandırılıp ve yine ülkeye kaynak sağlamak adına ihracatın artırılmasını savunmuşlardır. Dış ticaret fazlası oluşturmak için dış piyasaların genişletilmesi amaçlanmış bunun içinde keşiflere önem verilmiştir. Sömürgeci bir yayılma ile kıymetli madenlere ulaşma isteği, katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi için gerekli olan ham mamullerin temini ve yine gelişmiş ülkeler tarafından üretilmiş olunan katma değeri yüksek malzemelerin pazarlanabilmesi için gerekli yeni pazarların oluşturulması sağlanmaya çalışılmıştır. Avrupa ülkelerini etkisi altına alan bu ticari kapitalizm, özellikle İngiltere’de, ülkenin sahip olduğu geniş sömürge ve hammadde pazarının varlığı sebebiyle sanayi kapitalizmine zemin hazırlamıştır. İngiltere’nin sanayi için gerekli olan kömür ve demir gibi yeraltı zenginliklerine sahip olması da sanayi devrimin ortaya çıkışında önemli bir diğer etken olmuştur. İlk olarak İngiltere’de başlayıp, diğer dünya ülkelerine yayılan bir makineleşme çağı olan Sanayi Devrimi, ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş, kırsal kesimden kente doğru yaşanan aşırı göçlerin getirdiği kentleşme sorunları, işçi sınıfının giderek güçlenmeye başlaması ve hak aramaları sonucu yaşanan örgütlenmeler ve sendikalaşmalar, devletlerarası gelişmişlik farklılıklarının artması ve buna bağlı olarak devletlerarasında I. Dünya Savaşı’na kadar gidecek artan pazar ve hammadde arayışı kaynaklı çatışmalar, bu dönemin küresel yeni dünyaya açılan küçük özetidir.

Küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilen bir diğer görüş ise 1939 yılında başlayıp 1945 yılına kadar süren, II. Dünya Savaşı’dır. I. Dünya Savaşı sonrası devletler arasında yaşanan ekonomik, hukuki, siyasi çözümsüzlükler, dünya tarihindeki en kanlı savaşı ortaya çıkarmıştır. Devletlerarasında yaşanan bu sömürgecilik, çıkar ve petrol kaynaklarını ele geçirme yarışı, kapitalist sisteme karşı duran Sovyet bloğunun doğmasına neden olmuş ve dünya elli yıl süreyle soğuk savaş döneminde kaldığı için küreselleşmenin hızı kesilmiştir.¹⁵ Ancak bu Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği’nin (SSCB) çöküşü ve ideolojik ayırma dayanan soğuk savaş döneminin bitmesiyle küreselleşme kaldığı yerden büyük bir hızla ilerlemeye başlamıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde, “devlet anlayışındaki değişimler ve piyasa ekonomisinin ülkeler arasında giderek artan ölçüde benimsenme eğilimi, dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların ve kontrollerin kaldırılmasına ortam hazırlamıştır”¹⁶. Küreselleşmenin temeli olarak kabul edebileceğimiz, gelişmiş ve

¹⁵Elçin, 2012, 8.

¹⁶Aktan ve Şen, 1999, 9.

gelişmekte olan ülkelerin uyguladığı mali ve dış politikaların birbirlerine bağımlı hale gelişi, ticaretin, üretimin, sermaye hareketleri ve teknolojinin, rekabette geniş açılımlar sağlaması, ürün ve faktör piyasalarının liberalleşerek bütünleşmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁷ Küreselleşmenin ekonomik boyutları bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, gümrük tarifeleri ve Genel Ticaret Anlaşması (GATT) müzakereleri, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi ekonomik entegrasyonlar, pek çok ülkede dış ticaret üzerindeki kota ve tarifelerin kaldırılmasını ya da önemli ölçüde düşürülmesini sağlamanın yanında, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) teşviki ile uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kaldırılarak¹⁸, küreselleşmeye ivme kazandırılmıştır. Ayrıca, ekonomik açıdan olduğu kadar, teknolojik açıdan da, tüm dünya devrim niteliğinde gelişmelere imza atmıştır. Şöyle ki, ulaşım imkânlarının ve ağıının artması, teknolojik ve iletişim altyapısının, ağıının güçlenmesi ve ucuzlamasıyla birlikte elektronik, internet ve bilgisayarlarla gelen iletişim imkânları, bilginin yayılımında miktar, kalite ve kolaylık bakımından artış sağlamış; bu da, hem ülkeler hem de firmalar arasında ekonomik ve ticari ilişki ağıının kolaylaşmasına ve yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.¹⁹

Küreselleşmenin başlangıcını bir döneme bağlamak yerine, hemen hemen her dönemde, anlam ve şekil değiştirerek kendini yenilediğini savunan görüşler de mevcuttur. Bazı akademisyenlere göre küreselleşme günümüzde üçüncü evresini yaşamaktadır ki, bu evrelerin ilkinin, 19. yüzyılın sonlarından 1914'lere kadar olan dönem; ikincisini, 1914'lerden 1945-1950'lere kadar olan dönem ve üçüncüsünü de, 1945-50 sonrası dönem oluşturur.²⁰ Söz konusu ilk dönem aslında sanayi devrimini içine alan ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine ve bunun sonucu olarak da I. Dünya Savaşı'na giden, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmış olduğu dönemdir. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması, savaş sonrası dünya genelinde talep yetersizliğine bağlı olarak çıkan 1929 Büyük Ekonomi Buhranı ve 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlaması, küreselleşme sürecini önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. Savaşların ve yaşanan küresel durgunluk sebebiyle ülkelerin, dış ticarete korumacılığa ve kısıtlamalara yönelmesi, sermaye hareketlerini önemli ölçüde yavaşlatmıştır.²¹ I. ve II. Dünya Savaşları'nın bitimine tekabül eden 1945-1950 dönemi ise böyle büyük çapta savaşlarla insanlığın bir kez daha

¹⁷İstanbul Ticaret Odası. (1995). *Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve Etkileri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 1995-14, 50.

¹⁸Aktan ve Şen, 1999, 9.

¹⁹Elçin, 2012, 9.

²⁰Bayar, 2011, 26-27.

²¹Aktan ve Şen, 1999, 11.

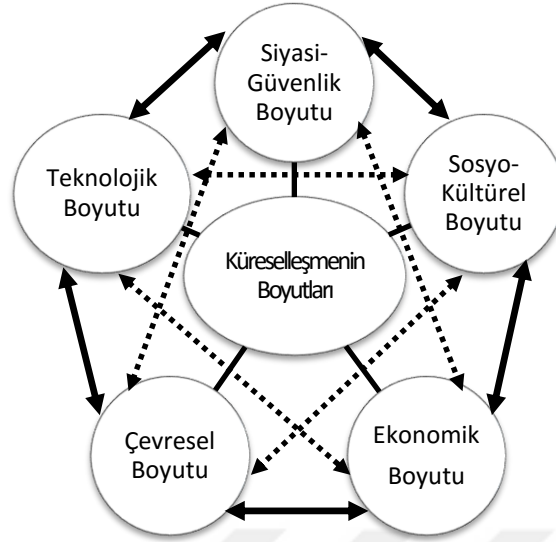
karşılaşmamasını teminen, siyasi küreselleşmenin ivme kazandığı ve yaşandığı dönemdir.²² 1945-1950 sonrası dönem ise teknoloji çağının yaşanmaya başladığı, özellikle 1980 ve 1990 tarihleri arasında zirveye ulaştığı teknoloji devrimi olarak kabul ettiğimiz dönem olarak kabul edilmektedir.

1.1.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır. Küreselleşmenin sadece bir boyutuyla ele alınması, doğurduğu veya doğuracağı sonuçların tam anlaşılmasına neden olabilir. Daha önce de bahsedildiği üzere 1980’lerde yaşanan teknolojik devrimin bir sonucu olarak, bugün tüm dünya kültürel anlamda değişiklikler yaşamaktadır. Örneğin gündelik hayatımızı çok yakından etkileyen hatta gündelik yaşamımıza, davranışlarımıza yön veren bir “sosyal medya” kavramı vardır. Ülkelerin çifte vergilendirmeyi önlemeye yönelik yaptığı anlaşmalar da küreselleşmenin ekonomik boyutuna verilebilecek güzel örneklerden bir tanesidir. Günümüz problemlerinden biri olan küresel ısınmayı engelleyebilmek ya da çevre kirliliğini önleyebilmek adına, ülkelerin emisyon vergilerini gündeme getirmesi, küreselleşmenin hem çevresel hem ekonomik boyutunu yansıtmada ayrıca örnek olarak verilebilir.

Bu bölümde küreselleşmenin çalışmamızla ilgili olan ekonomik ve finans boyutuna ağırlık verilecek olup, küreselleşmenin çevresel, teknolojik, siyasi-güvenlik ve sosyo-kültürel boyutu üzerinde çok fazla durulmayacaktır.

²²Bayar, 2011, 26.

Şekil 1.1. Küreselleşmenin boyutları ve birbirleri arasındaki etkileşimi

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

1.1.3.1. Küreselleşmenin Teknolojik Boyutu

Devrim niteliğinde gelişmelerin yaşandığı 1980’li yıllardaki teknolojik gelişmeler, özellikle iletişim teknolojisinde kendisini göstermiştir. Bunun iki tipik örneği, mobil telefonlar ile internettir. Bölgelerarası ya da uluslararası alanda doğan iletişim ve farkındalık hızı, teknolojinin gelişimine paralellik göstermiş, insanoğlu bugün dünyanın hemen hemen her bölgesine, internet aracılığıyla elektronik posta gönderebilir ve/veya gelişen iletişim ağları sayesinde canlı ve görüntülü olarak bağlanabilir ve görüşebilir hale gelmiştir. Bugün dünyanın en uzak köşesinde yaşanan olaylar bile, teknolojinin sayesinde evimize ve işyerlerimize kadar taşınmış, kütüphaneler dolusu bilgiler flashdisk ve hardisk gibi portatif teknoloji cihazları sayesinde hem her yere taşınabilir hem de bu bilgilere istenildiği an ulaşma imkânını insanlığın hizmetine sunmuştur. Burada dikkat çeken husus yeni bir teknolojinin tüm dünyanın kullanımına sunulması ya da bundan fayda sağlamasıdır. Şöyle ki; Archibugi ve Michie’e göre, aşağıdaki gelişmelerin varlığı halinde küreselleşmenin teknolojik boyutundan, yani teknolojinin küreselleşmesinden bahsetmek mümkündür:²³ i) ulusal bazda geliştirilen icatların/ buluşların, uluslararası fayda/kullanım sağlaması; ii) küresel teknolojik işbirliğinin varlığı; iii) diğerlerine nazaran çok daha zayıf olmakla birlikte, çok uluslu şirketlerin yeniliği küresel düzeyde ortaya çıkarması.

²³ Archibugi, D. and Michie J. (1995). “The Globalisation of Technology: A New Taxonomy”. *Cambridge Journal of Economics*. 19, 138.

Archibugi ve Michie'nin küreselleşmenin teknolojik boyutundan bahsedebilmek için sıraladığı yukarıdaki unsurlar dikkate alındığında, 1876'da Graham Belle' in icadı olan "telefon "un, bugün hemen hemen tüm dünyada insanlığın kullanımına sunulan bir cihaz haline gelmesini, firmaların, pazara giremeyen firmalarla uğraşmak yerine, pazardaki firmalarla işbirliği yaparak birbirlerinin teknolojilerinden faydalanmalarını (know-how), facebook, twitter, instagram gibi sosyal bir sistem üzerinde herkesin bir araya gelmesini, aynı ortak payda da buluşması, küreselleşmenin teknolojik boyutunun örneklerini teşkil etmektedir.

1.1.3.2. Küreselleşmenin Sosyo-Kültürel Boyutu

Sanayi devrimi Avrupa ülkeleri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu ülkeler sanayi devrimi sayesinde ekonomik ve sosyal gelişimlerini diğer toplumlara göre hızlı bir şekilde tamamlamışlardır. Böylece, teknolojik güçleri ve teknolojinin sağladığı avantajlar sayesinde, dünyanın diğer pek çok ülkesini ve sömürgesi altında bulunan ülkelerin ekonomisini, siyasetini yönlendirmeye başlamış, varlıklarını kalıcı kılmak adına kültürlerini de sömürge altındaki ülkelere de dikte etmeye çalışmışlardır.²⁴ Bunun bir sonucu olarak baskın olan batının kültürel değerleri diğer ülkelerin kültürlerine egemen olmaya başlamıştır. Özetle küreselleşme ile ortaya çıkan kültür, batılı ülkelerin değerlerini yansıtan kültürdür.²⁵ Özellikle iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte kendini gösteren toplumlar arası etkileşim, toplumlar ve bireyler arasında zevklerde, ilgi alanlarında benzerlikler oluşturduğundan, küresel bir kültür ve birikim şeklinde karşımıza çıkmaktadır.²⁶ En basit örnekle Batı'nın yeme alışkanlığını yansıtan fastfood, bugün dünya da kendi pazarını oluşturan onlarca markaya sahiptir ki buda kültürel anlamda küreselleşmenin aynı zamanda ekonomik boyutuna da dikkat çekmektedir.

1.1.3.3. Küreselleşmenin Çevresel Boyutu

Günümüz dünyasında ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olması arzu edilen bir durumdur. Ancak sanayileşen, kalkınan toplumun öncelikli sorunlarından biri çevre kirliliği ve beraberinde getirdiği küresel ısınma sorunudur. Nükleer ve/veya fabrika kaynaklı kimyasal

²⁴Mahiroğulları, A. (2005). "Küreselleşmenin Küresel Değerler Üzerine Etkisi". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, S. 50, 1277-1278.

²⁵Aktan ve Şen, 1999, 11.

²⁶ Bayar, 2011, 30.

atıkların deniz, göl ve akarsu kirliliğinin, taşıtların sebep olduğu egzoz dumanının, bugün ortaya çıkardığı evrensel sorunlar arasında hava kirliliğini, küresel ısınmayı ve iklim değişikliğini saymak mümkündür. Bahsi geçen bu durumlar, bir ülkenin sorunu olmaktan çıkmış, bölgesel ya da küresel anlamda insanlığı tehdit eden bir çevre problemi haline gelmiştir ve uluslararası işbirliğini gerekli kılmıştır. Kyoto Protokolü de bu sorunlarla mücadele etmek amacıyla 1997 yılında 55 ülke tarafından imzalanan uluslararası boyutta bir anlaşmadır ve küreselleşmenin çevresel boyutuna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

1.1.3.4. Küreselleşmenin Siyasi ve Güvenlik Boyutu

Küreselleşmeyle birlikte, küresel siyasal sorunların çözümünde, uluslararası örgütler, devletler üstü kurumlar çözüm mercii olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır.²⁷ Ulus devletlerin, yetki ve otoriteleri küreselleşmeyle birlikte sarsılmış, ortaya çıkan siyasi sorunlar, uluslararası işbirliklerini zorunlu hale getirmiştir. Günümüzde küresel bir sorun haline gelen terörizm, ülkelerin siyasi, ekonomik, teknolojik güçlerini birleştirerek çözüm aradığı, ülke güvenliklerini ciddi anlamda tehdit eden bir sorun haline gelmiştir. Örneğin Irak, Suriye, Mısır vb. Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç karışıklıklar, savaşlar, özellikle Batı'ya doğru büyük bir göç dalgasını ortaya çıkarmıştır. Göç edilen ülkelerin maruz kaldığı bu sorun ve mültecilerin sığınmaları için gerekli ortam, ekonomik ve siyasi destek “küresel siyaset” ile şekillendirilmeye çalışılmaktadır.

1.1.3.5. Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin boyutları dikkate alındığında, ekonomik boyutunun daha ağır bastığı görülmektedir. Yani küreselleşme, ekonomik boyutu ile ön plana çıkmaktadır. Çünkü küreselleşmenin tarih sürecinde toplumların, ekonomik ilişkilere ve çıkarlara göre etkileşim içinde oldukları görülmüştür. Yeni ticaret alanlarının, pazar ve hammadde arayışlarının, insanoğlunu coğrafi keşiflere, yeni ticaret yollarına, yeni ülke keşiflerine ya da toplumlara yönlendirdiği görülmektedir. Geçmişten bugüne süre gelen bu durum ülkeler arasında mal, sermaye, emek akışkanlığını artırmakta buda beraberinde ülkelerin yakınlaşmasını,

²⁷Çetin, B. N. (2008). “Siyasi Küreselleşme Bağlamında Ulus Devlet Tartışmaları”. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 181.

etkileşimini ve ekonomik ilişkisini artırmaktadır.²⁸ Bu ilişkilerin ve yakınlaşmaların artmasında uluslararası kuruluşların da etkisi bulunmaktadır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından, bozulan dünya ekonomisinin yeniden düzenlenmesi amacıyla 44 ülke 1944 yılında Bretton Woods Konferansı'nda bir araya gelmiş ve ihtiyaç duyulan yeni parasal düzen için daha sonraları dünya ekonomisine yön verecek IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması ile sonuçlanacak "Bretton Woods Anlaşması"na imza atmışlardır. Konferansta alınan kararla ülke paraları için sabit kur rejimi benimsenmiş ve konferansa katılan her ülkenin parasının değerinin, ABD dolarına endekslenmesi esas kabul edilmiştir. Ayrıca uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi içinde aynı şekilde bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuş DTÖ'nün kurulması amaçlanmış ancak kuruluş gerçekleşene kadar, belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak ve bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla, 1947 yılında geçici olarak GATT imzalanmış, uluslararası ticaret örgütünün kurulamaması üzerine, bu anlaşma dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve olarak kalmıştır.²⁹ Dış ticarete rekabetin mal kalitesini artıracığı, fiyatları düşüreceği ve buna paralel dış ticaret hacminin artacağı düşüncesinden hareketle, gümrük tarifelerinin düşürülmesini, ülkeye girişte tarife dışındaki engellerin kaldırılmasını amaçlayan GATT ile uluslararası ticaret sistemi ilk kez kurulmuş ve bu gelişme dünya ticaretinde kayda değer artışlar olmuştur.³⁰

1986-1994 yılları arasında Uruguay Round Ticaret Müzakerelerinde GATT'ın dünya ekonomisini güçlendirdiği, daha fazla istihdam, gelir artışı sağladığı ve ticareti geliştirdiği sonucuna varılmış, gelişen ve değişen dünyaya ayak uydurmak amacıyla 1995 yılında GATT'ın devamı olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurulmuştur. DTÖ hem üye olan ülke sayısı açısından hem de uyguladığı ticari faaliyet ve politikalar bakımından GATT'a göre daha geniş kapsamlıdır. GATT' tan farklı olarak DTÖ'nün de amacı sadece mal ticaretiyle sınırlı kalmadan, hizmet ve fikri mülkiyet hakları olarak da bilinen fikir ticaretini de yönetmek, ticaret politikalarını izlemek, ticari anlaşmazlık durumlarında çözüm üretmek ve gerektiğinde dünya ekonomisi ve ticareti için uluslararası kuruluşlarla

²⁸Aktan, C. C. (1999). "Global Ekonomik Entegrasyon ve Türkiye". *Dış Ticaret Dergisi*, S.12, Y.4, Ocak.

²⁹ Gelir İdaresi Başkanlığı. (2009). *GATT Bilgilendirme Rehberi*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. Yayın No: 95, 5.

³⁰Karaca, N. (2003). "GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne". *Maliye Dergisi*, Eylül-Aralık, S.144, 84.

işbirliği sağlamak şeklinde özetlenebilir.³¹ “Dünya ticaretinde yalnızca serbestleşme sağlamakla kalmayıp; ihracattaki sübvansiyonların elimine edilmesi, anti-damping uygulamaları, ticaretteki teknik engellerin kaldırılması, ve koruma tedbirleri gibi pek çok alanda çok taraflı ilke ve kuralların hayata geçirilmesine de imkan sağladığından DTÖ ekonomik küreselleşme adına çok önemli bir gelişmedir”.³²

Ekonomik küreselleşme için atılan bir diğer adım, 1995 yılında DTÖ’nün kurulmasıyla gündeme gelen ve yabancı sermaye yatırımlarında serbestleşmeyi sağlamayı, yabancı yatırımlara uluslararası standartlar getirmeyi ve yatırımlar karşısındaki engelleri kaldırmayı amaçlayan “Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)” taslağıdır. “Ulus üstü sermayenin girdiği ülkelerde üretimden pazarlamaya kadar mülkiyet edinme de dâhil olmak üzere hiçbir denetim ve sınırlamayla karşılaşmadan ulusların anlaştığı yasal bir düzenleme”³³ olan bu anlaşmayla, uluslararası alanda faaliyet gösteren firma bu anlaşmayı onaylayan ülkenin firmasıymış gibi o ülkede rahatça faaliyet gösterebilecektir.³⁴ Böylelikle uluslararası boyutta yatırımların, bu yatırımları koruyacak yasaların liberalleşmesi ve dolayısıyla küreselleşmenin yaygınlaştırılması amacıyla çok yönlü bir çerçeve anlaşması oluşturmaya çalışılmıştır.³⁵ Görüldüğü üzere GATT, DTÖ gibi uluslararası kuruluşların etkisiyle de dünya ekonomisinde yaşanan etkileşim hızlanarak artmış, ekonomik küreselleşme, kendini üretimin, ticaretin, finansal işlem ve faaliyetlerin küreselleşmesi olmak üzere üç farklı alanda göstermiştir.³⁶

1.1.3.5.1. Üretimin Küreselleşmesi

“Üretimin küreselleşmesi sermayenin üretim alanı olarak dünyayı bir bütün olarak değerlendirmesi, küreselleşmiş üretim sisteminin parçalarını maliyet avantajı açısından optimum bölgelerde gerçekleştirmesidir”.³⁷ Hiç şüphesiz ekonomik küreselleşmenin en

³¹İnternet: Dünya Ticaret Örgütü, Web: https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC adresinden 26 Ekim 2016 tarihinde alınmıştır.

³²Aktan ve Şen, 1999, 5.

³³İnternet: Turan, Z. (2011). “Finansal Piyasalar ve Küreselleşme”. *Mevzuat Dergisi*, Y.14, S.162. Haziran. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.html> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁴Aktan ve Şen, 1999, 14.

³⁵İnternet: Turan, Z. (2011). “Finansal Piyasalar ve Küreselleşme”. *Mevzuat Dergisi*, Y.14, S.162. Haziran. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.html> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁶Bkz. Aydemir ve Kaya, Adıgüzel, M. (2013). “Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri”. *Akademik Bakış Dergisi*, S.35, Mart-Nisan, 4.

³⁷İnternet: Çoşkun, Y. S. (2011, Nisan). “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoaya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”. TCMB, Web:

önemli itici gücü çokuluslu şirketler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır.³⁸ “Genel merkezi belirli bir ülkede olduğu halde faaliyetlerini, birden fazla ülkede genel merkez tarafından koordine edilen şubeler ya da bağlı şirketler aracılığıyla yürüten büyük firmalar”³⁹ olarak tanımlanan çok uluslu şirketler II. Dünya Savaşı’ndan ve özellikle 1970’lerden sonra dünya ekonomisinde rol almaya başlamışlardır. Ülkeler ve bölgeler arasındaki talep özelliklerinin benzeşmesi, araştırma geliştirme (AR-GE) maliyetlerindeki artış, artan ölçek ekonomisi ve maliyet baskısı, hükümet politikaları, faktör maliyetlerindeki değişim, taşıma, iletişim ve depolama maliyetlerindeki azalma ve yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkışı vb. çevresel faktörler çok uluslu şirketler üzerinde etkili olmuş, hem küreselleşme sürecinden etkilenen hem de küreselleşme sürecini etkileyen bir taraf haline gelmiştir.⁴⁰ “Özellikle mikro-elektronik ve motorlu taşıt üretimi gibi alanlarda küresel fabrikalar ortaya çıkmış, bir malın üretiminin değişik safhalarını oluşturan araştırma-geliştirme, parçaların hazırlanması, montajı, tamamlanması ve kalite kontrol gibi safhalar bir ülkeyle sınırlı kalmayıp; karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak tek bir üretim hattı içinde birden çok ülkeye yayılmış ve böylelikle üretim içi ihtisaslaşma önem kazanmıştır”.⁴¹

Üretim faaliyetlerinin küresel olarak yerine getirilmesinde, üretimin aşamalarının yerine göre farklı coğrafyalarda devam edebilmesinde rol alan bu şirketler, portföy yatırımlarından doğrudan yabancı yatırımlara, uluslararası mal ve hizmet ticaretinden turizme kadar birçok ekonomik alanda faaliyet göstermektedirler.⁴² Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen çok uluslu şirketler, karlılık noktasında kendilerine hammaddede, işgücünde, ara mallarda ve dışsal maliyetlerde cazip gelen ülkeleri seçmekte, ücret artışlarının işgücü verimliliğini aştığı ülkeleri hemen terk etmekte ve düşük işgücü maliyeti sağlayacak ülkelere ya da bölgelere yönelmektedirler.⁴³

<https://gokeekonomi.wordpress.com/2011/06/08/kuresellesme-ve-finansal-kriz-iliskisi/> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

³⁸ İstanbul Ticaret Odası. (2009b). *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2008-24, 39-40.

³⁹İnternet: Aktan, C. Can ve Vural, İ. Y., (2008). “Globalleşme Sürecinde Çokuluslu Şirketler”, Web: <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf> adresinden 5 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁰Tağraf, H. (2002). “Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu İşletmelerin Küreselleşme Sürecine Etkisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 39-46.

⁴¹ Aktan ve Şen, 1999, 5.

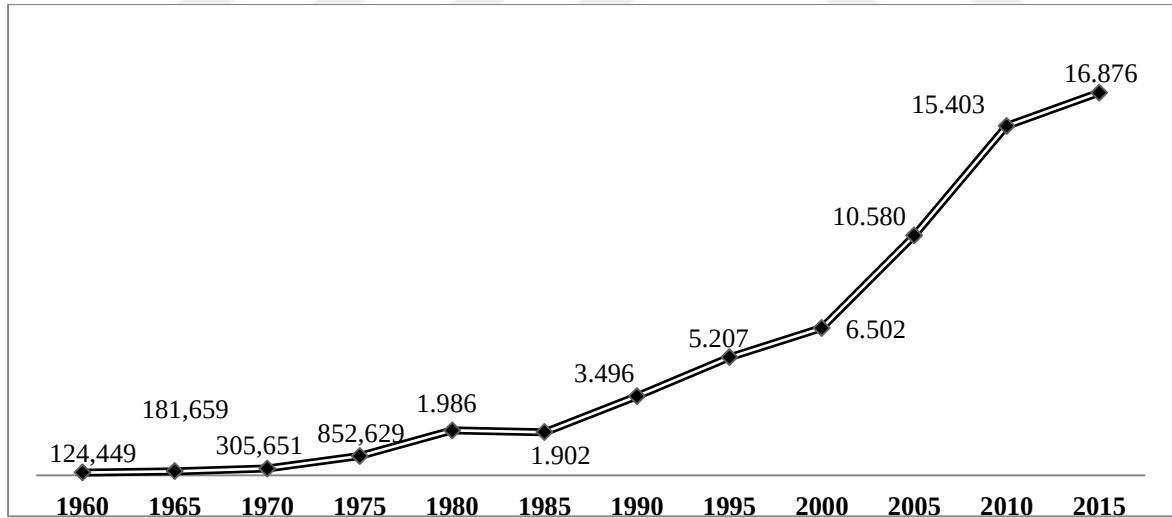
⁴² Bayar, 2011, 26-27.

⁴³ Aktan ve Şen, 1999, 5.

1.1.3.5.2. Ticaretin Küreselleşmesi

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, savaş sonrası bozulan dünya ekonomisini yeniden düzenlemek amacıyla harekete geçen devletlerin ortak çalışmaları ve destekleri sonucunda ortaya çıkan devletler üstü konumdaki ekonomik kuruluşlarla, dünya ticaretine yön verilmeye başlanmıştır. Uluslararası ticaretin kolaylaşması ve dünya pazarı oluşturmak amacıyla yapılan girişimler, ticaret serbestisini sağlamaya çalışmış ve yapılan uygulamalar başarılı olmuş ve sonuçta da dünya ticaretinde kayda değer artışlar yaşanmıştır. Bu artışta, uluslararası ticaret üzerindeki vergi, tarife vb. kısıtlamaların tamamen kaldırılması veya en azından sınırlandırılması söz konusu dönemde gelişmiş ülkelerle birlikte, gelişmekte olan ülkelerin de dünya ticareti içerisinde önemli bir rol üstlenmeleri etkili olmuştur.⁴⁴

Şekil 1.2’de görüldüğü gibi, ekonomik küreselleşme özellikle 1980 sonrası dönemde belirgin bir ivme kazanmıştır. 1980 yılında sadece 1,986 trilyon \$ olan dünya ticaret hacmi aradan geçen 35 yıllık süreçte 9 kattan daha fazla artarak 2015 yılında 16,876 trilyon \$’a ulaşmıştır.

Şekil 1.2. Dünya ticaret hacmindeki artış, 1960-2015, (Trilyon \$ Olarak)

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden faydalanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Ticaretin küreselleşmesinde hiç kuşkusuz teknolojiye yaşanan gelişmelerin etkisi çok büyüktür. Her geçen gün artan ve yaygınlaşan ve hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelen internet kullanımı yeni bir pazar alanı doğurmuştur. “Elektronik ticaret (e-ticaret)”

⁴⁴ Bayar, 2011, 26-27.

olarak adlandırılan bu yeni pazar alanı, artık gündelik yaşamımızın bir parçası haline gelmiştir. Zamandan ve mekândan soyutlanarak, internet üzerinden sanal ortamlarda yapılan mal ve hizmet alışverişi olarak tanımlayabileceğimiz e-ticaret sayesinde, gerçek ve tüzel kişiler dilediği mal ve hizmeti, dilediği ülkeden temin edebilmektedirler. Özellikle zamanın çok kıymetli olduğu günümüzde, zamandan ciddi tasarruf sağlaması, tercih farklılığına hitap edecek şekilde karşılaştırılabilir kalitede mal ve hizmetler sunması, üreticiden doğrudan tüketiciye ulaşabilmesi sebebiyle mal ve hizmetlerde fiyat cazipliğinin bulunması ve en önemlisi alıcı veya satıcının herhangi bir ek vergiye, harca vb. mali yükümlülüklerle tutulmaması gibi sebepler bugün e-ticaret in neden ciddi bir pazar haline dönüştüğünün sebepleri arasında gösterilebilir.

1.1.3.5.3. Finansal İşlem ve Faaliyetlerin Küreselleşmesi

Finansal küreselleşme ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarını çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasaların konvertibiliteye sahip olmaları, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması ve yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması⁴⁵ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda günümüz ekonomisinin yürütülmesinde, uluslararası bankacılık, döviz, tahvil ve bono piyasaları büyük bir role sahiptir ki bu sebeple küreselleşmenin ekonomik boyutunda üçüncü bir etken olarak finansal işlem ve faaliyetlerin küreselleşmesi karşımıza çıkmaktadır.⁴⁶ Küreselleşme ile birlikte finans piyasalarının hızlı bir şekilde birbirlerine entegre olmaları ve bunun bir sonucu olarak ta sermayenin, sermaye kanallarının ve sermaye hacminin değişmesi, finans sektörünü küreselleşmenin en yoğun olarak hissedildiği alanların başına taşımaktadır. Böylelikle sermaye, belirli bir alan ile sınırlı kalmayıp, “düşük risk-yüksek kazanç” sağlamak amacıyla herhangi bir engele veya kısıtlamaya maruz kalmaksızın sınır ötesine kolaylıkla yayılabilmektedir.⁴⁷

⁴⁵İnternet: Turan, Z. (2011). “Finansal Piyasalar ve Küreselleşme”. *Mevzuat Dergisi*, Y.14, S.162. Haziran. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.html> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶ Bayar, 2011, 26-27.

⁴⁷ Aktan ve Şen, 1999, 5.

Ekonomi tarihçilerinin finansal küreselleşmenin köklerinin 1690'lı yıllara kadar uzandığını bildiren görüşleri mevcuttur. Bu görüşlere göre finansal küreselleşmenin yaşandığı dönemler 1690-1789; 1875-1914 ve 1975-1998 dönemleri şeklinde sınıflandırılmıştır.⁴⁸

1690-1789: 17.yy'ın sonlarına gelindiğinde Hollanda dönemin en önemli ticari ve finansal imparatorluk merkezi haline gelmiştir. Çünkü Hollanda'da var olan finansal piyasa araçlarının yanı sıra yeni araçlar keşfedilmiş ve işlemlerin hem varlık türleri hem de coğrafi olarak genişlemesi hedeflenmiştir.

1875-1914: Bu dönem altın standardının en iyi çağı olmakla birlikte, menkul kıymetlerin ve döviz piyasasının uluslararası boyutlara ulaştığı, uluslararası arbitraj faaliyetlerinin yaygınlaştığı, ekonomik ve finansal istikrarın sağlandığı, ülkelerin daha önce hiç olmadığı kadar ekonomik ve finansal anlamda bütünleştiği dönem olarak göze çarpmaktadır.

1975-1998: Finansal piyasalarda kurumsal değişimin yaşandığı ve entegrasyon sürecinin oldukça şiddetli geçtiği, uluslararası piyasa da sınırların, engellerin ve kotaların kalktığı dönemdir.

1690-1789 döneminden 1875-1914 dönemine kadar geçen seksen bir yıllık zaman aralığında tüm dünyayı etkileyen bazı gelişmeler yaşanmıştır. 1789 yılında başlayan ve on yıl süren Fransız İhtilali'yle Avrupa ülkelerinde sosyal bir devrim yaşanmıştır. Yaşanan bu sosyal devrim sonucunda ortaya çıkan yeni fikirlere karşı İhtilal Savaş'ları baş göstermiş ve Avrupa siyasi düzeni temelinden sarsılmıştır. 1875-1914 döneminden 1975 yılına kadar gelinen süreçte ise I. Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı gibi tüm dünyayı etkileyen ve ekonomik küreselleşmenin dolayısıyla finansal işlem ve faaliyetlerin ivmesini kıran, hatta durduran önemli olaylar yaşanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın ardından siyasi küreselleşmenin başladığı 1950'li yıllarda Sovyetler Birliği ve ABD arasında siyasi anlaşmazlıklar baş göstermiş, Sovyetler Birliği petrol gelirlerini ABD'den korumak amacıyla Avrupa bankalarına yatırmıştır. Bunu fırsata dönüştüren İngiltere'de bu paraları değerlendirmek için başka ülkelere borç vererek gelir elde etmeye başlamıştır. Bu döngüye Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Petrol

⁴⁸ Lothian, J.R. (2001). Financial Integration over the Past Three Centuries. The Independent Institute Working Paper, No: 26, April, 1-4.

Krizi sonrasında körfez ülkelerinin petrol gelirlerinin oluşturduğu fonlar da eklenmiştir. “Petro-dolar” olarak adlandırılan bu fonlar, diğer ülke paralarının da katılmasıyla “avro-para” isminde bir piyasanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sermaye hareketliliğinin hızla artmasına sebep olan bu durum, Bretton Woods Konferansı ile belirlenen sabit kur rejiminin sürdürülebilirliğini sekteye uğratmış ve nihayetinde de Bretton Woods Sistemi’nin yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.

Ekonomi tarihçilerinin de değindiği gibi 1970’li yıllarda Bretton Woods Sistemi’nin çökmesi ile birlikte finansal faaliyetlerin küreselleşmesi hız kazanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki petrol şoklarından kaynaklanan iktisadi bunalım ve borç krizleri, ülkelerin dış borçlarını ödemekte ve dış kaynak bulmakta zorlanmalarına neden olduğundan, o dönemde uygulanan sınırlı ve müdahaleci politikaların eleştirilmesini ve ekonomik serbestleşmeyi savunan görüşlerin yaygınlık kazanmasını pekiştirmiş; IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının da baskı ve telkinleriyle, yurtiçi finansal kaynakların arttırılması ve durgunluktan çıkış için ülkelerin finansal serbestleşmeyi benimsemelerine neden olmuştur.⁴⁹

Terk edilen sabit kur yerini, paralar arasındaki kur değişimlerinden yararlanarak paradan para kazanmaya olanak sağlayan esnek kur rejimine bırakmıştır. Bu fonları kullanarak ucuz fiyattan borçlanma imkânı bulan gelişmekte olan ülkeler büyüyen devasa döviz piyasası sayesinde borçlarını kapamaya başlamıştır. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını sağlama, büyüyen açıklarını kapama, gelişmiş ülkelerinde daha kârlı imkânlarla yatırımlarını artırma istekleri ve sonunda 1982 yılında yaşanan uluslararası borç kriziyle birlikte tahvil piyasaları ortaya çıkmış ve IMF’nin teşviki ile pek çok ülke finans piyasalarını liberalleştirmiştir.⁵⁰

Bütün bu gelişmelerin yanında, 1980’li yıllarda ivme kazanan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan iletişim ve bilgi ağındaki yenilikler, finans piyasasının küreselleşmesinde lokomotif görevi görmüş; sermaye, ülkelerarası arenada rahat hareket edebilir hale gelmiş, önündeki engeller kalkmaya başlamıştır. Özellikle bilgisayar teknolojisindeki gelişmelerle birlikte istenildiği takdirde bir para biriminden başka bir para

⁴⁹İnternet: Turan, Z. (2011). “Finansal Piyasalar ve Küreselleşme”. *Mevzuat Dergisi*, Y.14, S.162. Haziran. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.html> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

⁵⁰Ganiev, J. (2014). “Küreselleşme, Finansal Piyasalar ve Kriz”. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 119-120.

birimine geçmek kolaylaşmış ve ulusal finans piyasaları arasında karşılıklı bağımlılık artıgından, ulusal piyasalar artık tek bir küresel piyasanın şubeleri haline gelmiştir.⁵¹ Finans piyasasındaki bilgilerin, değişikliklerin anında dünyaya yayılabilir oluşu dünyanın değişik bölgelerindeki finansal piyasaların aynı yönde birlikte hareket etmeye itmiştir. Gelişen teknolojinin, karmaşık finansal araçların değerlendirilmesine imkân tanınmasıyla da türev piyasaların gelişimi hızlanmıştır.⁵²

1.2. Küreselleşme ve Vergileme İlişkisi

Küreselleşme ile birlikte devletler; ticari, ekonomik ve sosyal ilişkilerinde, hem küreselleşmenin boyutlarından etkilenen hem de küreselleşmenin boyutlarını etkileyen taraf durumundadırlar. Küreselleşmenin en önemli boyutunu oluşturan ve bir bakıma küreselleşmenin sürükleyici gücü olan ekonomik küreselleşmenin bir yansıması olarak ülkelerin genelde bağımsız maliye politikaları özelde de vergi politikası uygulama olanakları pek kalmamıştır. O kadar ki çevreden, ekonomiye kadar pek çok alanda küresel vergi önerileriyle birlikte dünya ülkelerinin vergi yapılarında radikal değişimler içeren öneriler ve uygulamalar gündeme gelmeye başlamıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak ülkelerin kendi bünyelerinde ve diğer ülkelerle arasındaki ilişkilerinde küreselleşmeden kaynaklanan bir takım artılar ve eksiler ortaya çıkmıştır. Ülkelerin vergi sistemlerini, vergi yükünün üretim faktörleri arasındaki dağılımını, vergi oranlarını ve vergi idarelerini etkileyen küreselleşme, bir taraftan ülkeler için mevcut vergi tabanının daha da genişlemesine ve mevcut vergi türlerinin daha da artmasına neden olurken, diğer taraftan vergilemede boşluklara sebebiyet vererek matrah aşınmasına ve vergi kayıplara yol açmıştır.

Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki, küreselleşmenin diğer birçok alanda olduğu gibi vergisel alanda da bazı fırsatlar da sunduğu aşikârdır. Küreselleşme en azından vergi otoritelerine vergi tabanını genişletebilme fırsatı sunmaktadır. Örneğin, bireylerin alışveriş yapırlarken kullanacak kadar gündelik hayatına giren teknoloji, yeni vergilendirilebilir alanların doğmasına zemin hazırlamıştır. Şöyle ki bireylerin internet aracılığıyla sadece kendi ülkesinden değil, yerküredeki herhangi bir ülkeden rahatlıkla alışveriş yapabiliyor

⁵¹Ganiev, 2014, 119.

⁵²İstanbul Ticaret Odası. (2009a). *Küreselleşmenin Sektörel Etkileri*. Yayınları, İstanbul: Küresel Ekonomik Araştırmalar Araştırma Projesi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2010-98, 30.

olmaları, “elektronik ticaretin vergilendirilmesi” adında yeni bir vergisel alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte sadece alışveriş değil, internetin kullanımının kendisi de vergilendirilmeye konu olabilmektedir. Dünyada ilk kez Macaristan da 2014’ten bu yana uygulama alanı bulan “bit vergisi” bunun tipik bir örneğidir.⁵³

Öte yandan, teknolojik alanda yaşanan devasa gelişmeler dünya çapında ulaşım, iletişim ve üretim maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüştür. Özellikle ülkelerarası seyahatin, günümüzde lüks bir faaliyet olmaktan çıkması ve uçakla yapılan seyahatlerde artış yaşanması yine ulaştırma vergisi adında yeni bir vergi türünün gündeme gelmesine ortam hazırlamıştır. Bununla birlikte ulaşım ve üretim faaliyetlerinin artması çevresel bazda negatif dışsallıklar da ortaya çıkmıştır. Hem çevresel dışsallıkları içselleştirmek hem de gelir sağlamak amacıyla, hammadde vergisi, enerji vergisi, küresel karbon vergisi, yeşil vergiler gibi bir dizi vergi reformları küreselleşme ile birlikte gündeme gelmiş vergi türleri arasında yer almaktadır.⁵⁴

Vergi tabanında dolayısıyla vergi konularında yaşanan artışla birlikte, küreselleşme sürecinde vergileme ilkelerinde de ciddi dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Vergilemede uluslararası uyum, vergilemede uluslararası rekabet edebilme, vergilemede saydamlık ve vergilemenin kamu borçları için güvenilir bir teminat teşkil etmesi yalnızca bunlardan bir kaçıdır.⁵⁵ Sermayenin küreselleşme ile birlikte daha mobil bir hal alması, sermayeyi elinde tutanları vergi sonrası kazançlarını maksimize edebilecekleri ülkelere, bölgelere ve/veya sektörlerle doğru yöneltmektedir. Ancak dünya genelinde farklı vergi oranlarının ve farklı vergi rejimlerinin uygulanıyor olması, karşımıza bu kez de zararlı vergi rekabetini çıkarmaktadır. Bu da ülkeleri, IMF, Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası finansal kurumları vergisel harmonizasyona ve işbirliğine veya uluslararası bir uyum sağlamaya zorlamaktadır. Bununla birlikte küreselleşme ile birlikte off-shore finansal merkezlerin ve vergi cennetlerinin sayısında ve burada gerçekleştirilen işlem hacminde yaşanan artış, vergi rekabetinin zararlı etkilerini ortaya çıkarmakta, pek çok ülkeyi matrah aşınması ile karşı karşıya bırakmaktadır. Tüm bunlar da ülkeleri söz konusu merkez ve vergi cennetleri ile

⁵³ Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teori ve Politikası*. (İkinci Baskı), Türkiye, Ankara: Kalkan Matbaacılık, 486.

⁵⁴ Şen ve Sağbaş, (2016), 489.

⁵⁵ Gökbnar, A.R. (1998). “Vergileme İlkeleri ve Küreselleşme”. Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, S.4.,17.

mücadele için vergilemede saydamlık, işbirliği, harmonizasyon gibi uluslararası çözümler ve önlemlere katkı vermeye mecbur bırakmaktadır.

Açıktır ki, küreselleşme yeni bazı vergi sorunlarına yol açmış veya mevcut olanları tetiklemiştir. Küreselleşme ile birlikte, mükelleflerin nasıl vergilendireceği konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Çünkü “ikametgah” esasına dayalı geleneksel vergi sistemleri üzerine kurulu düzen, vergi idarelerini, sanal, sınırsız ve izlenemeyen bir pazar ortamında vergi toplama ile karşı karşıya getirmiştir. Gelirin doğduğu yerin belirlenmesi, işlemin geçtiği yerin saptanması ve bu işlemin hangi devletin vergilendirme yetkisi altında olduğunun belirlenmesi, iş yeri kavramının belirsizliği, gerçekleştirilen faaliyetin niteliğinin saptanması, yükümlülerin kimler olduğu ve nasıl tespit edildiği, belge ve kayıt düzeni konusunda sıkıntılar gibi sorunları yaratarak vergi idarelerini etkiler hale gelmiştir.⁵⁶

Küreselleşmeyle artan ve çeşitlenen tercihler, talepler ve gelişen teknoloji, yeni vergilerin ihdasına veya mevcutların oranlarının artmasına neden olurken, vergi tahsilinin geçmişe nazaran daha etkin yapılabiliyor oluşu, mükellefleri vergi avantajı sağlayabileceği alternatif arayış ve yöntemlere itmiştir. Buna karşılık devleti de sahip olduğu vergi gelirlerini korumaya ve yahut da ilave vergi geliri elde etmeye zorlar hale gelmiştir. Bu da mobilitesi daha düşük olan faktörlerin daha yüksek oranda vergilendirilmesini ya da bu faktörler üzerindeki vergi tabanının genişletilmesi yoluyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Görüldüğü üzere faktörler arasındaki bu mobilite farklılığı, vergi yükünün dağılımını da önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır.⁵⁷ Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarında büyük rol oynayan yabancı sermaye, gelişmekte olan ülkeler arasında ciddi bir rekabet doğurduğundan, bu sermayeyi kendi ülkesine çekmek isteyen ülkeleri vergi oranlarını indirmeye ve vergi engellerini ortadan kaldırmaya zorlamaktadır.

Durumu bir cümleyle anlatmak gerekirse gelir ihtiyacı artarken, devletin gelir toplama kabiliyeti, vergilendirme yetkisi bir anlamda da küreselleşme ile sınırlanmıştır.⁵⁸ Bu kısır döngüde, mükellefler farklı vergiden kaçınma ve vergi kaçırma yöntemleri geliştirirken, devlet egemenlik gücüne dayanarak yeni vergiler ihdas etme ve/veya ülkelerarası

⁵⁶ Berke, B. (2006). Mali Küreselleşmenin Türk Vergi Sistemine Olası Etkileri ve Tarımın Geleceği, Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, 1135.

⁵⁷ Berke, 2006, 1132.

⁵⁸ Çevik, S. (2004). “Küreselleşen Dünyada Vergi Politikası: Vergi Politikasında Dönüşüm Ve Küresel Sorunlar”. *Vergi Dünyası*, Şubat, 23(270), Y.23, 3.

anlaşmalara kadar giden yeni yöntemler geliştirme ve böylece oluşan gelir kayıplarını asgariye indirme çabası içine girmeye itmektedir. Özetle, tezin ilerleyen bölümlerinde de bahsedileceği üzere, tüm bu sıraladığımız hususların bir sonucu olarak başta bireysel düzeyde olmak üzere ülkeler, uluslararası kuruluşlar ve devletler üstü kurumlar, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunları ortaya koyma ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirme çabası içine girmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMENİN ORTAYA ÇIKARDIĞI VERGİSEL SORUNLAR VE KAVRAMLAR

2.1. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Ağırlıklı olarak ekonomik boyutuyla öne çıkan küreselleşmenin dünya genelinde ortaya çıkardığı ekonomik gelişmeleri ana hatları ile aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür⁵⁹:

- Açık ekonomi ve uluslararası ticarete olağanüstü büyüme: Dünya ekonomisi geçmişe nazaran çok daha fazla birbirine entegre olmuştur. Bundan da hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler etkilenmiştir.
- Sınır ötesi sermaye hareketlerinde olağanüstü artış: Bu artışa sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması ciddi katkıda bulunmuştur. Bunu, iletişimi ucuz ve hızlı hale getiren teknolojik yenilikler ve yeni politikalar daha da kolaylaştırmış ve sermaye hareketlerinin artmasına vesile olmuştur. Hem doğrudan yabancı yatırımların finansmanında, hem de özellikle benzer teşebbüs şirketlerin farklı ülkelerdeki ilgili şubeleri arasındaki ticaretin teşvikinde çokuluslu şirketlerin önemi muazzam derecede artmıştır.
- Sermaye gelirlerinin artmasına eşlik eden bu uluslararası faaliyetler, hem insanlar hem de mallar için ulaşım maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüştür.

Yaşanan bu ekonomik gelişmeler vergilerde de kendini hissettirmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra, iletişim ve teknoloji alanında sağlanan ilerlemeler ülkelerin vergi sistemlerini daha da etkilemiştir. Sıraladığımız bu küreselleşme kaynaklı ekonomik gelişmeler, vergilemede boşlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin neden olduğu ya da tetiklediği vergisel sorunlar tartışılmaya başlanmış ancak bu sorunları Tanzi sistematik hale getirmiştir. Bu bağlamda Tanzi küreselleşmenin ortaya çıkardığı

⁵⁹Tanzi, V. (2008). "The Role of the State and Public Finance in the Next Generation". OECD *Journal on Budgeting*, V.8, No.2, 3-4.

vergisel boşlukları sekiz temel başlık altında toplamıştır. Bunlar⁶⁰; i) elektronik ticaret ve elektronik ticaret işlemleri, ii) elektronik para kullanımı, iii) şirket içi ticaret, iv) off-shore finansal merkezler ve vergi cennetleri, v) türev araçlar ve hedge fonlar, vi) finansal sermayenin vergilendirilmesinde yetersizlik, vii) büyüyen yabancı faaliyetler, viii) yurtdışı alışverişleri şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca vergi ve hatta maliye literatüründe genel kabul gören Tanzi'nin bu tespitleri ile birlikte uluslararası çifte vergilendirme, transfer fiyatlaması ve örtülü sermaye gibi vergisel sorun yaratan konular da yine küreselleşme nedeniyle ülkelerin üzerinde sıkça durduğu konular arasında yerini almıştır. Bu bağlamda ilgili konu başlıklarında ağırlıklı olarak Tanzi'nin açıklamalarından istifade edilmiştir.

2.1.1. Elektronik Ticaret ve Elektronik Ticaret İşlemlerinin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

İnsanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri şüphesiz bilgisayarın ve internetin keşfidir. Çünkü bu iki keşif, fiziki sınırların ortadan kalkmasına imkân sağlamış; hayal bile edilemeyecek uzaklıktaki hizmet, bilgi ve malları ayakta duranlara kadar sermiştir. Bilgisayarın ve internetin keşfinin bir sonucu olarak da e-ticaret ve e-ticaret işlemleri ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır.

OECD, e-ticareti “siparişlerin alınması ya da yerleştirilmesi amacıyla özel olarak tasarlanmış yöntemlerce, bilgisayar ağları üzerinden mal veya hizmetlerin satışı ya da satın alınması”⁶¹ şeklinde tanımlamaktadır. DTÖ ise e-ticareti “üretim, dağıtım, pazarlama, satış veya mal teslimatı işlemlerinin elektronik araçlar, vasıtalar aracılığıyla yapılması”⁶² olarak ifade etmektedir. E-ticarete literatürde “internet ekonomisi”, “dijital ekonomi” ve “dijital ticaret” gibi farklı isimler de verilmektedir.⁶³

Teknoloji ve internet çağı olarak da adlandırılan bu dönemde, dünya üzerindeki hizmet, mal ve bilgiye bu denli kolay ve hızlı ulaşılabilir olması elektronik ticaret ve

⁶⁰Tanzi, V. (2001). “Globalization, Technological Developments, and the Work of Fiscal Termites”. *IMF Working Paper Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 26, Issue. 4, 1261-1284

⁶¹ İnternet: Electronic Commerce, OECD, Web: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4721> adresinden 27 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

⁶² İnternet: E-commerce and the WTO, WTO Web: https://www.wto.org/english/forums_e/business_e/1_1_TUTHILL.pdf adresinden 27 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

⁶³ Şen ve Sağbaş, 2016, 466.

işlemlerin artmasına, hatta kendi pazarını oluşturmaya neden olmuştur. Bugün dünya üzerindeki her firma, internetin sağladığı olanaklar yardımıyla hedef kitlesine veya müşterilerine rahat bir şekilde ulaşmakta, satış ve pazarlama planlarını dünya geneline hitap edecek şekilde ayarlamaktadır. Çünkü e-ticaret, klasik ticaret anlayışını değiştirmiş ve ticaret taraflarına pek çok avantaj sağlar hale getirmiştir. E-ticaretin avantajları; zamandan tasarruf sağlaması, hizmet mal ve ürünlerde çeşitliliği artırması, karşılaştırılabilir kalite ve fiyat imkânı sunması, ürün ve hizmette “ülke sınırı” unsurunu ortadan kaldırması, zamandan ve mekândan bağımsız ticarete olanak sağlaması, üreticiden tüketiciye kadar uzanan üretim zincirindeki aracılara ortadan kaldırması, üretici ve tüketiciyi doğrudan karşı karşıya getirebilmesi, depolama, istihdam gibi ekstra maliyetleri ortadan kaldırması ve dolayısıyla maliyetlerde düşüş sağlaması şeklinde sıralanabilir.

Sıraladığımız tüm bu avantajlar e-ticaretin yaygınlaşmasına ve e-ticaretin kendi pazarını oluşturmaya ortam hazırlamıştır. Yapılan araştırmalar da e-ticaretin gerek hacimsel ve çeşit olarak, gerekse diğer açılardan yıldan yıla giderek arttığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki bugün; e-ticaretten elde edilen gelir 353,685 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Buna paralel olarak 2021’e kadar e-ticareti kullananların sayısının 230 milyon kişiye ulaşması beklenmektedir. Pazar payındaki büyüklüğü ise 470,055 milyon ABD doları ile Çin sahiplenmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla Amerika, İngiltere, Japonya ve Almanya gibi ileri düzey sanayileşmiş ülkeler izlemektedir. E-ticarete konu olan ürün türü açısından pazar payındaki en yüksek pay ise elektronik ve medya sektörüne aittir.⁶⁴

E-ticaretin ve e-ticaret işlemlerinin bu denli yaygınlaşması ve kendi pazarını ortaya çıkarması, vergilemedeki birinci boşluğa yerleşmesinde de etkili olmuştur. Çünkü e-ticaretle birlikte ortaya çıkan en belirgin değişiklik, vergi dairelerince hesapların izlenmesine imkân veren belge, fatura gibi kâğıtların/evrakların yerini tanımlanması çok daha güç ve takibi zor ve hatta imkânsız sanal işlemlerin almasıdır. Çünkü teoride bilgisayar temelli işlemler kolay izlenebilir gibi görünse de, uygulamaya bakıldığında bu izlenebilirlik düşünüldüğü gibi olmamaktadır. Bir diğer belirgin değişiklik ise, fiziksel ürünlerin üretimi ve satışından dijital ürünlere doğru gün geçtikçe artan önemli yapısal değişimlerdir. Geleneksel olarak bir dükkânda ya da bir formda satılan ürünlere kıyasla, birçok yeni ürün fiziksel özelliklerini kaybetmiş; müzik, yazı, fotoğraf, mühendislik planları, finansal danışmanlık, eğitim hizmetleri

⁶⁴ İnternet: E-commerce, STATISCA, Web: <https://www.statista.com/outlook/243/109/e-commerce/united-states#market-arpu> adresinden 22 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

ve benzeri ürünler internet üzerinden temin edilebildiği için “bir iş yeri” tanımlaması zorlaşmıştır. Yani, iş yeri dünyanın her bir yanına sanal âlem olarak yayılmıştır. Tüm bu sıraladığımız hususlar göz önüne alındığında, vergi yargısı açısından vergi ödeyenin kim olacağı, vergiyi kimin toplayacağı gibi hususları belirlemek oldukça güçleşmiştir.⁶⁵

2.1.2. Elektronik Para Kullanımının Yaygınlaşmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Vergilemede ikinci boşluk olarak karşımıza elektronik para (e-para) kullanımı ortaya çıkmaktadır. E-para, teknolojik gelişmelerin ortaya çıkardığı bir diğer yeniliktir. E-parayı “çip, kart gibi teknik bir cihaz üzerinde, parasal değerlerin elektronik olarak depolanması”⁶⁶ ya da “paralar ve banknotlar için elektronik bir vekil”⁶⁷ şeklinde tanımlamak mümkündür. E-para ürünleri⁶⁸, parasal değeri depolamak için kullanılan teknolojiye bağlı olarak donanım tabanlı veya yazılım tabanlı olabilmektedir. Buna göre kullanıcıların para bakiyeleri, ödemelerini yapmak üzere elektronik kart parçalarına yüklenirse, kart tabanlı elektronik paradan; ağa bağlanan bir bilgisayara yüklenen yazılımla, belirli bir miktarda bilgisayar belleğinde sınırlı olarak sanal paralar tutulursa ağ tabanlı elektronik paradan bahsedilmektedir.⁶⁹

Tıpkı e-para sistemleri teknolojik özelliklerine göre farklı olduğu gibi, vergi beyannamelerine ilişkin yarattığı yasal sorunlar açısından da farklılık arz etmektedir. Çünkü kullanılan sistemin türüne bağlı olarak, e-para vergi toplama açısından engeller oluşturabilmektedir. Elektronik ödeme sistemleri, ihraç edilen elektronik paranın hesaplanıp hesaplanmaması durumuna göre ikiye ayrılmaktadır. Hesaplanabilen sistemde, elektronik para ihraç eden kurum, işlemlerin tam veya kısmi bir denetim izini tutar ve elektronik paranın verildiği kişinin yanı sıra, ekonomiye aksa bile elektronik parayı alan kişi veya işyerini tanımlayabilir. Hesaplanamayan sistemde, elektronik para ekonomiden tıpkı kâğıt para gibi denetim izi olmaksızın anonim olarak geçer. İşte bu durumda elektronik para vergi kaçırma potansiyeline göre kâğıt para karşısında ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Çünkü geleneksel nakit ekonomisinin vergiden kaçınma ve vergi kaçırma

⁶⁵ Tanzi, 2001, 1265-1267.

⁶⁶ European Central Bank. (1998). *Report on Electronic Money*. Frankfurt: European Central Bank, 7.

⁶⁷ Basu, S. (2007). *Global Perspectives on E- Commerce Taxation Law*. Ashgate Publishing Limited, England, 23.

⁶⁸ Akıllı kartlar, çipler, kredi kartları, elektronik cüzdan, elektronik kese, elektronik ödeme sistemleri gibi

⁶⁹ Günver, O. R. ve Baykal, C. M. (2000). “E-Money”. *TCMB Bülten Lira Dergisi*, S.16, Ekim, 26.

ihtimalini yarattığı ölçüde, hesaplanmamış elektronik nakit de vergilendirme gelirine benzer tehditler oluşturabilir. Elektronik para kullanımında yaşanan artış, kaçırma potansiyelinin yönetilebilir olup olmadığı ve onu yönetmek için yapılması gerekenlerin dikkate alınmasını da zorunlu kılmıştır.⁷⁰

2.1.3. Şirket İçi Ticaretin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Çok uluslu şirketlerin, farklı ülkelerdeki şubeleri arasında gerçekleşen ticaretin artması vergilemedeki bir diğer boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya ekonomisinin küreselleşmeye bağlı olarak serbestleşmesi, çok uluslu şirketlerin çok farklı sektörlere girerek büyümesine, küresel pazarlardaki paylarının artmasına ve şirket birleşmeleriyle de dünya piyasasında ciddi derecede önem arz eden bir sürece dâhil olmalarına zemin hazırlamıştır.⁷¹

Yeni bir sorun olarak görülmesede dünya ticaretinde ve özellikle çok uluslu şirketler arasındaki ticarete yaşanan hızlı büyüme, çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlarını kullanması ve bunu istismar etmesi, sabit masrafların tahsisi ve ticari markaların ve patentlerin değerlendirilmesi vb. sorunlar ortaya çıkarması nedeniyle ulusal vergi otoriteleri için konunun önemini daha da artırmıştır.⁷²

Çok uluslu şirketler, küreselleşmeden hem etkilenen hem de küreselleşmeyi etkileyen taraftırlar. Çünkü bu şirketler, dünyanın dört bir yanına yayılan şubeleri aracılığıyla faaliyet göstermekte ve böylelikle küreselleşmenin sunduğu bütün imkânları kendi lehlerine çevirerek kazançlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar. Bu imkânlardan biri de transfer fiyatlaması ve ona bağlı olarak ortaya çıkan örtülü kazanç dağıtımıdır. Çok uluslu şirketler, farklı bölgelerdeki şubeleri arasında yaptıkları alım ya da satımlarda söz konusu mal ve hizmetin fiyatlarını veyahut bedellerini olduğundan çok daha düşük ya da yüksek gösterme eğilimine girebilmektedirler. Bunun en önemli nedeni, çok uluslu şirketlerin firma içi yönetim ve uluslararası amaçlarının dışında daha çok vergisel kazançlarını yüksek tutma isteğidir. Bu durumda devreye örtülü kazanç dağıtımı girmektedir. Örtülü kazanç dağıtımı sayesinde çok uluslu şirketler kendi aralarında yaptıkları mal veya hizmet alım-satım işlemlerinin fiyat veya bedellerini emsallerinden farklı gösterebilme olanağı elde

⁷⁰ Basu, 2007, 24.

⁷¹ Maliye Bakanlığı, 2009, 2.

⁷² Tanzi, 2001, 1269-1271.

edebilmektedirler. Emsallerinden farklı olarak tespit edilen fiyat veya bedeller sonucunda kurum kazancının vergi matrahında aşınmalar ortaya çıkmakta ve şirket kazancının bir kısmı vergilendirilmeden ortaklara ya da şubelerinin bağlı bulunduğu ülkelere transferi söz konusu olmaktadır. Yüksek vergi oranlarından, düşük vergi oranlarına doğru bu kayış da ev sahibi ülkeyi vergi erozyonu yani vergi matrahında aşınma sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

2.1.4. Off-Shore Finansal Merkezler ve Vergi Cennetlerinin Varlığının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Küreselleşme kaynaklı vergilemedeki dördüncü mali boşluk olarak karşımıza finansal yatırımlar için bir kanal görevi gören ve gittikçe önemi artan off-shore finansal merkezler ve vergi cennetleri çıkmaktadır. Eş zamanlı olarak para ve bilginin kolayca ve düşük maliyetli olarak akışına imkân veren dijital yenilikler ve belirli ülkelerin mevcut yasal düzenlemeleri, off-shore finansal merkezlerin büyümesine ivme katmıştır.⁷³

Off-shore finans merkezi diğer bir adıyla “kıyı bankacılığı”, ülke dışından sağlanan fonların, ülke dışında ya da ülke içinde kullanıldığı, özellikle serbest bölgelerde faaliyet gösteren ve bulunduğu ülkenin vergi mevzuatı, bankacılık ve mali sınırlamaları dışında kalan finansal hizmetlerin yürütüldüğü merkezlerdir. Vergi cennetleri ise yabancı gerçek ve tüzel kişilere vergi avantajı sağlayan, kazançlar için hem daha iyi ve daha uygun prosedür hem de kazançları gizleme imkânı sunan ülke, eyalet veya yerel yönetimlerdir.⁷⁴ Yani off-shore finansal merkez terimi, vergi cenneti özelliklerine sahip bazı ülkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır.⁷⁵

Küreselleşme, sermaye ve yatırımları kendi bölgelerine çekmeye çalışan ülkeleri vergi oranlarını indirmek, tercihli vergi rejimi kullanmak, belirli konulara vergi istisnaları uygulamak gibi değişik yöntemlere başvurmaya yöneltmiş ve bu kapsamda off-shore finans merkezleri ile vergi cennetleri bu politikaların uygulanması bakımından ön plana çıkan yerler ve merkezler haline gelmiştir. Özellikle, hesap gizliliğine önem veren bu yer ve merkezler, vergisel avantaj ve gizlilik sağlamaları nedeniyle yabancı finansal

⁷³ Tanzi, 2001, 1271.

⁷⁴ Şen ve Sağbaş, 2016, 472.

⁷⁵ Tobin, G. and Walsh, K. (2013). “What Makes Country a Tax Haven? An Assessment of International Standards Shows Why Ireland Is Not a Tax Haven”. *The Economic and Social Review*, Vol. 44, No. 3, 402.

kurumların faaliyetlerini bu merkezlerle doğru kaydırmalarına sebep olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte artan uluslararası rekabet ve artan vergi oranları, yabancı finans kurumlarının bu merkezlerde faaliyet göstermeleri için sağladığı kolaylıklarla ve vergi avantajlarıyla birleştiğinde; bu merkezler dışındaki ülkelerin vergi egemenliğini zedeleyen, vergi sistemlerini zayıflatan, ciddi derecede vergi erozyonuna sebep olan ve vergilemenin maliyetini artıran bir dizi sorunu da beraberinde getirir hale gelmiştir.⁷⁶ Bunun yanında finansal akımların ve yatırımların yön değiştirip etkinlikten sapmalara yol açması, vergi yükünün mobilitenin az olduğu emek, emlak ve tüketim gibi konular üzerinde kalması da bu yer ve merkezlerin ortaya çıkardığı diğer sorunlar arasında yer almaktadır.⁷⁷

2.1.5. Türev Ürünler ve Hedge Fonların Ortaya Çıkmasının ve Yaygınlaşmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Türev ürünler, kişi yahut kurumların kendilerini piyasa risklerinden korumak veya piyasa hareketlerinden kazanç elde etmek gibi amaçlarla kullanılan, getirisinin bir başka varlığın getirisinden türetildiği finansal araçlardır.⁷⁸ Hedge fonlar ise yüksek teminatlara sahip nitelikli yatırımcılara satılan, yüksek risk karşılığında yüksek getiri sağlayan ve Türkçe literatürde “koruma fonu” olarak da adlandırılan özel yatırım fonlarıdır. Küreselleşmeyle birlikte, kişi ya da kurumlar tasarruflarını değerlendirmek, paradan para kazanmak, piyasa kaynaklı risklerden korunmak gibi bir dizi sebeple gelirlerini bu bahsi geçen finansal araçlara yönlendirmeleri vergilemedeki bir diğer mali boşluğu oluşturmuştur. Özellikle pek çok hedge fon off-shore merkezlerde faaliyet göstermekte ve bu fonların çok az bir kısmı yasal düzenlemeye tabi olmaktadır. Yeni ve egzotik araçlar kullanan bu fonlar, onlarla başa çıkmak için yeterli becerilere sahip olmayan vergi otoritelerine zorluklar yaratmaktadırlar.

Ayrıca elektronik ticarete bahsi geçen bilgi sorunları, bu finansal riskten korunma fonlarıyla yapılan yatırımlarda daha da fazla görünmektedir. Çünkü türev araçlardan elde edilen kazançlarla ilgili olarak, bireylerin yaşadığı veya gelirlerinin nerede üretildiği bireysel menşei, işlem, gelir ve yargı alanlarını tanımlamakta ciddi sorunlar bulunmaktadır. Vergi cennetlerinde faaliyet gösteren hedge fonların vergi otoritelerine karşı rapor verme gibi bir zorunluluğu hiç olmadığından, olsa bile çok az olduğundan, bu fonlardan elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi oldukça zordur. Örneğin, türev ve benzeri karmaşık finansal

⁷⁶ Şen ve Sağbaş, 2016, 473.

⁷⁷ OECD. (1998). *Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue*, Paris: OECD, 16.

⁷⁸ Döviz, mal, faiz vb.

araçların artan kullanımından kaynaklanacak zorluklardan biri, bunların vergi muamelelerindeki belirsizliklerden ve tutarsızlıklardan istifade ederek vergi kaçınma planlarında kullanılabilmesidir.⁷⁹

2.1.6. Sermaye Hareketliliğinin Artmasının ve Çeşitlenmesinin Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Vergilemedeki altıncı mali boşluk, mübadele yeteneğine sahip kişilerce türetilmiş yüksek oranlı finansal sermaye ve gelirlerin vergilendirilmesinde ülkelerin yetersizliği ya da isteksiz davranmasıdır. Günümüzde uluslararası sermaye piyasaları geçmişe nazaran çok daha fazla bütünleşik ve etkin hale gelirken, ülkeler için mobil sermayenin yurtdışında uygulanan oranlardan daha yüksek bir oranda vergilendirilmesi de aksine gittikçe zorlaşmaktadır. Bu durum nitelikli kişilerin vergilendirilmesi içinde geçerlidir. Dahası, sermaye piyasaları daha verimli ve daha uluslararası hale geldikçe, yurt dışına yatırım işlem maliyetleri çok daha düşük olmaktadır ve haliyle mükelleflerin ülkelerinden kaçırıldığı vergilendirilebilir gelirlerde fazla olmaktadır. Çünkü finansal sermaye ya da aşırı mobil kişiler üzerindeki yüksek vergi oranları, sermaye ve nitelikli kişileri, vergilerin görece olarak daha düşük olduğu bölge ve ülkelere kaçırmaları ya da oraya yerleşmeleri için özendirici bir işlev görmektedir.⁸⁰

Küreselleşmeyle birlikte ekonomi içindeki payının arttığı gözlemlenen finansal piyasalarda, bu sürecin bir sonucu olarak etkinlik artmış ancak piyasaların düzenlenmesi konusunda kamu otoritelerinin işi güçleşmiştir.⁸¹ Teknolojik ilerlemeler sayesinde açık kambiyo rejimindeki ülkelerde menkul kıymetlerin çok daha hızlı hareket etmesi ve bunun vergiden kaçınmak ve vergi yükünü azaltmak için kullanılması, gelirin doğru ve kolay vergilendirilmesini engellemektedir. Buna karşın, sermaye gelirinin yalnızca stopajla vergilendirilmesi ve beyannameye ihtiyaç göstermemesi gibi kolaylıklar ise finansal işlemlerde vergi mükelleflerini kendine çekmektedir.

Konunun dikkat çeken bir diğer yönü de finans sektörünün büyüme ve yatırımlarla olan ilişkisidir. Finansal sektörün vergilendirilmesi bir anlamda tasarrufların vergilendirilmesi demek olduğundan, finans sektörü üzerindeki aşırı vergi yükünün, mali sektörden fon

⁷⁹ Tanzi, 2001, 1272-1273.

⁸⁰ Tanzi, 2001, 1274.

⁸¹ Ganiev, 2014, 118.

kaçışlarına neden olması mali piyasalardaki işlevselliğin ve fon büyüklüğünün azalması gibi sonuçlar doğurması çok muhtemeldir. Sermaye piyasası bağlantılı fon arzında yaşanan düşüş, faiz oranlarını arttıracaktır. Bu da yatırımları ve haliyle büyüme dinamiklerini de olumsuz etkileyebilecektir.⁸² Bu durumu ülkelerin finansal sermayeyi vergilendirirken isteksiz davranmasının önemli bir gerekçesi olarak değerlendirmek mümkündür.

2.1.7. Yabancı Faaliyetlerin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Bazı yüksek vasıflı kişilerin, ikamet ettikleri ülkelerin dışında artan faaliyetleri, vergilemedeki yedinci boşluğu oluşturmaktadır. Vergi otoriteleri arasında bilgi değiş tokuşunun sınırlı olduğu ve sınırlı kaldığı bir dünyada yabancı faaliyet, gerçek kişilere dış ülkeden elde ettikleri gelir ve kazançları ulusal vergi otoritelerine hiç bildirmeme ya da gerçeğinden az bildirme olanağı sunmaktadır. Öte yandan da bu kişiler, tasarruflarını görelî olarak vergilerin daha düşük olduğu ülkelerde tutma eğilimine gitmektedirler.⁸³

2.1.8. Yurtdışı Alışverişlerinin Artmasının Ortaya Çıkardığı Vergisel Sorunlar

Teknolojinin sağladığı kolaylıklar neticesinde, dünyanın herhangi bir yerinden istenilen mal ya da hizmet bir tıkla talep edilebilir/satın alınabilir hale gelmiştir. Dahası, ulaşım ve iletişim maliyetlerinde yaşanan düşüş mal ve hizmet alıcılarını istedikleri mal ve hizmeti daha uygun fiyata bulabilecekleri bölgelere yöneltmektedir. Böylece, kişilerin, özellikle satış vergilerinin düşük olduğu yerlerden yükte hafif ancak pahada ağır eşyalar için yaptıkları seyahatlerin artması karşımıza bir diğer mali boşluğu, yani yurtdışı alışverişleri çıkarmaktadır. Özellikle küçük ülkelerin yabancı alıcıları cezbetmek amacıyla lüks ürünlerdeki satış, masraf ve vergilerini azaltmaya yönelik çalışmaları, ülkelerin sahip oldukları yüksek fiyatlı ancak taşınması kolay ürünler üzerindeki harcama vergilerini istedikleri gibi belirleyebilme ve uygulama özgürlüklerini giderek azaltmaktadır. Dahası sadece sigara ve alkollü içecekler yüzünden bile, kişiler vergilerin düşük olduğu komşu ülkelere seyahat etmektedirler.⁸⁴

⁸²Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme”. *Maliye Dergisi*, S.150, Ocak-Haziran, 81.

⁸³ Tanzi, 2001, 1274-1275.

⁸⁴ Tanzi, 2001, 1275.

2.1.9. Uluslararası Çifte Vergilendirmeden Kaynaklanan Sorunlar

Çifte vergilendirme, aynı vergi konusunun aynı dönemde aynı mahiyetteki vergiyle birden fazla vergilendirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Farklı bir ifadeyle, vergi yükümlüsünün aynı kişi olması, vergilendirme döneminin aynı olması, vergi konusunun aynı olması vergi türünün aynı olması ve vergilendirme yetkisine sahip birden fazla ülkenin olması durumunda karşımıza çifte vergilendirme çıkmaktadır.⁸⁵ Söz konusu durum bir ülkedeki gelir kaynağının hem kurumsal düzeyde hem de kişisel düzeyde vergilendirilmesi şeklinde karşımıza çıkabildiği gibi aynı gelirin iki veya daha fazla ülkede vergilendirilmesi sonucunda da ortaya çıkmakta ve uluslararası çifte vergilendirme adını almaktadır. Örneğin Almanya’da yaşayan bir Türk vatandaşının, burada elde ettiği gelir üzerinden hem Almanya’nın hem de Türkiye’nin vergi alması çifte vergilendirmeye örnektir.

Çifte vergilendirme ülkelerin vergilendirme yetkilerinin çakışması sonucu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki kendi sınırları içindeki yabancı kişilerin gelirlerinden vergi almak isteyen ülke ile diğer ülkede gelir elde eden ancak kendi sınırları içinde yaşayan kişileri vergilendirmek isteyen bir başka ülkenin varlığı halinde çifte vergilendirme söz konusu olmaktadır. Söz konusu durum küreselleşme ile birlikte daha rahat ve hızlı hareket eden sermayenin çifte vergilendirme sorunuyla daha çok karşı karşıya olmasına neden olmuştur. Bu nedenle özellikle uluslararası işletmeler çifte vergilendirme sorunuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örneğin, çok uluslu bir şirket bir başka ülkedeki şubesinden mal alım satımı gerçekleştirdiğinde, şubenin bulunduğu ülke bu malları vergilendirmek isteyebilirken, aynı zamanda malları talep eden şirketin bulunduğu ülke de söz konusu malları vergilendirmeye tabi tutabilmektedir. Ancak bu durum isteyerek yapılan bir çifte vergilendirme olabildiği gibi, istenmeyen bir çifte vergilendirme de olabilir. Şöyle ki isteyerek yapılan çifte vergilendirme, kanun koyucunun isteği ve bilgisi dâhilinde gerçekleşmektedir. Ancak bazı durumlarda kanundaki boşluklardan kaynaklanan kanun koyucunun isteği ve bilgisi dışında gerçekleşen çifte vergilendirmede söz konusu olabilmektedir.

⁸⁵ Öz, E. ve Çavdar, F. (2012).Çifte Vergilendirmenin Önlenmesine Yönelik OECD ve Türkiye Uygulamaları. *Vergi Dünyası Dergisi*, Temmuz, S.371, 52.

Mal ihracatı verimliliğini ve rekabet gücünü etkileyen çifte vergilendirmenin uluslararası düzeyde elimine edilmesi, yine uluslararası düzeyde ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi için bir gerekliliktir. Çünkü çifte vergilendirme sermaye yatırımlarının ve üretken faaliyetlerin etkin tahsilini engelleyebilmektedir.⁸⁶ Bu nedenle uluslararası uygulamada çifte vergilendirmenin önlenmesi için belirli ilkeler belirlenmekte ve devletler ikamet, kaynak, uyruklu gibi ilkelere bağlı kalarak aralarında anlaşma yapmakta ve çifte vergilendirmeyi önlemeye çalışmaktadırlar.

2.2. Küreselleşmenin Ortaya Çıkardığı Vergisel Kavramlar

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği vergilendirme sorunları, ülkelerin üzerinde durdukları ve gittikçe önem arz eden konuların başında gelmesinin yanı sıra, küreselleşme ile gündeme gelen vergisel kavramlar da başlı başına kamu maliyesi için yeni araştırma konularını oluşturmaktadır. Şöyle ki küreselleşme kaynaklı yeni bir vergilendirme sorunu, literatürde de kendini tanımlayacak yeni bir kavramı beraberinde getirmektedir. Sadece sorunun tanımlanması için kullanılan kavramlardan ziyade, soruna yönelik çözüm önerileri de yine yeni bir kavrama karşılık gelmekte, sorunu karşılayan kavramlar ve soruna yönelik öneriler akademik alanda yeni tartışmaları gündeme getirmekte ve kendini kabul ettirme savaşına girmektedir. Vergi rekabetinden agresif vergi planlamasına, yeşil vergi reformundan ikili vergi sitemine kadar ilerleyen bölümlerde bahsedilecek pek çok kavram ve öneriler manzumesi literatürde kendine yer edinmiş olanların birkaçıdır.

2.2.1. Vergi Rekabeti

Vergi otoritelerin vergi yükünü ağırlaştırmadan vergi kayıplarını minimize etmek için uğraşması, buna karşın vergi mükelleflerin de vergi kaçırmak ve vergiden kaçınmak için uğraşması bilinen bir durumdur. Ancak burada farklı olan şey, bu durumun ülke sınırlarını aşar hale gelmesi ve küreselleşmeyle birlikte ülkelerin, diğer ülkelerden vergi gelirlerini korumak, ülkelerarası ve işletmeler arası rekabet düzeyini artırmak için girişimlerde bulunması ya da diğer ülkelerin sermaye gelirini çekmek için özel çaba sarf etmeye başlamış olmalarıdır. Bahsi geçen durum da karşımıza “vergi rekabeti” kavramını çıkarmıştır.

⁸⁶ Radu, M. E. (2012). International Double Taxation. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, WC-BEM2012,62, 404.

Kısaca tanımlamak gerekirse, vergi otoritelerinin, yerli sermayeyi korumak aynı zamanda yabancı sermayeyi çekmek amacıyla mükelleflere yönelik cazip vergi hükümleri uygulamaları bakımından rekabet içinde bulunmalarına “vergi rekabeti” adı verilmektedir. Daha geniş anlamda; “firma ve ulusal düzeyde rekabet gücünü artırmak isteyen idari birimlerin vergilendirme yetkisine sahip olduğu alanlarda rakip idari birimlere kıyasla mükelleflerin vergi yüklerini azaltmak veya düşük tutmak suretiyle potansiyel olarak mobilitesi yüksek olan üretim faktörleri (özellikle kalifiye işgücü ve sermaye) için kendi idari birimlerini cazip hale getirme çabası”⁸⁷ şeklinde ele almak mümkündür. Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, vergi rekabetinin uluslararası sermayeyi ülkeye çekmek üzere uluslararası rekabeti arttırması, rekabetin çeşitli vergi teşvikleriyle gerçekleştiriliyor olması ve yükümlülerin vergisel açıdan daha elverişli ülkeleri tercih etmesi vergi rekabetinin tanımında belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

Aslında vergi rekabetinin temellerinin “Tibeout Hipotezine” dayandığı söylenebilir. Ayaklarıyla oy verme olarak da bilinen Tibeout hipotezine göre, kısmi egemenlik gücüne sahip yerel yöneticiler arasında var olan siyasi rekabet, aynı zamanda farklı vergi uygulamalarının da ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bundan yararlanmak isteyen bireyler de bu faydalarını maksimize etmek amacıyla başka yerel birimlere göç edecek ve gittikleri yerde ödedikleri vergiler ile faydalarını maksimize etmeye çalışacaklardır. Vergi rekabetinde de ülkeler arası farklı vergi rejimleri ve yükümlülerin vergisel açıdan daha elverişli yerleri tercih etmesi söz konusudur.

Literatürde vergi rekabeti “yatay-dikey vergi rekabeti” veya “yararlı-zararlı vergi rekabeti” şeklinde iki farklı ayırıma tabi tutulmaktadır. Buna göre, dikey vergi rekabeti ile kastedilen aynı federal devletler ile federe devletler arasında yahut federal devletlerin kendi aralarındaki vergi rekabetidir ki bu literatürde “yerel vergi rekabeti” olarak da adlandırılır.

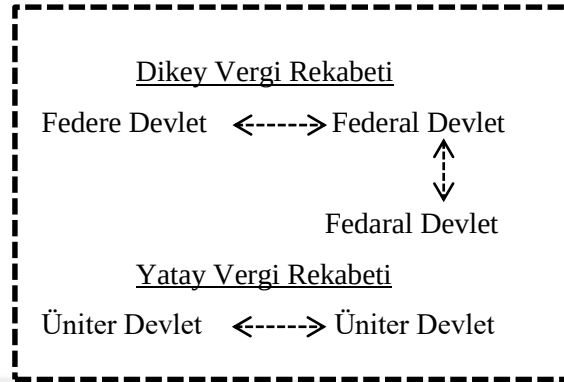
Yatay vergi rekabeti ise üniter devletler arasında gerçekleşen ve uluslararası vergi rekabeti olarak ta adlandırılan vergi rekabetidir.⁸⁹ Dikey vergi rekabetinde yatay vergi

⁸⁷Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y.(2004). “Vergi Rekabeti”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.22, Ocak-Haziran, 2.

⁸⁸Kargı, V. ve Yaygır, T. (2016, 15-19 Mayıs). “Küreselleşme, Vergi Rekabeti ve Türkiye’de Vergi Yüğü”. 31. Türkiye Maliye Sempozyumunda sunuldu, Antalya, 4.

⁸⁹Şen ve Sağbaş, 2016, 476.

rekabetinden farklı olarak, hem merkezi yönetimin hem de yerel yönetimin aynı vergi kaynağını, birbirlerinden bağımsız bir vergi oranıyla vergi kapsamına alma çabası vardır.⁹⁰

Şekil 2.1. Dikey ve yatay vergi rekabeti

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

Yararlı–zararlı rekabeti ayırımında ise OECD’nin yaptığı bir çalışma oldukça dikkat çekicidir. OECD’nin söz konusu çalışmasına göre zararlı vergi rekabetinin tanımlanmasında özellikle ilgili gelir üzerinde hiç vergi olmayışı ya da düşük vergi uygulaması, rejimin şeffaflıktan yoksun olması ve gizlilik hükümlerinin bulunması, ev sahibi ülkenin bilgi değiş tokuşu yapmaması, vergi konusunun yapay olması maddeleri dikkate alınırken, zararlı vergi rekabetinin göstergeleri olarak uluslararası transfer fiyatlaması ilkelerine uyulmaması, ev sahibi ülkenin vergi hükümlerinde, vergi oranlarında, vergi matrahında yükümlüye göre esnekliklerin var olması, vergi rejimi tercihinde verginin minimizasyonu sağlama amacının güdülmesi gibi unsurlar kabul edilmektedir.⁹¹ Burada söz konusu olan, ülkelerin vergilendirme yetkilerini uluslararası sermaye hareketlerini yön değiştirecek boyutta kötüye kullanmaları ve vergi erozyonuna sebebiyet vererek matrah aşındırmalarına neden olmalarıdır. Yararlı vergi rekabetinde ise vergi tabanının genişlemesi, büyümenin teşviki, vasıflı işgücü ve sermaye açısından ülkenin cazip hale gelmesi gibi unsurlar ön plandadır.⁹²

Yine, OECD’nin ilgili raporunda⁹³ vergi rekabetinin ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz yönlerine yer verilmiştir. Buna göre; ticaretin ve yatırım modellerinin bozulması, ulusal/uluslararası vergilendirmenin genel yapısına zarara vermesi, vergi sistemlerinin

⁹⁰ Ferhatoğlu, E. (2006). “Uluslararası Vergi Rekabeti ve Sürükleyici Güçleri”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, 1(1), 87.

⁹¹ OECD, 1998, 25-34.

⁹² Şen ve Sağbaş, 2016, 476.

⁹³ OECD, 1998, 70.

adilliklerini zayıflatması, vergi yükünün istenmeyen bir şekilde değiştirmesi ve yükü sermayeden mobil olmayan gelirlere doğru kaydırması vergi rekabetinin olumsuz yönlerini oluştururken; vergi indirimleriyle yatırımları teşvik etmesi, istihdamı artırıcı rolünün bulunması gibi özellikleri de vergi rekabetinin olumlu yanları olarak sıralanmaktadır.

2.2.2. İkili Gelir Vergisi Sistemi

Vergilemedeki mali boşluklar kısmında da bahsedildiği üzere finansal sermaye üzerindeki aşırı yüksek vergi oranları sermayenin, vergilerin daha düşük olduğu ülkelere kaçmasına neden olmaktadır. Bu da ülkeleri düşük marjinal vergi oranları uygulamaya ya da sermayenin sabit ve düşük vergilendirilmesini öngören ikili gelir vergisi sistemini uygulamaya itmektedir.⁹⁴

İlk kez 1987 yılında Danimarka’da uygulanmaya başlayan daha sonra İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi diğer İskandinav ülkelerinin uygulamaya koyduğu ikili gelir vergisi sistemi, diğer adıyla “dual vergileme” veya “çift oranlı gelir vergisi sistemi”, sermaye gelirlerinin emek gelirlerine göre düşük ve tek oranlı bir vergiye tabi tutulmasını öngörmektedir. Bunun temel nedeni olarak, küreselleşmeyle birlikte sermaye mobilitesinin hızlanması ve sermaye gelirlerinin daha riskli hale gelmesi ve sermayenin elde edildiği ülkede tutulmak istenmesi gösterilebilir.

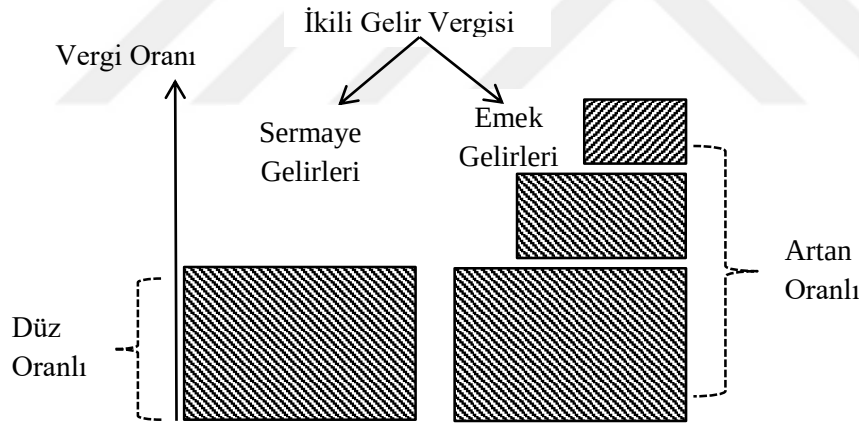
Halihazırda bu sistemi uygulayan ülkelerin ikili gelir vergisi sistemine geçiş nedenleri incelendiğinde sermaye üzerindeki yüksek vergi oranlarının yerli yatırımcıları portföy yatırımlarında yurt dışına itmesi, nispeten yüksek enflasyon oranlarının sermaye gelirleri üzerinde yarattığı ciddi efektif vergi yükü ve bu efektif vergi yükünü devam ettirmeye yönelik vergi uygulamaları gibi farklı nedenler görülmektedir.⁹⁵ Bununla birlikte büyük sosyal programlarını finanse etmek için de gelir vergisi sistemlerinde reform yapmak isteyen İskandinav ülkeleri şu iki seçeneği belirlemişlerdir: Birincisi, vergi oranlarını düşürmek ve sosyal programları desteklemek için gelir yetersizliği riskini

⁹⁴ Tanzi, 2001, 1274.

⁹⁵ Bird, R. M. and Zolt, E. M. (2011). “Dual Income Taxation: A Promising Path to Tax Reform for Developing Countries”. *World Development*, Vol.39, No.10, 1693-1694.

yaşamak; ikincisi ise vergi rejimini ikiye bölmek ve emek gelirinde daha yüksek vergi oranlarını korurken, sermayeden elde edilen gelirlere daha düşük bir oran uygulamaktır.⁹⁶

Ayırma kuramı, emek gelirlerinin korunması ve bu amaçla da emek gelirlerinin daha düşük orandan vergilendirilmesini buna karşın sermaye gelirlerinin ise yüksek oranda vergilendirilmesini öngörmektedir. Ayırma kuramına göre emek gelirlerinin mobilitesi düşüktür ve mükellefin vergi kaçırma ya da vergiden kaçınma imkânı oldukça kısıtlıdır. Ayrıca mükellefin hastalık, ihtiyarlık vb. durumlarında emek gelirinde yaşanacak düşüşler de göz önünde bulundurulduğunda, emek gelirlerinin diğer gelirlere nazaran daha düşük oranda vergilendirilmesi, vergide eşitliğin bozulmaması açısından bir gerekliliktir. Ayırma kuramının tersini savunan ikili gelir vergisi sistemi ise, sermaye gelirlerinin sabit ve düşük oranlı vergilendirilirken, emek gelirlerinin artan oranlı tarife ile vergilendirilmesini öngörmektedir.

Şekil 2.2. İkili gelir vergisi sistemi

Kaynak: Morinobu, S. (2004)'den aktaran Karakurt, B. ve Akdemir, T. (2010).

İkili gelir vergisi sisteminde vergi arbitrajını en aza indirmek için emek gelirlerine uygulanan en düşük oran ile sermaye gelirlerine uygulanan vergi oranı birbirine eşitlenmekte; emek gelirlerine artan oranlı tarife uygulanırken, sermaye gelirlerine sabit bir oran uygulanmaktadır. Kaynağı ne olursa olsun tüm sermaye kazançlarının aynı oranda vergilendirilmesini öngören bu sistemin arka planında vergi tarafsızlığının sağlanması açısından sermaye gelirinden alınacak verginin tabanının geniş olması ve sermaye gelirinin;

⁹⁶ Bird and Zolt, 2011, 1694.

kar paylarından (temettü), faizden, sermaye kazançlarından (değer artış kazançları), kira gelirlerinden, telif haklarından, işletme gelirleri vb. bileşenlerden oluşması mantığı yatmaktadır.⁹⁷

Öncelikli amacı küresel kanallarının ve araçların desteğiyle ülke dışına kaçan sermayeyi en aza indirmek, yabancı sermayeyi ülkeye çekmek olan bu sistem, beraberinde ekonomide büyümeyi ve refah artışını da getirmektedir. Vergi oranlarının düşmesine paralel olarak yabancı yatırımların ülkeye kayması, vergi tabanının genişlemesiyle sermayenin artması ülke ekonomisinin büyümesine yardımcı olacak ve refah artışı sağlayacaktır. Ayrıca uygulanacak düşük oranlı sabit bir vergi oranı, vergi yükünün hafiflemesine, kişilerin ödeme gücüne göre vergi ödemesine olanak sağlayabilecek, ekonomide kayıt dışılığı azaltacaktır. Ancak sistem, emek geliri elde edenleri cezalandırır gibi görünmektedir. Emek geliri elde eden mükellefin geliri arttıkça ödeyeceği vergide artarken, sermaye geliri elde eden mükellefin geliri artarken ödeyeceği verginin sabit bir vergi oranından hesaplanıyor oluşu, vergide adalet ilkesini zedeleyecektir. Bu durum mükellefleri emek geliri elde etmekten ziyade, sermaye geliri elde etmeye yönlendirebileceğinden verginin tarafsızlığı ilkesi de çığnemiş olacaktır. Ayrıca sermayeden elde edilecek gelirlerin düşük ve sabit bir orandan vergilendirilmesi, sermaye gelirlerinden elde edilecek hasılatı da düşüreceğinden bu kayıp, emek gelirlileri üzerinden telafi ediliyormuş gibi görünebilecektir.⁹⁸

2.2.3. Hall-Rabushka Düz Oranlı Vergi Reformu

Küreselleşmenin neden olduğu gelir kayıplarını azaltmak, sermayeyi kendi ülkelerine döndürmek isteyen ülkeler, vergi yapılarında düzenlemeye gitme, vergi harcamalarının kapsamını genişletme gibi farklı yollara başvurmaktadırlar. Bunlardan bir tanesi de, ikili gelir vergisi sistemiyle birlikte sermaye gelirlerinin düz oranlı vergilemeye tabi tutulup, emek gelirlerinin artan oranlı tarifeyle vergilendirilmesiyken bir diğeri de muafiyet ve istisna

⁹⁷Sørensen, P. B. (2009, March). *Dual Income Tax: A Nordic Tax System*, Paper Presented at The Conference on New Zealand Tax Reform-Where to Next? At Victoria University of Wellington, 2-3 ve Maliye Bakanlığı. (2011). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Reformları ve Türkiye’de Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Değerlendirme*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları, No: 2011/412, 108.

⁹⁸ Maliye Bakanlığı, (2011), 112-120.

eşiğinin yüksek tutularak vergi tabanının genişletilmesi suretiyle tüm gelir kaynaklarından düz oranlı gelir vergisi alınmasıdır.⁹⁹

Robert Hall ve Alvin Rabushka, “Vergi Sistemimizi Basitleştirmek İçin Bir Teklif” başlıklı çalışmalarında¹⁰⁰ ABD’deki federal gelir vergisini; vergiden kaçınmayı ve vergi kaçırımı özendirme, vergi maliyetinin yüksek oluşu, adil ve basit olmaması, verimsizliği yönleriyle eleştirmiş¹⁰¹ ve bunun yerine düşük, basit ve tek oranlı bir federal gelir vergisi önerisinde bulunmuşlardır. Gelire %19’luk düşük bir vergi oranı konularak tamamen yeni bir vergi sistemi için öneride bulunan Hall ve Rabushka, bu sistemin mevcut vergi sistemindeki gelire eşdeğer miktarda gelir sağlayacağını ileri sürmüşlerdir. Hall ve Rabushka’nın önerisine göre, aileler üzerindeki vergi adildir ve ailenin geliri arttıkça, ödeyecekleri vergi de ona paralel olarak artmaktadır. Anlaşılması kolay olan ve tüketim vergisi prensibiyle çalışan Hall-Rabushka’nın düz oranlı vergi önerisinde yoksullar hiç vergi ödememekte, aileler ekonomiye kattıklarından yani tasarruflarından değil, ekonomiden göturdükleri üzerinden yani tüketimleri üzerinden vergilendirilmektedir.¹⁰²

Hall ve Rabushka’nın vergi reformu, tüm gelir kaynakları için tek bir vergi oranına dayanmakta ve hükümetlerin vergi geliri toplamasına ilişkin temel bir değişikliğe işaret etmektedir. Ayrıca oldukça sade olması, verimli olması ve adaletinin yanı sıra kamu harcamalarını finanse edebilmek için gerekli olan gelirleri de sağlama potansiyeliyle dikkat çeken Hall-Rabushka düz oranlı vergi önerisinin en önemli avantajı olarak mevcut artan oranlı vergiye nazaran tüm gelirlerin bir kez ama sadece bir kez kaynağına mümkün olduğu kadar yakın vergilendirmesi gösterilmektedir.¹⁰³

Hall-Rabushka düz oranlı vergi reform önerisinde gelirler işletme gelirleri (faiz gelirleri, kurum gelirleri) ve ücret (maaşlar, emeklilik gelirleri) gelirleri olarak ikili bir tasnife tabi tutulmakta ve her iki gelir üzerindeki vergi de eşit olmaktadır. Hall ve Rabushka’nın hava geçirmez olarak nitelendirdiği sistem KDV vergisi gibi çalışmakta ancak, KDV’den aşamalı

⁹⁹ Vural, İ. Y. (2010). “Uygulamada Düz Oranlı Gelir Vergilerinin Ekonomik Etkileri”. *Maliye Dergisi*, Ocak Haziran, S.158, 182.

¹⁰⁰ Hall, R. E. and Rabushka, A. (1995, January). *The Tax Flat in 1995*. Paper Presented at American Enterprise Institute’s Flat Tax Conference, Stanford University, US.

¹⁰¹İnternet: Meet the Federal Income Tax, Hoover Publications in Hoover Institution, Web: http://www.hoover.org/sites/default/files/flat_tax_ch1.pdf, 3-4 adresinden 20 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁰²İnternet: Meet the Federal Income Tax, Hoover Publications in Hoover Institution, Web: http://www.hoover.org/sites/default/files/flat_tax_silver_anniversary.pdf, 1, 20 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁰³ Grecu, A. (2004). “Flat Tax- The British Case”. *Adam Smith Institute (ASI) Research* Trust, 10.

olması yönüyle ayrılmaktadır. Şöyle ki, işletmeler, işçilerine ödenen gelir haricindeki tüm gelirler üzerinden vergilendirilmekte, işçiler ise kazandıklarından vergi ödemekte, kazançlar arttıkça muhatap oldukları vergi oranı değişmezken, ödeyecekleri ortalama vergi oranı artmaktadır.¹⁰⁴ Daha açık bir biçimde ifade etmek gerekirse, yalnızca ücretlerin, maaşların ve emekli maaşlarının gerçek ödemeleri kişisel gelir olarak kabul edilmekte ve kişisel gelir vergisine tabi olmaktadır. Kâr payı, sermaye kazançları, faiz veya yan ödemelerden elde edilen gelir kişisel gelir vergisine tabi olmamaktadır. Zira bunlar iş seviyesinde zaten vergilendirilmektedir. Hall-Rabuska'nın önerisine göre ayrıca bu sistemle mükellefler tüm kredilerden, kesintilerden veya ek muafiyetlerden kurtulduğundan, bireyler ve aileler basitçe gelirlerini arttırabilme imkânına da sahiptirler.¹⁰⁵

Ücret gelirleri vergilendirilirken, geliri geçim sınırın altında olanlardan (dört kişilik bir aile için bu sınır 12600 dolardır) muafiyete tabi tutularak hiç vergi alınmazken, geçim sınırının üstünde gelire bireylere tüm ücret ve emeklilik gelirleri üzerinden tek oranlı bir vergi uygulanmaktadır. Bireylerin geliri arttıkça da, ortalama vergi oranı da buna paralel olarak artmaktadır. Düşük gelirli bireyleri ve aileleri vergilendirme kapsamı dışında tutulması; buna karşın, gelir düzeyi göreceli olarak daha olan birey ve ailelerin tümü muafiyet seviyesinin üstündeki gelirleri üzerinden vergi öderken, sabit vergi sisteminde önemli sayıda düşük gelirli aile kesinlikle gelir vergisi ödemek zorunda kalmamaktadır.¹⁰⁶

Maaş, ücret ve emekli aylığı dışındaki her türlü geliri vergilendirmek için özenle tasarlanan ve reform önerisinin ikinci ayağını oluşturan işletme gelirlerinin vergilendirilmesinde ise işletmelerin elde ettiği tüm gelirlerden ücret ödemeleri, emeklilik sistemine yapılan katkılar, diğer iktisadi birimlerden satın alınan girdilere yapılan ödemeler ile yatırım için yapılan giderler düşüldükten sonra elde edilen tutara, ücret gelirlerindeki gibi tek bir vergi oranı uygulanmaktadır.¹⁰⁷ Bireylerin işletme faaliyetlerinden sağladıkları tüm gelirler hâlihazırda vergilendirildiğinden, faiz ödemeleri, kar payı ödemeleri veya işletme sahiplerine yapılan diğer herhangi bir ödeme türü için kesinti yapılmamaktadır.¹⁰⁸

¹⁰⁴İnternet: Meet the Federal Income Tax, Hoover Publications in Hoover Institution, Web:http://www.hoover.org/sites/default/files/flat_tax_ch3.pdf, 84 adresinden 21 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁰⁵ Grecu, 2004, 10.

¹⁰⁶ Grecu, 2004, 10.

¹⁰⁷ Vural, 2010, 183.

¹⁰⁸ Grecu, 204, 10.

Hall ve Rabushka'nın önerdiği söz konusu vergi reformu, teoride kalmamış; sahip olduğu avantajlar ve artan oranlı gelir vergisine nazaran göreceli üstünlükleri ile pratikte de Estonya, Litvanya, Rusya gibi bir çok ülke tarafından uygulamaya konulmuştur. Biri bireyler için, diğeri de işletmeler için olmak üzere iki kartpostal boyutundaki formlarla, mevcut sistemin çok sayıdaki belgelerini, evrak işlerini ve karmaşık kayıt tutma biçimini büyük oranda azaltan, basitleştiren ve değiştiren Hall-Rabuska düz oranlı vergi reformunda¹⁰⁹, iş ve işlem maliyetleri azalmakta, zamandan tasarruf sağlanmakta, kişiler vergi yapısını kolayca kavrayabilmekte, vergi otoritelerinin de neyi vergilendirdiği açık bir şekilde ortaya koyulabilmektedir. Tüm bunların yanında, mevcut federal gelir vergisi sisteminin aksine, Hall-Rabuska düz oranlı vergi önerisi işlemleri radikal derecede basitleştirilerek, kesintileri ve yardımları kaldırarak, çifte vergilendirmeyi elimine ederek, mevcut sistemi bu anormalliklerden arındırmaktadır.¹¹⁰

2.2.4. Agresif Vergi Planlaması ve Vergi Cennetleri

Küreselleşmenin getirdiği bir diğer yeni kavram agresif vergi planlamasıdır. Ancak agresif vergi planlamasına değinmeden önce vergi planlamasını mükellefler ve devlet olarak iki tarafta incelemek uygun olacaktır. Bilindiği üzere devletler vergi alacaklısı sıfatıyla dünden bugüne etkin bir vergi tahsili ile birlikte vergi verimliliğini sağlamak için uğraşmaktadırlar. Bu amaçla türlü tedbirler alma ve yasal düzenleme yoluna gitmektedirler. Buna karşılık vergi borçlusu sıfatıyla mükellefler de, vergi yüklerini olabildiğince minimize etmeye, vergi doğuran olaya sebebiyet vermemeye ya da yasal boşluklardan yararlanma eğilimine gitmektedirler. Bunun işletmelerce uygulanması agresif vergi planlaması kavramını doğurmaktadır.

Agresif vergi planlaması, vergi yükümlülüğünü azaltmak amacıyla bir ülke vergi sisteminin teknik özelliklerinden ya da iki veya daha fazla vergi sistemi arasındaki uyumsuzluktan yararlanarak çıkar sağlamaya dayanmaktadır.¹¹¹ Bir başka ifadeyle, vergi mükelleflerinin bilinçli bir şekilde uluslararası vergi sistemleri arasındaki uyumsuzluklardan, yasal boşluklardan yararlanmak suretiyle ödeyecekleri vergiyi en aza indirmek için çaba sarf

¹⁰⁹Jagwani, S. (1995). "Tax Reform Proposals: Which one is the best?". *The Park Place Economist*, V.7, 58.

¹¹⁰ Grecu, 2004, 10.

¹¹¹European Comission. (2012). *Aggressive Tax Planning*. Brussels: Comission Recommendation, No: 8806, 2.

etmeleri durumunda karşımıza çıkmaktadır. Çıkar sağlamak eğilimine giren mükelleflere de literatürde “agresif vergi planlamacıları” adı verilmektedir.

Küreselleşmenin hem etkilenen hem de küreselleşmeyi etkileyen taraf olarak çok uluslu şirketler, vergi matrahlarını düşürmek suretiyle, kazançlarını maksimize etmenin yollarını aramaktadırlar. Böylelikle, küreselleşen dünyanın rekabetçi ortamında ayakta kalabilmek isteyen çok uluslu şirketler, finansman ihtiyacının büyük bir kısmını vergi matrahını düşürmek suretiyle temin etmeyi hedeflemektedirler. Vergi matrahlarını düşürmenin öncelikli yolu da kuşkusuz etkili bir vergi planlamasının yapılmasıdır. Bu sebeptendir ki, günümüzde ülkelerin vergi planlaması çok uluslu şirketler içinde önem arz eder hale gelmiş durumdadır.

Agresif vergi planlaması çerçevesinde, çok uluslu şirketlerin kâr maksimizasyonunu sağlamak için başvurdukları yöntemlerin başında transfer fiyatlaması gelmektedir. Çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlamasına başvurmasının en önemli nedeni olarak, firma içi yönetim ve uluslararası amaçlarından ziyade vergi sonrası karlarını yüksek tutma isteği gösterilebilir. Örtülü kazanç dağıtımı durumunda da kurum kazancının vergi matrahında aşınmalar meydana gelir ve şirket kazancının vergilendirilmeden ortaklara ya da şubelerinin bağlı bulunduğu ülkelere transferi söz konusu olur. Çok uluslu şirketlerin, vergi planlaması çerçevesinde üzerinde durduğu bir noktada, ekonomik faaliyet veya faaliyetlerin sürdürüleceği yerin seçimidir. Haliyle düşük vergi oranlarının uygulandığı, ara malların temininin kolay ve ucuz olduğu ve sunduğu vergi teşvikleriyle bu şirketleri cezbeden ülkeler/bölgeler, eyaletler veya merkezler vergi planlaması açısından önemli olan bir başka konudur.

Dünyanın hemen hemen her bölgesindeki faaliyetlerinde, ülkelerin vergisel yasal boşluklarından yararlanmaya çalışan çok uluslu şirketler, bunun için özel yöntemler bile geliştirmiş durumdadırlar ki bunun en tipik örneğini dünyaca ünlü APPLE firması temsil etmektedir. Bahsi geçen firmanın vergi sırrı olan ve literatürde “Çifte İrlanda, Sandviç Hollanda”¹¹² olarak ifade edilen sistem, bugün dünyanın birçok şirketi tarafından taklit edilir hale gelmiştir.

¹¹² Bknz. Fuest, C., Spengel, C., Finke, K., Heckemeyer, J. and Nusser, H. (2013). “Profit Shifting and Agressive Tax Planning by Multinational Firms: Issues and Options for Reform”. *Centre for European Economic Research Discussion Paper*, No:13-044, 3-4.

Apple muhasebecilerinin geliştirdiği sistemin isleyişi aşağıdaki gibi özetlenebilir:¹¹³ Sistemin ilk bölümünü çifte İrlanda denilen kısım oluşturmakta ve merkezinin başka bir ülke olduğu büyük bir şirket (ana şirket) İrlanda'da A ve B şirketini kurmaktadır. Satışlarını merkezinin bulunduğu ülkede yapan bu ana şirket patentlerini İrlanda'da tuttuğu için, yaptığı satışlardan İrlanda'ya telif ücreti ödemekte ve merkezinin bulunduğu ülkeden daha düşük bir vergiyle İrlanda'da vergilendirilmektedir. Merkezinin dışındaki satışlar içinse İrlanda'daki B şirketini kullanan ana şirket, ana şirketin Hollanda da kurduğu bir başka şirket aracılığıyla, merkezinin dışında yaptığı satışların parasını AB üyesi Hollanda'ya vergisiz aktarabilmektedir. Ana şirketin sahibi olduğu Hollanda'daki şirkette bu karı, İrlanda'daki A şirketine yönlendirmekte ve kâr buradan vergi cennetlerine aktarmaktadır. Son olarak bu kar, vergi cennetleri üzerinden vergisiz bir şekilde ana merkezin bulunduğu ülkeye akmaktadır.

Örnekte görüldüğü üzere, agresif vergi planlamasından bahsederken anılmadan geçilmeyecek ve ülkeler için etkin vergi tahsilinde tek başına bile başlı başına bir sorun olan konu, vergi cennetleridir. Mali olarak egemen çok sayıda bölge ya da ülkeler, finansal ve diğer hizmet sektöründeki faaliyetleri çekmek için vergi teşviklerini ve vergi dışı teşvikleri kullanmaktadırlar. Bu bölgeler ve ülkeler yabancı yatırımcıya hiç vergiye tabi olmayan ya da genellikle düzenleyici yahut idari sınırlamalarla desteklenen nominal vergileme ortamı sunmaktadır. İşte bunun gibi, bir ülkenin/ bölgenin yargı sisteminde (genel veya özel şartlarında) hiçbir vergi uygulamadığını yahut da yalnızca nominal vergi uyguladığını bildirmesi, ya da kendisini; yerleşik olmayanların gerçek ve tüzel kişilerin vergi ödememek adına kendisini kullanabileceği bir yer olarak sunduğu bölgeler vergi cenneti olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁴ Vergi cennetlerinin herkes tarafından kabul edilir bir tanımının olmaması dikkate alındığında bu terimin, yabancı yatırımcılar için olumlu vergi rejimleri sunan ülkeler ve bölgeler için kullanıldığı söylenebilir. Buna karşılık, OECD'nin ilgili raporunda¹¹⁵ bir bölgenin, ülkenin ya da eyaletin vergi cenneti olduğunu gösteren faktörleri; i) hiç verginin olmayışı ya da nominal vergilerin varlığı, ii) şeffaflıktan yoksun olması, iii) faaliyetlerin elle tutulur derecede önemli olma gerekliliğinin bulunmaması, iv)

¹¹³ İnternet: Apple'ın Vergi Sırrı, Milliyet, Web: <http://www.milliyet.com.tr/apple-in-vergi-sirri-cifte-irlanda-sandvic-hollanda--ekonomi-1534341/> , Türkiye'den servet kazanıp Bermudaya kaçırıyolar, Ülke Haber, Web: <http://www.ulke.com.tr/ekonomi/haber/29637-turkiyeden-servet-kazanip-bermudaya-kaciriyorlar>, Apple'ın Vergi Sırrı: Çifte İrlanda Sandviç Hollanda, Ticarek Kanunu.Net, Web: <http://www.ticaretkanunu.net/applein-vergi-sirri-cifte-irlanda-sandvic-hollanda/> adreslerinden 23 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁴ OECD, 1998, 22.

¹¹⁵ OECD, 1998, 22.

genellikle düşük vergilemeden istifade eden işletmeleri ve kişileri barındırması, v) vergi otoriterlerine karşı koruyan sıkı düzenlemelerin varlığı, vi) mükellefler hakkında bilgi alışverişini engelleyen yasal ve idari kuralların bulunmasından kaynaklanan etkili bilgi değiş tokuşundan yoksun olması şeklinde listelenmiştir.

Gerçek ve tüzel kişiler vergi cennetleri ve off-shore finans merkezleri sayesinde sermayelerini vergisiz ya da görece olarak daha düşük vergi oranlarına sahip ülkelere kanallandırmaktadır. Küreselleşmenin de etkisiyle, bu bölgeleri ve merkezleri kullananların sayısı ve ona paralel olarak bu merkezler üzerinde dönen vergisiz sermayenin miktarı yıldan yıla artmaktadır. Günümüzde bu durum o kadar endişe verici hale gelmiştir ki, ülkeler vergi cennetleriyle anlaşma yoluna gitmeye bile başlamışlardır. Çünkü tüm dünya ülkeleri için sorun haline gelen ve günümüzde sayılarının onlarla ifade edildiği vergi cennetlerini çekici yapan; burada faaliyette bulunan bireyler ve şirketlere yönelik gizlilik kurallarının sıkı oluşu, finansal uygulamaların ve vergisel şeffaflığın eksikliği, kambiyo kontrollerinden yoksunluk, fiziki açıdan ulaşım imkânlarının kolaylığı gibi bir dizi unsurların varlığıdır.¹¹⁶ Buna karşın, ülkeleri vergi cennetlerine karşı önlem almaya iten nedenler arasında; vergi kayıplarını artırması, vergi adaletini zayıflatması, yatırım akışlarını çarpıtması, vergi maliyetlerinin artırması, vergi otoriterleriyle mükellefler arasındaki uyumluluğu zora sokması sayılabilir.¹¹⁷ Literatürde uluslararası işbirliği, uyguladıkları vergi rejimi ve coğrafi konum gibi farklı açılardan sınıflandırılan vergi cennetlerinin tipik örnekleri arasında Bermuda, Bahama, Panama, Cayman Adalarını, Amerikan Virjin Adaları yer almaktadır.

2.2.5. Elektronik Ticaret Vergisi, Dijital Vergi ve Bit Vergisi

2.2.5.1. Elektronik Ticaret Vergisi

Küreselleşmeyle birlikte gelişen e-ticaret başlı başına yeni kavram olmasının yanında, vergilendirme açısından doğurduğu sıkıntılarla da e-ticaret vergisi, e-ticaretten sonra akla gelen ilk kavram olmaya başlamıştır.

OECD ve DTÖ'nün tanımlarından yola çıkarak, e-ticareti hizmet ya da mal alım satımlarının elektronik araçlar ya da bilgisayar ağları üzerinden yapılması şeklinde tanımlamak mümkündür. Haliyle dünyadaki mal ve hizmet teminini kolay ve hızlı bir şekilde

¹¹⁶ Aktan ve Vural, 2010, 12-13.

¹¹⁷ OECD, 1998, 16.

insanoğlunun parmak uçlarına sunan bu imkân, zamanın altın kıymetinde olduğu günümüz dünyasında elektronik ticaretin tercih edilmesinin en önemli nedeni olarak gösterilebilir. Dahası, mal ve hizmetlerin hem kalite hem de fiyat açısından karşılaştırılabilir olması, kişiler üzerinde ülke sınırını kaldırıyor olması ve benzeri birçok unsur da elektronik ticaretin yaygınlaşma ve kendi pazarını/ekonomisini oluşturma nedeni olarak sayılabilir. Örneğin, dünyanın e-ticaret devlerinden biri olan Amazon 67,9 milyar, Apple Inc. 18.3 milyar, Staples 10.4 milyar, Walmart 10 milyar, Alibaba 7.26 milyar, Sears 4.9 milyar, Liberty Interactive 4.8 milyar, Netflix 4.4 milyar, Macys Inc. 4.2 milyar Office Depot 4.1 milyar, Dell 3.6 milyar ABD doları gibi oldukça büyük meblağları e- ticaret üzerinden elde etmişleridir.¹¹⁸ Bu sebeple, vergi otoriteleri e-ticaretin vergilendirilmesi konusunda daha hassas davranmaya başlamışlardır. Çünkü Tanzi'nin¹¹⁹ de vurguladığı gibi, fatura ve benzeri evrakları ortadan kaldırıyor olması, vergi otoritelerinin takibini yapamadığı işlemler doğurması, vergi mükellefinin tespitinde yaşanan güçlükler, işlem yerinin tespitindeki güçlükler gibi birçok nedenden ötürü vergilemedeki birinci boşluğu e-ticaret oluşturmaktadır. Çünkü vergiye tabi işlemlerin internet ortamında izlenebilirliğinin düşük olması, işlemlerin saklama olasılığını artırmaktadır. Tüm bunlar da vergi kaçırmak ve/veya vergiden kaçınmak için uygun ortam yaratmaktadır. Çoğu bölgede vergi kaçırmanın suç olması hesaba katıldığında, şirketler, kendi ticari faaliyetlerini vergilerin düşük olduğu veya hiç verginin olmadığı ülkeler/bölgeler üzerinden yapma eğilimi içine girmektedirler. Söz konusu ülkeler/bölgeler ise, genelde istihdam maliyetlerinin yüksek olduğu, eğitim seviyesi düşük olan, siyasi istikrarsızlık içinde bulunan yerler olmaktadır.¹²⁰ Bunun gibi sebeplerle e-ticaretin vergilendirilmesi, ülkelerin OECD gibi uluslararası kuruluşların üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Ancak, e-ticaretin vergilendirilmesi konusundaki görüş ayrılıkları gerekli tedbirlerin alınmasını zorlaştırmaktadır. Şöyle ki bazı görüşler internet ortamını serbest ticaret alanı olarak savunurken, bazıları da e-ticaretin yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı vergilendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.¹²¹ Bu konuda henüz bir uzlaşıya varılabilmiş değildir.

¹¹⁸ İnternet: E-Commerce, STATISCA, Web: https://infographic.statista.com/normal/chartoftheday_2214_10_largest_online_retailers_n.jpg adresinden 24 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁹ Tanzi, 2001, 1265-1267.

¹²⁰ Abdulkarimli, O. (2015). "Taxation E-Commerce". *Baku State University Law Review*, Vol.1, 105.

¹²¹ Şen ve Sağbaş, 2016, 482.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda OECD, bir dizi öneride bulunmaktadır. Önemine binaen bu önerileri maddeler halinde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:¹²²

- e-ticareti vergileme sistemi adil olmalıdır.
- e-ticareti vergileme sistemi hem basit olmalı, hem de işlem ve denetim maliyetleri mümkün olduğunca düşük tutulmalıdır.
- e-ticarete ilişkin kurallar vergi mükelleflerinin güvenini zedeler nitelikte olmamalıdır.
- e-ticaret vergi sistemi, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma minimize edecek şekilde dizayn edilmeli ve etkin bir denetim mekanizmasıyla desteklenmelidir.
- e-ticaret vergi sistemi, mükellefleri vergi cennetlerine yöneltecek sonuçlar doğurmamalıdır.
- e-ticaret vergi tabanı gümrükleme maliyetini minimize edici bir biçimde ülkeler arasında paylaştırılmalıdır.
- e-ticaret vergi sistemi vergilemeye ilişkin yeni düzenlemelerden daha ziyade internet düzenlemelerini içermelidir.

2.2.5.2. Dijital Vergi

Kuşkusuz teknolojinin getirdiği yeniliklerden biride, mal ya da hizmetlerin fiziki yapılarında yaşanan değişimlerdir. Örneğin, insanoğlu, sevdiği müzikleri plaklarda dinlediği dönemlerden, kasetlere, cd'lere ve en sonunda müziğin ve ses dosyasının küçük flaşlar ya da hafıza kartları diyebileceğimiz elektronik aletler içine yerleştirildiği ve nano teknoloji denilen ürünlerin kullanıldığı dönemlere gelmiştir. Sadece bu örnekten yola çıkıldığında dahi teknolojiye yaşanan devrim en net şekliyle gözükmemektedir. Tabii buna paralel olarak, yeni ürünlerin beraberinde getirdiği bir takım sorunlarda mevcuttur ki en çok zikredilene, malın ya da hizmetin kullanıcısının tek bir ücret ödmeden bu ürünlere ulaşabilmesidir. Yukarıda verilen örnekten anlaşılacağı üzere plaklardan küçük cep ürünlerine kadar inen müzik ve ses dosyaları, bu ürünleri arz edenleri, bu ürünlerden kazanç elde edenleri de zor durumda bırakmıştır. Bunun gibi sayacağımız birçok mal ve hizmet “dijital” denilen ortamdan temin edilebilir hale gelmiştir. Sadece müzik piyasasında bile kendini gösteren bu durum, haliyle vergi otoriteleri içinde yeni sorunların doğmasını kaçınılmaz kılmıştır. Dijital dünyanın

¹²² Şen ve Sağbaş, 2016, 483.

giderek büyümesi yeni bir vergi kavramını doğurmuştur. Dijital vergi olarak adlandırılan bu kavram; vergi konusunu, alıcının ya da kullanıcının kalıcı bir kullanım elde edip etmemesine bakılmaksızın, müzik ve film gibi indirilen dijital ürünlerin, dijital otomatik hizmetlerin¹²³, abonelik hizmetlerinin, uzaktan erişim yazılımlarının kısacası tüm dijital ürünlerin oluşturduğu bir vergi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²⁴

Konuyla ilgili olarak, ülkelerde ve akademisyenlerce değişik vergi önerileri bulunmaktadır. Örneğin Fransa, “bant genişliği kullanımı”¹²⁵ konusunda Google ve Facebook gibi sosyal medya devlerinin gelirlerini vergilendirmeyi düşünmektedir. Ancak verginin nasıl hesaplanacağı konusunda bir fikir yoktur. Bir diğeri de, Fransa’nın özerk bir düşünce örgütü olan France Stratégie’nin sunduğu iki dijital vergi önerisidir. İlkini satış veya reklam gelirlerine dayanan advalorem vergi oluşturmaktadır. Buna göre, bir kerelik erişimle elde edilen gelirler, veri kullanımından elde edilen gelirden daha az vergilendirilmelidir. İkincisi ise, verilerin toplanmasıyla ilgili etkinliğe (kullanıcı sayısı, veri akışı veya reklam veren sayısı) dayanan bir vergidir.¹²⁶ Dijital ekonominin vergilendirilmesi için, değişik fikirler öne sürülürken aynı zamanda bu vergi önerileri, dijital ekonomiyi sınırladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Görüldüğü üzere, dijital vergide günümüz vergi yapısının ötesinde yeni iş ve ticaret modellerinin vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunlardan bir tanesidir. Dijital ekonomi olarak adlandırılan bu sektörden elde edilen gelirlerin ciddi miktarlara ulaşması, ülke vergi yapılarının bu konuda yetersiz kalması ülkeleri vergi erozyonuyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Konuyla ilgili olarak OECD “Matrahın Aşındırılması ve Kar Kaydırma” adı altındaki raporunda; hızla dijitalleşen ekonomi ve geliştirdiği elektronik ticaret, uygulama programları satışı, çevrimiçi reklam, çevrimiçi ödeme hizmetleri, bulut bilişim gibi ticaret modellerinin neden olduğu vergi sorunları ortaya konulmuştur.¹²⁷ Bu sorunların çözümü için dijital

¹²³ İnternet’i tarayan, bilgi toplayan, kategorilere ayıran ve depolayan hizmetler

¹²⁴ İnternet: Digital Tax, Department of Revenue Washington State, Web: <http://dor.wa.gov/Content/GetAFormOrPublication/PublicationBySubject/TaxTopics/DigitalProducts.aspx> adresinden 24 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹²⁵ Bant genişliği, bir iletim ortamının ya da haberleşme kanalının kapasitesini ifade etmek için kullanılan ölçüttür ve genişliği büyüdükçe, belli bir süre içinde aktarılabilecek verinin hacmi de o derece büyümektedir.

¹²⁶ European Parlement. (2016). *Tax Challenges in The Digital Economy*. Brussels: Directorate General For Internal Policies, Policy Department A: Economic and Scientific Policy, No: 2016-04, 38-39.

¹²⁷ Kara, M. C. ve Öz, E. (2016). “Dijital Vergilendirmeye Küresel Bir Bakış”. *Vergi Dünyası*, Aralık, S.424, Yıl 36, 32.

ekonominin vergilendirme açısından ortaya çıkardığı zorlukların tanımlanması ve buna mukabil mevcut uluslararası vergi kurallarının gözden geçirilerek, bu sıkıntıların çözümü için ayrıntılı seçeneklerin geliştirilmesi önerilmiştir. Bunun için de bir şirketin mevcut uluslararası kurallar arasında ilişki kurulamamasından kaynaklanan nedenlerle vergilendirilme yükümlülüğü altına girmeden bir başka ülke ekonomisi içerisinde dijital ekonomiye sahip olma yeteneğinin, yeni iş modellerinden elde edilen gelirlerin karakteristik özelliklerinin belirlenmesinin, ilgili kaynak kuralının uygulanması ve dijital mal ve hizmetlerin sınır ötesi dolaşımının sebep olacağı KDV ya da mal ve hizmet vergilerinin nasıl belirleneceğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla hem doğrudan hem de dolaylı vergilerin bir bütün olarak dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.¹²⁸

OECD'nin dijital ekonominin vergilendirilmesiyle ilgili 2015 yılında yayımladığı raporda vergilemenin nasıl olması gerektiğine dair temel ilkeler sayılmıştır. Bu ilkeler şunlardan ibarettir.¹²⁹

- Tarafsızlık: Vergilendirme e-ticaretin biçimleri ile geleneksel ticaret biçimleri arasında nötr ve eşitlikçi olmaya çalışmalıdır. İş kararları, vergiye nazaran ekonomi tarafından motive edilmelidir. Benzer işlemler yürüten benzer durumdaki mükellefler, benzer düzeydeki vergilere tabi tutulmalıdır.
- Verimlilik: Hem vergi mükellefleri hem de vergi makamları için uyum maliyetleri ve idari maliyetler mümkün mertebe düşük tutulmalıdır.
- Kesinlik ve sadelik: Vergi kuralları açık ve anlaşılır olmak durumundadır. Böylece vergi mükellefleri gerçekleştirecekleri işlem öncesinde vergi işlemlerinin nerde, ne zaman ve nasıl hesaplanacağını öngörebileceklerdir.
- Etkinlik ve adillik: Vergilendirme doğru zamanda doğru miktarda yapılmalıdır. Karşı tedbirlerle ilgili riskleri orantılı tutarak, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma potansiyeli minimize edilmelidir.
- Esneklik: Vergilendirme sistemleri, teknolojik ve ticari gelişmelere ayak uydurabilecek tarzda, yani esnek ve dinamik olmalıdır.

OECD raporlarında vergilendirme için ülkelere önerilerde bulunurken bazı ülkelerde ise dijital vergi idaresi çok ilerlemiştir ki bunlardan bir tanesi Estonya'dır.

¹²⁸ OECD. (2013). *Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting (BEPS)*, Paris: OECD, 14-15.

¹²⁹ OECD. (2015). *Adressing The Tax Challenges of the Digital Economy*, Paris: OECD, 17.

Estonya’da tüm devlet kurumları ve büyük bankalar için merkezi, ortak bir platform bulunmakta, işverenlerden ve diğer üçüncü kişilerden gelen vergiye tabi olaylarla ilgili veriler her dönem toplanmaktadır. Brezilya’da ise e-fatura, neredeyse tüm işletmeler için zorunlu kılınmıştır. Böylelikle, vergi otoriterlerine rapor edilmemiş işlem düzeyleri azalmış, işletmelerin daha hızlı tahsilat süreleri ve daha düşük maliyetler elde etmelerini sağlamıştır. Bir diğer örneği ise Avustralya Vergi Dairesi (ATO) oluşturmaktadır. Ülke, ses tanıma sistemi ve donanımına bağlı güvenlik anahtarı gibi yenilikçi güvenlik teknikleri geliştirerek, vergi mükelleflerini ve acentelerini her zaman, her yerde, herhangi bir akıllı telefon, tablet veya bankadan ATO sistemine erişmelerini mümkün kılmıştır.¹³⁰

2.2.5.3. Bit Vergisi

Bit¹³¹ vergisi, matrahını internet ortamında gönderilen verilerin oluşturduğu, internetten gönderilen her bit üzerinden vergi alınmasını öngören, literatürde “siber vergi”, “internet vergisi” ve “byte vergisi” olarak ta adlandırılan bir vergidir.¹³² E-ticaretten kaynaklanan vergi kaybını önleyebilmek için önerilen bu vergi, interneti serbest ticaret alanı olarak kabul eden görüşlerin, bilişim teknolojisinin elektronik ortamda transfer edilen bilginin esas alınarak vergilendirilmesi fikrine dayandırdığı bir vergidir.¹³³

Bit vergisi ilk defa Arthur Cordell tarafından 1997 yılında gündeme getirilmiştir. Cordell’ e göre bu vergi her dijital bilgi bitinde uygulanacak kolay bir vergi olup; yalnızca bit başına 0,000001 centlik bir vergi uygulanmasından ibarettir. Telekomünikasyon taşıyıcıları, uydu şebekeleri ve kablo sistemleri tarafından toplanan gelirler doğrudan ilgili ülkenin hazinesine akacaktır. Bu vergi diğer pek çok dolaylı/dolaysız vergi ile mukayese edildiğinde tarh ve tahsil maliyetleri de daha düşüktür. Vergi, uzun mesafeli hatlar (genel kamu), kiralık (özel) hatlar ve yerel trafik hatları olarak üç ana kategoriye göre uyarlanacaktır. Buna göre; ülkedeki büyük merkezler arasındaki dijital akışlarla doğrudan doğruya orantılı

¹³⁰İnternet: Dijital Tax: extra work or great opportunity, The Economist, Web: <http://www.accaglobal.com/us/en/member/member/accounting-business/2017/02/practice/digital-tax.html> adresinden 25 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

¹³¹ Bilgisayarda kullanılan verileri ifade eden en küçük veri boyutu “bit” ile ifade edilmektedir. Bilgisayarlarda veriler 1’ler ve 0’lardan oluşan sayı sistemine göre kaydedilmektedir ve bit de söz konusu 1’ler ya da 0’lardan tek bir tanesini temsil etmektedir. 8 bit ise 1 byte’ a tekabül etmektedir.

¹³² Şen ve Sağbaş, 2016, 484 ve Ceran, Y. ve Çiçek, R. (2007). “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme”. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 297.

¹³³Gökbunar, R. (2003). “Siber Uzayda Bit Vergisi Üzerine”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 41.

bir vergi, uzun mesafeli hatları; hattın taşıma kapasite bağı olarak uygulanacak sabit vergi, kiralık hatları ve önceden hazırlanmış yazılımlar aracılığıyla kurulacak yerel bir şartelde yakalanan brüt bilgi akışının istatistiksel ortalamasına dayanan değişken oranlı vergi ise yerel trafik hattını oluşturacaktır. Bununla birlikte bit kullanım trafiğinin ölçüldüğü bölgede, artan veri kullanımı daha yüksek vergilerle ve vergi gelirleriyle sonuçlanacaktır. Yerel düzeyde belirlenecek bir bölge tarafından (metro bölgesi, eyaletler vb.) ortalama dijital veri trafiği ölçülecek ve bu istatistiksel ortalama yerel düzeydeki bit vergisinin temelini oluşturacaktır. Kiralık hatlar, hattın veri taşıma kapasitesinin bir miktarını ödeyecekken, uzun mesafe kamu hatları veri kullanımına göre ölçülecektir.¹³⁴ Kısaca bit vergisinin hesaplanması, mesafe ve zamana göre şekillenen verinin kullanılmasındaki yoğunluğa ve iletişim geçişine bağlı olacaktır.¹³⁵

Teoride off-shore finans merkezlerinin vergi avantajlarını bile ortadan kaldıran bu vergi önerisinde bazı sıkıntılar mevcuttur. En temel sıkıntı teknolojiyi alt etmek suretiyle, dijital trafik hacminin tam olarak ölçülememesidir. Veriler kaynakta ya da varış noktasında ölçülebilir. Ancak akış esnasında bu pek mümkün olmayabilir. Ayrıca asimetri sorunu da söz konusu olabilecektir. Şöyle ki diğer tür işlemler vergi havzasının dışında gelişmeye devam ederken, bit vergisi elektronik ticaret işlemlerine uygulanacak ve hatta elektronik ticaretin işlem dışı yönleriyle ilgili birçok veri alışverişi yapılırken buna karşın e-postanın bile haksız yere vergilendirilmeye tabi tutulması söz konusu olabilecektir.¹³⁶ Buna karşın; verginin oranının düşük olmasına rağmen toplamda ciddi bir gelir sağlama potansiyeline sahip olması ve bunun diğer vergi gelirlerinde yaşanan gelir kayıplarını ikame edebilecek olması; bu vergiden sağlanan gelirlerle bir takım sosyal amaçların gerçekleştirilebilmesinin mümkün olması, internet trafiğini azaltması ve böylece internetteki bilgi kirliliğinin ortadan kaldırması gibi pek çok avantajıyla da dikkat çekmektedir.

2.2.6. Finansal İşlem, Finansal Faaliyet ve Döviz İşlem Vergileri

Bilindiği üzere, küreselleşmenin en çok etki ettiği alanlardan başında ekonomi, ekonomi bağlamında da finans ayağı gelmektedir. Yasal ya da idari engellerin, sınırlamaların, kotaların kalktığı, “global köy” olarak ifade edilen dünyada sermaye

¹³⁴ Cordell, A. J. (1997, February). *Taxing The Internet: The Proposal for a Bit Tax*. Paper Presented at The International Tax Program at the Harward Law School, Ottawa, Canada, 5-6.

¹³⁵ Gökbunar, 2003, 42.

¹³⁶ Diwan, P. and Sharma Sunil. (2000). *E-Commerce: A Manager's Guide to E-Business*. Excel Books, New Delhi, India, 302.

hareketliliğinin artması kaçınılmaz olmuştur. Artan sermaye hareketliliğinin doğurduğu sonuçlardan biri de şüphesiz küreselleşmenin ortaya çıkardığı finansal alandaki vergisel boşluklardır. Mükellefler; hiç vergiye tabi olmamak ya da en azından daha az vergi ödemek, vergi yüklerini minimize etmek, vergi sonrası kazançlarını yüksek tutmak gibi bir dizi amaçla, sermayelerini başka ülkelere, alanlara ya da bölgelere kaydırma eğilimindedirler. Mükelleflerin bu yaklaşımlarına karşılık ülkelerde “global köy” üzerinde hareket eden sermayeyi kendi ülkelerine çekme çabası içine girmiş, bunun için vergi avantajları içeren politikalar üretmeye, vergi yapılarında değişikliğe gitmeye başlamışlardır. Dahası, küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan vergi cennetleri, off-shore finansal merkezler gibi özellikli alanların varlığı, ülkeleri, vergi koordinasyonuna ya da vergi harmonizasyonuna¹³⁷ zorlamaktadır. Bu önlemler ve politikalar ekseninde devletler, konusunu finansal işlemlerin, faaliyetlerin ve döviz işlemlerinin oluşturduğu yeni vergiler öne sürmektedirler.

Dünyada finansal işlemlerden, finansal faaliyetlerden ve döviz işlemleri üzerinden vergi alınmasını öngören ve hatta öneride kalmayıp, finansal işlem ve/veya faaliyetler üzerinden vergi alan ülkeler bulunmaktadır. Ancak, gerek vergi konuları, gerek vergi oranları açısından bu ülkeler arasında birlik bulunmamaktadır. Bu nedenle finansal işlem, finansal faaliyet ve döviz işlem vergilerinin küresel düzeyde uygulanabilirliği gündeme gelmeye başlamıştır.

¹³⁷ Vergi uyumlaştırması, vergi ahenkleştirilmesi gibi terimlerle de ifade edilen bu kavram, ulusların vergi konularında yaptıkları işbirliğini ifade etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜNDEME GELEN FİNANSAL VERGİLER: FİNANSAL İŞLEM, FİNANSAL FAALİYET VE DÖVİZ İŞLEM VERGİLERİ

Finansal işlem, finansal faaliyet ve döviz işlem vergileri küreselleşmeyle birlikte üzerinde sıkça durulan vergi konularının başında gelmektedir. Ülkelerin sermaye hareketliliğinin neden olduğu vergi kayıplarını önlemek ve hatta gelir elde etmek, finansal piyasalarda spekülasyon hareketlerinin neden olduğu dalgalanmaları dizginlemek ve finansal krizlerin önüne geçmek gibi farklı nedenlerle karşımıza çıkan bu vergiler ele alınmadan önce, finans ve finansal sistemin genel çerçevesini çizmek konunun daha iyi kavranması bakımından faydalı olacaktır.

3.1. Finans ve Finansal Sistem: Genel Çerçeve

En bilindik tanımı ile finans, herhangi bir gider için ihtiyaç duyulan paranın ya da fonun temin edilmesi ve bu gider için kullanılması sürecidir. Bu anlamda finansal sistemi, tasarruf fazlasına sahip olanlar (fon arz edenler) ile tasarruf açığı bulunanlar (fon talep edenler) arasındaki fon alış verişini sağlayan, içinde finansal piyasaları (para ve sermaye piyasası), finansal kurumları (aracıları), finansal araçları (varlıkları) ve bu unsurların hukuki ve idari kurallarını barındıran bir yapı şeklinde ele alıp değerlendirmek mümkündür.

Bir ülke ekonomisinin, üretim ve ticaret ayağından sonra üçüncü ayağını finansal sistem oluşturmaktadır. Finansal sistemin temel işlevi, bireylerin gelirlerini tasarrufa yönlendirmek ve bu tasarrufları finansal sisteme entegre ederek, ülke ekonomisine kazandırmaktır. Tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde katalizör işlevi gören bu sistemde, para ve benzeri kıymetli varlıklar, çeşitli finansal araçlar ile ulusal ekonomiye enjekte edilmekte ve aynı zamanda bu sistem ekonominin mikro ekonomik ve makroekonomik performansının da belirleyicisi olmaktadır.¹³⁸ Çünkü bu sistem tasarruf sahipleri ile fon

¹³⁸ Afşar, A. (2007). “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, S.36, 188.

kullanıcıları arasında köprü görevi görmekte, üretken yatırımları ve üretimi arttırmak suretiyle ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunmaktadır.

Finansal sistemin unsurlarını tanımdan da anlaşılabacağı üzere fon arz edenler, fon talep edenler, finansal piyasalar, finansal kurumlar, finansal varlıklar, finansal araçlar ve düzenleyici denetleyici kurumlar oluşturmaktadır. Fon arz edenler ile fon talep edenler; hane halkı, işletmeler, devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birimler, ihtiyaçlarına göre her iki kesimde de yer alabilmektedirler. Yani, ihtiyaçlarına göre fon talep veya talep arz eden konumunda olabilmektedirler.

Finansal kurumlar ise finansal sistemin aracıları konumundadırlar. Finansal aracılar, fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık sağlayan, sınai, ticari ve hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden farklı olarak bilançolarının ağırlıklı olarak finansal varlık ve borçlardan oluştuğu kurumları ifade etmektedir.¹³⁹ Fon arz edenler ile fon talep edenlerin doğrudan buluşması vade uyumsuzluğu, güven sorunu gibi nedenlerle her zaman mümkün olmayabilmektedir. Bu yüzden taraflar arasında güven oluşturmak, fon arzının fon talep edene doğru kayışını kolaylaştırmak, gerek işlem gerekse bilgi maliyetini azaltmak, vade ve miktar ayarlamalarına olanak sağlamak ve finansal danışmanlık hizmeti sunmak üzere finansal aracı kurumlar oluşmuştur. Finansal aracılar arasında merkez bankası, mevduat bankaları (kamu ve özel ticari bankalar), kalkınma ve yatırım bankaları, kooperatifler, sigorta şirketleri, sosyal güvenlik kurumları, yatırım fonu ve yatırım fonu ortaklığı, gayrimenkul yatırım ortaklığı gibi kurumlar yer almaktadır.

Finansal sistemin bir diğer unsurunu da finansal araçlar oluşturmaktadır. Finansal araçlar, finansal sistemde parasal değere sahip olan, tasarruf sahiplerine ve yatırımcılara gelecekte sağlanacak nakit akımı üzerinde hak sahipliği yaratan, gerçek veya sanal belgelerdir.¹⁴⁰ Bu araçlar, satın alan kişiler açısından varlık, ihraç edenler açısından finansal borç özelliği taşımaktadır. Başlıca finansal araçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:¹⁴¹

¹³⁹ Finansal Sistem ve Kapsamı, Web: <http://docplayer.biz.tr/530568-Birinci-bolum-finansal-sistem-ve-kapsami.html> adresinden 16 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır

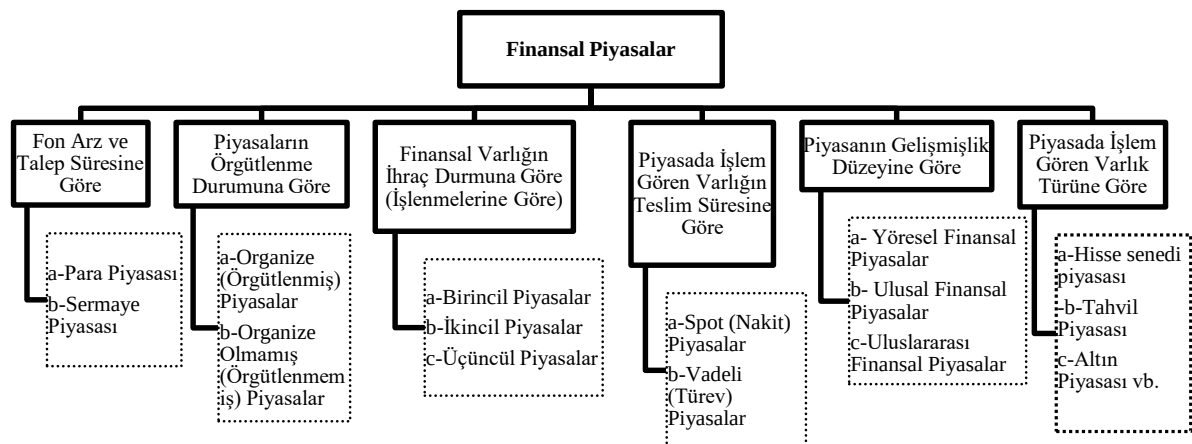
¹⁴⁰ Kaya, G. A. (2014). “Türkiye’de Finansal Araçlarla İlgili Yasal Düzenlemelerdeki Farklılıklar ve Finansal Araçların İşletme Bilançolarındaki Yeri”. *The Journal of Social Science Studies*, N. 24, 574.

¹⁴¹ Finansal Sistem ve Kapsamı, Web: <http://docplayer.biz.tr/530568-Birinci-bolum-finansal-sistem-ve-kapsami.html> adresinden 16 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır

- Alacak hakkı tanıyan finansal araçlar: kâğıt para, banknot, banka bonosu, sigorta poliçesi ve varlığa dayalı menkul kıymetler.
- Ortaklık hakkını temsil eden finansal araçlar: kâr ve zarar ortaklığı belgesi
- Para piyasası araçları: hazine bonosu, mevduat sertifikası, repo/ters repo.
- Sermaye piyasası araçları: hisse senetleri, tahviller, kira sertifikaları ve kâr-zarar ortaklığı.
- Vadeli işlem piyasası araçları: swap, opsiyon, future ve varant.

Finansal sistemin bir başka unsuru da finans piyasasıdır. Alıcılar ile satıcıların karşı karşıya geldikleri veya karşılıklı iletişim içinde bulundukları para ve mal değişiminin gerçekleştiği yerlerin “piyasa” olarak adlandırıldığı noktasından hareket ettiğimizde, fon arz edenlerle fon talep edenlerin karşılaştıkları yerler “finans piyasası” olarak karşımıza çıkmaktadır. Finans piyasaları farklı açılardan sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada genel olarak şu kriterler dikkate alınmaktadır. i) fon arz ve talep süreci, ii) piyasaların örgütlenme biçimi, iii) finansal varlığın ihraç durumu, iv) piyasada işlem gören varlığın teslim süresi, v) piyasanın gelişmişlik düzeyi ve vi) piyasada işlem gören varlığın türü. Şekil 3.1, finans piyasalarının bahsettiğimiz açılardan sınıflandırılmasının bir panoramasını sunmaktadır.

Çizelge 3.1. Finansal piyasaların sınıflandırılması

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

Ekonominin mikro ve makro performansının belirleyicisi olan finans piyasasında, konumuz itibarıyla önem arz eden piyasalar uluslararası finansal piyasalardır. Forex piyasası olarak ta bilinen ve dünyanın en büyük, en likit finans piyasası olarak kabul edilen bu piyasalarda ülkelerin para birimlerinden, değerli madenlere, hisse senetlerinden borsa endekslerine kadar çok geniş yelpazede yer alan yatırım enstrümanları işlem görmektedir¹⁴². Finansal piyasalarda yaşanan küreselleşme, fırsatlar ile birlikte riski de beraberinde getirmektedir. Çünkü piyasalar arası etkileşim, bir piyasada yaşanan aksaklığı diğer piyasalara da taşıyabilmekte ve riskin artmasına neden olabilmektedir. Uluslararası finansal piyasalar; risklere rağmen bu piyasalardan fon kullanmak, bu piyasalarda yatırım yapmak, tasarruflarını yabancı ülkelerde değerlendirmek isteyen kişi ve kurumların ilgilendiği piyasalardır. Küreselleşme ile uluslararası piyasalarda gerçekleştirilen faaliyetlerin artması; bazı şehirlerin “dünya şehirleri” adıyla anılmalarına neden olmuştur. Banka şube sayıları, döviz işlemleri yoğunluğu, menkul kıymet piyasalarının büyüklüğü, işlem hacmi, sigorta poliçe değerleri gibi unsurların dikkate alınarak yapılan bir sınıflandırma ile küresel finansal merkezler “dünya şehirleri” adı altında gruplara ayrılmıştır ve bu merkezler çizelge 3.2.’de sunulmuştur.

Çizelge 3.2. Önem derecesine göre küresel finansal merkezler

Önem Derecesi	Alfa Şehirler	Beta Şehirler	Gama Şehirler
1. Grup	Londra, Paris, New York, Tokyo	San Fransisco, Sdney, Toronto, Zürih	Amsterdam, Boston, Caracas, Dallas, Düsseldorf, Cenova, Houston, Jakarta, Johannesburg, Melbourne, Osaka, Prag, Santiago, Taipei, Washington
2. Grup	Şikago, Frankfurt, Hong Kong, Singapur, Los Angeles, Milano	Brüksel, Madrid, Meksika,	Bangkok, Pekin, Montreal, Roma, Stockholm, Varşova
3. Grup	-	Moskova, Seul	Atlanta, Barselona, Berlin, Buenos Aires, Budapeşte, Kopenhag, Hamburg, İstanbul, Kuala Lumpur, Manila, Miami, Minneapolis, Münih, Şanghay

Kaynak: Beaverstock, Smith, and Taylor, (1999).

Önem derecelerine göre alfa, beta ve gama şeklinde sınıflandırılan şehirler yine önem derecelerinin de kendi içinde sınıflandırılmaya tabi tutulmasıyla 1, 2 ve 3 grup olarak derecelendirilmiştir. Çizelge 3.3 incelendiğinde Londra, New York, Hong Kong, Singapur, Tokyo gibi şehirler, küresel finansal merkezler sıralamasında ilk beşte yer almaktadır.

¹⁴²Forex Piyasası, Web: <https://www.gcmforex.com/egitim/sorularla-forex/> adresinden 19 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Finans sektörünün kalbinde yer alan borsalar, bu şehirlerde ileri derece gelişmiş ve uluslararası sermayede söz sahibi haline gelmiştir.

Çizelge 3. 3. Küresel finans merkezleri indeksi, 2007-2017

Finans Merkezi	2007 GFCI ²	2008 GFCI ⁴	2009 GFCI ⁶	2010 GFCI ⁸	2011 GFCI ¹⁰	2012 GFCI ¹²	2013 GFCI ¹⁴	2014 GFCI ¹⁶	2015 GFCI ¹⁸	2016 GFCI ²⁰	2017 GFCI ²¹
Londra	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1
New York	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	2
Singapur	4	3	4	4	4	4	4	4	4	3	3
Hong Kong	3	4	3	3	3	3	3	3	3	4	4
Tokyo	10	7	7	5	6	7	5	6	5	5	5
San Fransisco	14	17	17	14	9	12	12	5	9	6	6
Chicago	8	8	8	7	7	8	14	12	11	8	7
Sydney	9	10	16	10	15	15	15	23	15	11	8
Boston	14	11	18	13	12	11	7	9	12	7	9
Toronto	12	12	13	12	10	10	11	11	8	13	10
Washington DC	18	22	20	17	14	14	17	10	10	10	12
İstanbul	-	-	72	70	62	56	44	42	47	57	66

Kaynak: Z/Yen Grup'un çeşitli yıllara ilişkin raporlarından faydalanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

On yıllık süreçte finansal merkezlerin sıralamasının incelendiği çizelge 3.3'de Londra ve New York küresel finans merkezi olarak zirveyi hemen hemen beraber paylaşmaktadırlar. Ancak ağırlıklı olarak Londra'nın birinci sırada olduğu göze çarpmaktadır. Finans merkezi olarak geçmiş 18. yüzyıla dayanan Londra'da, 1773 yılında Londra Borsası'nın açılmasıyla birlikte özel sektör bankacılığı, sigortacılık faaliyetleri ve yatırım bankacılığı sektörleri de gelişmeye başlamış ve bugün dünyanın önemli birkaç finans merkezinden biri haline gelmiştir. Ayrıca, coğrafi olarak Avrupa ve Amerika kıtasındaki güçlü ekonomilere sahip ülkelerin bağlantı noktasında yer alması da Londra'yı önemli bir ticari ve finansal merkez haline getirmektedir.¹⁴³ Finans sektöründeki konumunu daha da güçlendirmek isteyen İngiltere, bu amaçla "Canary Wharf" adında özel proje geliştirilmiştir. "Canary Wharf" projesiyle İngiltere, dağınık halde bulunan tüm finansal kurumların ana merkezlerini Londra'daki "Canary Wharf" adını verdiği özel bölgeye çekmiş ve modern bir finans merkezi oluşturmuştur. Finansal kurumları tek bir bölgede toplanmasıyla, finans sektöründe hizmet veren kuruluşların teknolojik, ulaşım ve diğer altyapı faaliyetlerini geliştirilmesi ve büyük yabancı şirket merkezlerinin bu bölgeye çekilmesi ve yatırım miktarının artırılması hedeflenmiştir.¹⁴⁴ Bu hedeflerin arka planında, bölgenin ismine de değinilmesi gerekmektedir. "Canary Wharf" adını, Akdeniz ve Kanarya

¹⁴³ SETA. (2017). *İstanbul'un Finans Merkezi Olma Arayışı*. Ankara: Seta Yayınları, Araştırma Raporu, *İstanbul'un Finans Merkezi Olma Arayışı: Erdal Tanas Karagöl, Yusuf Emre Koç ve Mehmet Kızılkaya*, 17.

¹⁴⁴ London's Economic Plan and Major Industries, Web: <http://www.uncsbrp.org/> adresinden 20 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Adaları'ndaki meyve ve sebzelerin boşaltıldığı iskeleden almaktadır¹⁴⁵. Bu isim, İngiltere'nin, finans merkezlerini topladığı bu bölgeye neden bu ismi verdiğini ve bu bölgeyle ne amaçladığını net bir şekilde özetlemektedir. Nitekim, “Canary Wharf” isminin yüklediği sorumluluğu yerine getirmiştir. 1988 yılında yapımına başlanan ve bugün itibariyle modern bir finans merkezi haline gelen bu bölge etkisini göstermiş 2013 yılında İngiltere'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar 43.7 milyar dolara ulaşmış ve finansal hizmetler sektöründeki doğrudan yatırımlar, toplam girişlerin yaklaşık yarısını temsil eden 13.9 milyar sterlinden 21.3 milyar sterline çıkmıştır¹⁴⁶.

Bir diğer önemli finans merkezi ise New York finans merkezidir. 1817 yılında New York Borsası'nın açılmasıyla şehrin finansal merkez olma süreci hızlanmıştır. Başta bankacılık olmak üzere finansal sektörde faaliyet gösteren işletme merkezlerinin, uluslararası büyük şirketlerin New York'ta yoğunlaşması, bununla birlikte 1913 yılında Federal Rezerv Kurulu'nun¹⁴⁷(FED) da burada faaliyete başlaması “Wall Street” olarak bilinen New York finans merkezinin etki alanının ve işlevselliğinin artmasını sağlamıştır¹⁴⁸. Bugün New York finans merkezindeki NYSE ve NASDAQ borsaları, işlem hacmi, piyasa değeri gibi özelliklerine göre yapılan sınıflandırmada “süper borsalar” içinde yer almaktadır.

Çizelge 3.4'te piyasa değerlerinin yer aldığı ilk 10 dünya borsası sıralanmıştır. Piyasa değeri bakımından ilk iki sırayı ABD borsaları alırken, bunları Japonya'nın Tokyo Borsası izlemektedir. Borsa İstanbul ise son sırada yer almaktadır.

¹⁴⁵İnternet: Canary Wharf Timeline: From The Thatcher Years To Qatari Control, Web: <https://www.theguardian.com/business/2015/jan/28/canary-wharf-timeline-london-building-docklands-thatcher> adresinden 20 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁶İnternet: The UK's Competitiveness As a Global Financial Centre. (2015). Web: <https://www.thecityuk.com/assets/2015/Reports-PDF/The-UKs-competitiveness-as-a-global-financial-centre-August-2015.pdf> adresinden 20 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır

¹⁴⁷ ABD'nin merkez bankası

¹⁴⁸ SETA, 2017,24.

Çizelge 3.4. Dünyanın önde gelen borsalarının piyasa değeri, 2015 yılı itibariyle

Borsa	Ait Olduğu Ülke	Piyasa Değeri (Trilyon \$)	Piyasa Değeri Payı (%)
New York Borsası	ABD	17,787	26,6
NASDAQ	ABD	7,281	10,9
Tokyo	Japonya	4,895	7,3
Şanghai Borsası	Çin	4,549	6,8
Londra Borsası	İngiltere	3,915	5,8
Şenzen Borsası	Çin	3,639	5,4
NYSE	Hollanda, Belçika, Fransa Portekiz	3,306	4,9
Hong Kong	Hong Kong	3,185	4,8
Almanya	Almanya	1,716	2,6
Kanada Borsası	Kanada	1,592	2,4

Kaynak: Türkiye Sermaye Piyasası Birliği, 2015.

Çizelge 3.5 ise dünya borsalarının aylık işlem hacimlerini yansıtmaktadır. Aylık işlem hacmi bakımından da ABD borsaları dünyada ilk iki sırayı almaktadır. Bunu Londra ve Tokyo borsaları takip etmektedir.

2016 yılında Dünya Borsalar Federasyonu üyesi borsalarda işlem gören şirket paylarının toplam piyasa değeri 2015 yılına göre % 4,4 artarak 70 trilyon ABD Dolarına yükselirken, işlem gören şirket sayısı 2015 yılına göre % 0,1 düşüş göstermiştir. Piyasa değeri; Amerika bölgesinde % 10,8 artış, Asya bölgesinde ise % 0,7'lik bir değer kaybı yaşamıştır. 2016 yılı pay piyasası ve borçlanma araçları incelendiğinde Dünya piyasalarında 2015 yılına göre pay piyasası işlem hacminin % 25 azalış gösterdiği görülmektedir. Diğer taraftan borçlanma araçları piyasası işlem hacmi % 3 artmıştır. Organize türev piyasalardaki 2016 yılı işlem miktarına bakıldığında vadeli işlem sözleşmelerinde 2015 yılına göre % 3,7 artış, opsiyon sözleşmelerinde ise % 23,7 düşüş görülmektedir. Borsa yatırım fonu vadeli işlem sözleşmeleri 2016 yılında bir önceki yıla göre % 105 artış ile önemli bir gelişim göstermiştir¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Borsa İstanbul. (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Nisan, 20.

Çizelge 3.5. Dünya borsalarının aylık işlem hacimleri, 2016 yılı itibariyle

Borsa	Ülke	Aylık İşlem Hacmi (Milyar \$)
NYSE	ABD	19.223
NASDAQ	ABD	6,831
Londra Borsası	İngiltere	6,187
Tokyo Borsası	Japonya	4,485
Hong Kong	Hong Kong	3,325
Şangay Borsası	Çin	3,986
Şenzen Borsası	Çin	2,285
Kanada Borsası	Kanada	1,939
Almanya Borsası	Almanya	1,762

Kaynak: <https://www.qnbfi.com/dunya-borsalari>

3.2. Türkiye’de Finansal Sektör

Türkiye’de, finans sektörü 2000’li yıllar sonrasında yapılan reformlarla, yatırımcıların güvenini kazanmış ve finansal hizmetlerle son on dört yıl gibi kısa sürede 48 milyar ABD dolarının üzerinde yatırım çekerek doğrudan yabancı yatırımlar için en fazla tercih edilen sektör haline gelmiştir¹⁵⁰. Özellikle, Kuzey Afrika ve Avrupa bölgeleri için önemli bir ticaret merkezi konumunda olan İstanbul, Türkiye ekonomisinin en önemli şehri ve uluslararası ticaretin kritik bir üssü olarak göze çarpmaktadır¹⁵¹. 2002 yılından sonra Türkiye ekonomisi ve politik ortamında yaşanan gelişmeler, finans sektörünün büyüme potansiyelinin ortaya çıkması ve finansal hizmetler sektöründe yaşanan büyümelerin ardından, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye’nin uluslararası nitelikte bir finans merkezi haline gelme potansiyelini anlamak ve değerlendirmek için bir takım çalışmalar başlatmasına neden olmuştur¹⁵². Bu amaçla hazırlanan raporlar İstanbul’u küresel bir finans merkezi olması konusunda başarılı kılabilen nedenleri ortaya koymakla birlikte, amacın nasıl gerçekleştirileceği gibi unsurlar üzerine odaklanmış ve İstanbul için vizyon ve stratejiler sunmuştur. Sonuç olarak Türkiye’de finans sektöründe 2008-2015 yılları arasında %18’lik bir yıllık bileşik büyüme oranı gerçekleşmiştir¹⁵³. Ağırlıklı olarak bankacılık sektöründeki büyümelerin dikkat çektiği bu büyüme, aynı zamanda varlık

¹⁵⁰ İnternet: Türkiye’de Finans, Invest in Turkey, Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Web: <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/FinancialServices.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁵¹ SETA, (2017), 11.

¹⁵² Türkiye Bankalar Birliği. (2007). İstanbul’un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Deloitte Danışmanlık, Ekim, 1.

¹⁵³ İnternet: Türkiye’de Finans, Invest in Turkey, Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Web: <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/FinancialServices.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

yönetimi ve sigortacılık gibi alt sektörlerin gelişimini hızlandırarak Türkiye’de finansal hizmetler sektörünün gelişimine öncülük etmiştir¹⁵⁴.

Türkiye’de finansal sektör kredi kuruluşları ile finansal kuruluşlardan müteşekkildir. Kredi kuruluşlarının arasında mevduat bankaları ve katılım bankaları yer alırken, finansal kuruluşlar arasında ise sigortacılık kuruluşları, sermaye piyasası kuruluşları, finans holding şirketleri, kalkınma ve yatırım bankaları, bireysel emeklilik kuruluşları yer almaktadır¹⁵⁵. Söz konusu kuruluşlara ilişkin denetleyici ve düzenleyici kurum ve kurullar çizelge 3.6’da sunulmuştur.

Çizelge 3.6. Türkiye’de finansal sektörü düzenleyen ve denetleyen kurumlar

Finansal Kurumlar/İşlemler	Düzenleyici ve Denetleyici Kurum
Banka ve diğer kredi kuruluşların (leasing, faktöring, finansman şirketleri)	Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurumu (BDDK)
Sermaye piyasası kuruluşları (yatırım fonları, aracı kurumlar, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, emeklilik fonları)	Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
Sigorta şirketleri	Hazine Müsteşarlığı
Ödeme sistemleri	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB)
Tasarruf sigorta sistemi	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)
Kara paranın aklanması ve terörün finansmanının önlenmesi	Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği. (2015), 19.

Türkiye’nin finans sektöründe ağırlıklı olarak bankalar yer almaktadır. Şöyleki finans sektöründeki %60’lık payı bankacılık sektörü oluşturmaktadır¹⁵⁶. 2017 yılı itibariyle 33 mevduat, 13 kalkınma/yatırım ve 5 katılım bankasıyla toplamda 51 bankanın faaliyet gösterdiği Türkiye’de, bankaların GSYİH içindeki aktif büyüklüğü 2 trilyon 972 milyar TL’ye ulaşmıştır. Son bir yıllık dönemde bankalar %15.8, faktöring şirketleri %23.9, finansal kiralama şirketleri %20.5 ve varlık yönetimi şirketleri %77.8 büyümüştür¹⁵⁷.

Sermaye piyasasında faaliyet gösteren Türk ve yabancı bankalarla birlikte, diğer aracı kurumlara hizmet veren Borsa İstanbul (BİST), 150 yıllık tarihiyle yatırımcılar için istikrar ve güven oluşturan bir platform yaratmayı, uluslararası ve İslami finans ürünlerini

¹⁵⁴ SETA, (2017), 51.

¹⁵⁵ TCMB. (2015). Finansal İstikrar: Türkiye’de Finansal İstikrar Gelişmeleri, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları,5.

¹⁵⁶İnternet: Türkiye’de Finans, Invest in Turkey, , Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Web: <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/FinancialServices.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁷BDDK. (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 19.

kapsayan bir iş yapısı oluşturmayı, dijital dönüşüm ve inovasyona öncülük etmeyi ve ekonomik büyümeyi desteklemeyi misyon edinmiştir¹⁵⁸. Küresel finans merkezi olarak 2017 yılı itibariyle 66. sırada yer alan BİST'te işlem gören 416 şirket bulunmakla birlikte, günlük ortalama işlem hacmi 47,2 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Pay piyasası, borçlanma araçları piyasası, vadeli işlem ve opsiyon piyasası ve son olarak kıymetli madenler ve kıymetli taşlar piyasalarına sahip olan BİST'in, GSYİH içindeki pay piyasası piyasa değeri %26'dır¹⁵⁹. 2015 yılı itibariyle Borsa İstanbul (BİST) piyasalarında %9,4'lük bir artış gerçekleşmiş ve 2016 yılında 13,02 trilyon TL'ye ulaşmıştır. İşlem hacminin %87'sini borçlanma araçları piyasası oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla %7,8 ile pay piyasası, %4,7 ile vadeli işlem opsiyon piyasası, %0,2 ile kıymetli madenler ve taşlar piyasası oluşturmaktadır¹⁶⁰. 2015 yılına göre %12 büyümeye kaydeden BİST' in 2016 yılı toplam işlem hacmi 13,018 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de finans sektöründe etkili olan sektörlerden bir tanesi de sigortacılık hizmetleridir. Türkiye Sigortalar Birliği 2014 yılı verilerine göre, 68'i sigorta, 2'si reasürans olmak üzere 70 şirket faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte şirketlerin sermaye yapısına göre sınıflandırılması yapıldığında 2015 yılı itibariyle toplam sermayenin %71'inin ve toplam primin %65'inin yabancılara ait olduğu görülmektedir¹⁶¹. Sigorta primi toplamı 2014 yılı itibariyle 26 milyar TL'ye ulaşan sektörde 2004-2014 yılları arasında yaklaşık 5 kat büyümeye gerçekleşmiştir¹⁶². Şekil 3.1. 2015 yılı sigorta dalları itibariyle primlerin dağılımını ortaya koymaktadır.

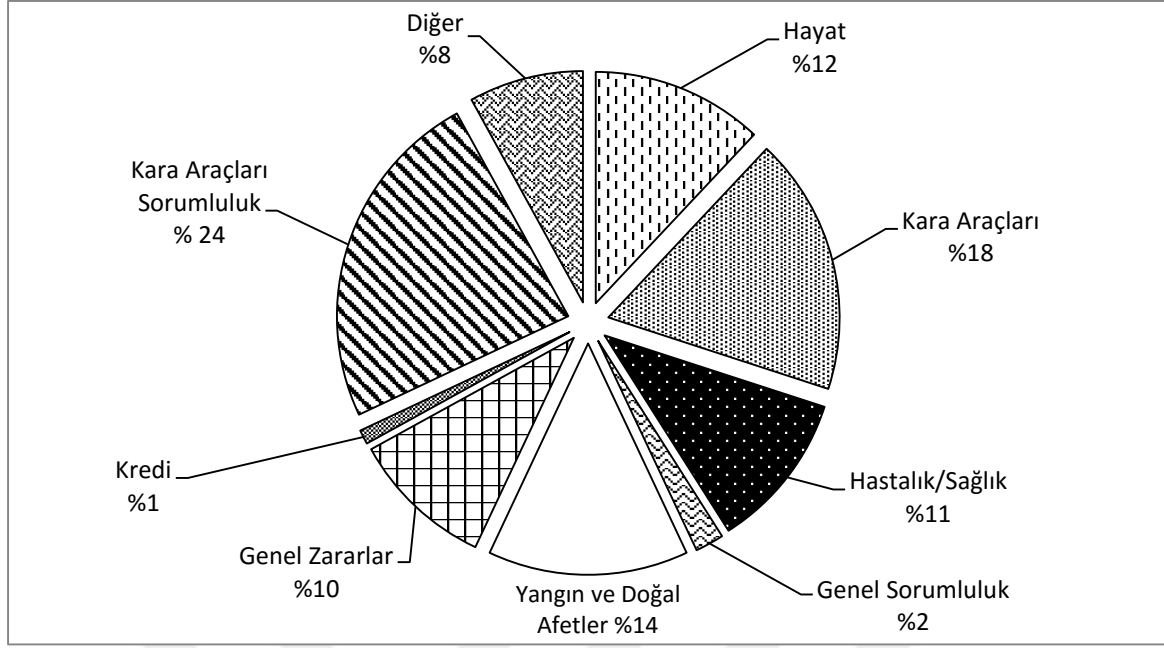
¹⁵⁸İnternet: BİST, Web. <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/misyon-ve-vizyon> adresinden 06 Haziran 2017 tarihinde alınmıştır.

¹⁵⁹ BİST. (2015). Sürdürülebilirlik Raporu. Borsa İstanbul yayınları, İstanbul, 26.

¹⁶⁰ BDDK. (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 22.

¹⁶¹ Hazine Müsteşarlığı. (2015). Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu, 5.

¹⁶²İnternet: Türk Sigorta Sektörü Yükselişe Geçti, Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi, Web: <https://sbm.org.tr/tr/BasindaSBM/Sayfalar/turk-sigorta-sektoru-yukselise-gecti.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Şekil 3.1. Sigorta dalları itibariyle sigorta primlerinin dağılımı, 2015 yılı itibariyle

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2015),11.

Dünya'nın en büyük resürans (ikili sigorta) şirketlerinden biri olan Swiss Re'nin yayınlamış olduğu 2013 Dünya Sigorta Raporu'na göre Avrupa sigorta endüstrisi küresel sigorta pazarındaki %35'lik payıyla dünyanın en büyük piyasasıdır. Türkiye ise 2013 yılında 12,460 milyon dolar üretim ile Avrupa ülkeleri arasında toplam prim üretiminde 19. sırada yer almıştır¹⁶³.

Genel olarak özetlemek gerekirse, Türkiye'nin finansal sektörün aktif büyüklüğü dikkate alındığında öncelikli olarak bankaların yer aldığı görülmektedir. Bunu sırasıyla portföy yönetim şirketleri, sigorta şirketleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, emeklilik yatırım ortaklıkları takip etmektedir¹⁶⁴.

3.3. Finansal Sektörünün Vergilendirilmesi ve Vergilendirilme Nedenleri

Finansal sistemin ülke ekonomileri üzerinde ciddi etkileri bulunmaktadır. Küçük tasarrufların büyük yatırımlara dönüşmesine aracı olması, kaynakların verimli dağılımında rol üstlenerek kalkınmaya hız kazandırması, devlete gelir sağlaması gibi birçok neden,

¹⁶³Karaköy Taş, M. (2015). Dünya Sigorta Pazarında Türkiye'nin Yeri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.14, S.27, Bahar, 138.

¹⁶⁴Türkiye Bankalar Birliği. (2015). 2014-2015 Faaliyet Raporu, 19.

bugün finans sektörünü ülkelerin adeta göz bebeği haline getirmiştir. Öyle ki finans sektöründe doğacak bir sıkıntı dalga dalga tüm ekonomiyi etkileyebilmektedir. Bunun en güzel örneklerini ise finans sektörünün neden olduğu ekonomik krizler gözler önüne sermektedir. Çünkü bugün tüm dünyada finans piyasasının ekonomi içindeki yeri git gide artmaktadır. Haliyle ekonomi içinde yerini giderek genişleten bir alanda yaşanacak sıkıntının etki derecesi de, ekonomi içinde sahip olduğu orana paralel olarak artacaktır.

Finansal sektörün vergilendirilmesine yönelik önerilerde bulunan ilk kişi John M. Keynes'tir. 1930 yılındaki çalışmasında¹⁶⁵ modern çağın 16. yüzyılda başlayan sermaye birikimi ile açıldığını ve ekonomik büyümenin sermaye birikimi ve bileşik faizle dürtüldüğünü belirten Keynes, sermayenin ve bileşik faizin gücünü göstermek amacıyla söz konusu çalışmasında İngiltere'nin yabancı yatırımlarını incelemiş ve bu yatırımların yarısının, bir başka ülkede bileşik faizle birikim yapmak için ayrıldığını ve buradan sağlanan gelirlerle, ülke dış borçlarının ödendiğini, bütçenin dengelendiğini ve kalan parayla sonraki yatırımların temelini atıldığını vurgulamıştır. Böyle potansiyel bir güce sahip sektörün varlığına dikkat çeken Keynes, Büyük Buhrandan kurtulmak, aşırı finansal risk almaktan vazgeçmek, krizin masraflarını telafi etmekle birlikte gelişmekte olan ekonomilerin sermaye ihtiyacını karşılamak ve hızla büyüyen nüfusa istihdam yaratmak amacıyla çok daha sağlam bir finansal işlem vergisi çağrısı yapmış, menkul kıymetlere ilişkin önemli bir transfer vergisinin finansal piyasalardaki spekülasyonları azaltabileceğini belirtmiştir¹⁶⁶. Ayrıca 1936 yılındaki çalışmasında¹⁶⁷ finans piyasasını durgun bir su, piyasadaki spekülörleri ise bu sudaki su kabarcıkları olarak tasvir etmiştir. Bu su kabarcıklarının durgun suda girdap oluşturacak derecede güçlenmesi halinde durumun ciddi olacağını belirtmiştir ki bu durum 1929-1930 yılları arasındaki mali krizde de resmedilmiştir.

Büyük Buhranı atlatan dünya ekonomisi bu kez de 1939'da başlayan ve altı yıl süren II. Dünya Savaşı ile karşı karşıya kalmıştır. Böylesine büyük çapta savaşlar ile insanlığın bir kez daha karşılaşmaması, bozulan ekonomik düzenin yeniden kurulması gibi amaçlarla gerek siyasi küreselleşme gerekse ekonomik küreselleşme II. Dünya Savaşı sonrasında ivme kazanmıştır. Ancak 1970'lerin başlarına gelindiğinde, finansal piyasalarda

¹⁶⁵ Keynes, J. M. (1930). *Economic Possibilities for Our Grandchildren* in *Essays in Persuasion* The MacMillan Press Ltd., 1972, London, 2.

¹⁶⁶ Keynes, J. M. (1936). The General *Theory of Employment, Interest and Money*, 104-105.

¹⁶⁷ Keynes, (1936), 101.

yaşanan küreselleşme hareketleri Bretton Wood Sistemi'nin çöküşü ile sonuçlanmıştır. Sabit kur rejimine dayalı Bretton Woods sisteminin çöküşü sonrasında, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finansal kuruluşların yönlendirmesi ile esnek kur rejimine geçilmiş ve finansal piyasaların liberalleştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Finansal piyasalarda küreselleşmenin önem kazanmaya başladığı bir ortamda Tobin, finansal piyasalarda yaşanacak spekülasyon hareketlerini önlemek üzere küresel yeni bir finansal işlem vergisi önerisinde bulunmuştur. Tobin'in para birimi ticari fikrine dayandırdığı bu vergi ile Bretton Woods sisteminin çökmesinin ardından döviz kurlarını bir dereceye kadar stabilize etmeyi amaçlamış, döviz işlemleriyle bağlantılı olarak % 0,1-1 arasında bir vergi önermiştir. İlerleyen bölümlerde daha detaylı bahsedileceği üzere Tobin'in "kumları, uluslararası spekülasyon tekerlerine atmak" olarak nitelendirdiği bu vergi, basit olması ve bir para biriminin başka bir para birimine dönüştürüldüğü tüm işlemlerden alınması yönüyle dikkat çekmektedir¹⁶⁸.

1980'li yıllar teknolojik gelişmelerle birlikte finansal liberalleşmenin hızı daha da artmıştır. Özel sektör fon akımlarının, dışsal ve yerel faktörlerin etkisiyle hızlanan bu artış beraberinde finans piyasalarında oynaklığı da arttırmıştır. Spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin tetiklediği 1994 yılında baş gösteren Meksika Krizi ve bunu takip eden 1997/1998 Asya Krizi, Tobin vergisi önerisini yeniden gündeme getirmiştir¹⁶⁹. Tüm bu gelişmeler üzerine mobilitesi yüksek araçlara sahip finans piyasasının ekonomik krizlerin ortaya çıkmasında ya da bu krizlerin derinleşmesinde etkili olduğu düşüncesi, ülke politikalarının finans piyasasının da dikkate alınarak hazırlanması gerekliliğin hissedilmesi, asimetrik bilginin varlığı ve bilgi edinme maliyetinin yüksekliği gibi durumlarında söz konusu olması, finans piyasaları için ciddi önerileri tartışmaya açmış ve zaten parasal dışsallık yaratan bu sektörün düzenleyici vergilerle regüle edilmesi fikri güç kazanmıştır¹⁷⁰. Ayrıca finans piyasası büyüklüğünün artması, yeni gelir kaynakları arayan ülkelere, bu sektörün sahip olduğu potansiyel gücü ile ilgili olarak Keynes'i de hatırlatır olmuştur.

¹⁶⁸ Almenberg, J. and Wiberg, M. (2012). "Taxing Financial Transactions". *Sveriges Riksbank Economic Review*, 2012:1, 84 ve Richer, S. (2007). "A European Tax on Foreign Exchange Transactions". *Intervention*, 4(2), 229.

¹⁶⁹ Güler, B., Keleş, E. ve Uçar, Ö. (2012). *Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması*. Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, Temmuz, 11.

¹⁷⁰ Güler, Keleş, ve Uçar, 2012, 4 ve Göker, Z. ve Balseven, H. (2008). "Menkul Kıymet İşlem Vergileri ve Ekonomik Etkileri". *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 23(264), 45.

Finansal sektörün vergilendirilmesinin önemli bir nedeni olarak başta spekülasyon hareketlerinin önlenmesi ve finansal istikrarın sağlanarak finansal krizlerin önüne geçilmesi gösterilmektedir. Finansal sektörün, krizin oluşumu ve kapsamı konusunda büyük bir sorumluluğa sahip olduğu ve bu nedenle finansal sektördeki vergilerin artırılarak ya da sektöre yeni vergiler konularak kriz sonrasında mali konsolidasyona katkıda bulunabileceği tartışılmaktadır. Çünkü finansal sektöre konulacak vergilerle ekonomide negatif dışsallık yaratan aşırı risk alımının önüne geçilebilecek böylece piyasaların verimliliği ve istikrarı artırılabilir¹⁷¹. Şöyle ki bir ülkeye giren sermayenin istediği anda o ülkeden çıkabiliyor oluşu ve bu hareketliliğin yüksek hacimde gerçekleşiyor oluşu hem ülkeler bazında hem de küresel bazda finansal istikrarı zedelemektedir. Çünkü küreselleşmeyle birlikte birbirine entegre olan piyasalarda, bir ülkenin piyasasında meydana gelen istikrarsızlık zincirleme bir şekilde diğer ülkelerin piyasalarını etkilemektedir. Piyasalardaki fiyat dalgalanmalarından yararlanarak, bir hisse senedinin ileride yükseleceği tahminiyle bugünden alınması ya da ileride düşeceği tahmin edilen bir hisse senedinin bugünden satılması gibi basit spekülasyon hareketleri, normal şartlarda bu tür faaliyetlerden uzak duran kesimleri de cezbedip içine çektiğinde, piyasada şiddetli fiyat dalgalanmalarına neden olabilmektedir. Bununla birlikte spekülasyon hareketleri sonucu fiyatlardaki şiddetli dalgalanmaların yarattığı istikrarsızlık, ülkedeki yerli ve yabancı sermayenin de çıkışına zemin hazırlayacak ve finansal kriz baş gösterebilecektir. Çünkü kısa vadeli spekülasyonun varlık fiyatlarında uzun vadeli dalgalanmalara neden olması, varlık fiyatlarının temel dengesinde kalıcı sapmalara yol açabilmektedir. Bu nedenle bir finansal işlem vergisi koymak, spekülatif işlemlerin maliyetlerini artıracak ve dolayısıyla, varlık fiyatlarında istikrar kazandırıcı bir etkiye sahip olacak ve böylece makroekonomik performansı artıracaktır¹⁷². Böylelikle ülkede finansal istikrarın sağlanmış olması o ülkeye hem istihdam yaratacak hem de üretkenliği artırarak, insanlara yatırım ve tasarruf yapma konusunda güven verir hale gelebilecektir. Bankacılık sistemlerinin ve sermaye piyasalarının sağlamlığı, fonların verimli kullanılmasını da sağlayacağından hükümetlerin yatırım sermayesini artırmasına yardımcı olabilmekte ve ülkenin genel refah düzeyini artırabilmektedir¹⁷³.

¹⁷¹ European Comission (2010). *Financial Sector Taxation*. Taxation Paper. Brussels: Working Paper, No: 25, 6.

¹⁷² Pomeranets, A. (2012). "Financial Transaction Taxes: International Experiences, Issues and Feasibility", **Bank of Canada Review**, Autumn, 3.

¹⁷³ İnternet: Finance Overview, The World Bank Web: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> adresinden 15 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

Finansal sektörün vergilendirilmesinin bir diğer nedeni de ülkelerin gelir elde etme ihtiyacıdır. Artan nüfus, toplumun çeşitlenen ve değişen ihtiyaçları ülkeleri var olan kaynaklarda etkinliği sağlamaya ya da yeni gelir kaynakları bulmaya itmektedir. Bununla birlikte; enerji santralleri, okullar, hastaneler, kamu binaları ve köprü, baraj, yol yapımı vb. altyapı hizmetleri gibi ciddi bütçeler gerektiren kamu hizmetlerini finanse etmek ve öngörülemeyen risklerin yönetilmesine yardımcı olmak amacıyla geleneksel finansman kaynaklarının yanında uzun vadeli finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle finansal sektör, büyüklüğü ve hacmi ele alındığında vergilendirilebilir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerin birçoğunun tarihinde, gelir sağlamak amacıyla finansal sektörün vergilendirildiği görülmektedir. Örneğin ABD’de 1900’lü yıllarda New York Eyaleti’nde işlem gören veya devredilen hisse senetlerinin her 100 \$’lık değeri üzerine 2 centlik bir menkul kıymet işlem vergisi uygulanmıştır. Bu verginin amacı finansal istikrarı sağlamadan daha ziyade, bir gelir elde etmek olduğundan yıllık 5.000.000 \$ gelir elde etmesi beklenmiştir¹⁷⁴. Değişen tek şey, bu sektörün gelişmesiyle vergilendirilebilir araçlarının ve konuların artmış olmasıdır. Haliyle bu durum, finansal sektörü vergi kapsamına almayan ülkeleri dahi cezbeder hale gelmiştir.

Finans sektörünün adil ve önemli bir yapı kazanmasını sağlayarak kamu maliyesine katkı sağlamak da finansal sektörün vergilendirilmesinin bir başka nedenidir¹⁷⁵. Bilindiği üzere sermayenin mobil oluşu ve vergilendirmede ikametgâh ilkesinin uygulanamaması, emek geliri elde edenleri cezalandırır gibi görünmektedir. Bu yüzden finansal sektörün vergilendirilerek daha adil bir yapının sağlanacağı düşünülmektedir. Ayrıca finansal sektöre konulacak vergilerle, finansal kurumların devlet desteğini arkasında hissederek aşırı risk almasının önüne geçilebilecek ve mükelleflerin ödeyecekleri vergiyi bilmeleri, sektörü iyi tanımalarına ve dolayısıyla sektördeki asimetrik bilginin azalmasına sebebiyet verecektir.

Küresel çapta uygulanacak finansal vergilerin küresel kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek ve küresel problemlere karşı fon sağlama düşüncesi de finansal sektörün vergilendirilmesinin bir nedenini oluşturmaktadır¹⁷⁶. Finansmanda "trilyonlarca dolar"

¹⁷⁴Pomeranets, A. and Weaver, D. (2011). "Security Transaction Taxes and Market Quality". *Bank of Canada Working Paper*, 26, 4-5.

¹⁷⁵ European Commission, (2010), 6.

¹⁷⁶ İnternet: Finance Overview, The World Bank Web: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> adresinden 15 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

gerekeceği tahmin edilen küresel kalkınma hedeflerinin finanse edilmesine yardımcı olmak için ek kaynakları çekmek amacıyla sermaye piyasalarına girmek gerektiği düşüncesi hakim olmaya başlamıştır¹⁷⁷. Finansal sektörün vergilendirilmesiyle hükümetler, devletlerüstü örgütler; kalkınma yardımı, küresel kamu mallarını finanse etmek ya da güçlendirmek gibi uluslar üstü amaç ve politika hedeflerine ulaşmak için kullanılabilecek ve önemli gelirler sağlayacaktır¹⁷⁸.

Ayrıca küresel çapta uygulanacak finansal sektör vergileriyle, olası bir kriz durumunda finansal kurumlara fon sağlanması da finansal sektörün vergilendirilmesinde göze çarpan bir diğer nedendir. Dahası bu neden, başlı başına bir neden ve aynı zamanda çözüm önerisi olarak ileriki bölümlerde daha detaylı olarak bahsedilecek olan “finansal istikrar katkı fonu” diğer adıyla “banka vergisi” ne sebep gösterilecektir. Sonuç olarak bakıldığında, tarihsel süreçte bu verginin sunulması için iki motive edici faktör bulunmaktadır ki bunlar, önemli gelir elde etme, spekülasyon ticareti caydırma ve dalgalanmaları azaltmaya yönelik potansiyelidir¹⁷⁹.

3.4. Finansal Sektörün Vergilendirilmesine Yönelik Başlıca Vergi Önerileri

Tarihsel süreçte sadece teori olarak kalan ya da uygulamada olan finansal işlem vergilerinin gölgesinde, 2009 yılında G-20 ülkeleri, finansal sektörün nasıl daha adil ve kamu harcamaları karşısında nasıl daha sağlam olabileceğine ilişkin IMF’den bir rapor hazırlamasını istemiştir. Ayrıca finans sektörünün kamu maliyesine sağlam ve önemli bir katkı sağlamasını isteyen Avrupa Komisyonu’nda da, küresel düzeyde finansal işlemlerin vergilendirilmesi yönündeki ilk somut adım atılmıştır. IMF ve Avrupa Komisyonu’nun çalışmaları sonucunda, finansal işlemlerin ve finansal faaliyetlerin vergilendirilmesi ne yönelik bir dizi vergi önerisi gündeme gelmiştir¹⁸⁰.

IMF, “Finansal Faaliyet Vergileri” adı altında finansal kurumların faaliyetlerine ilişkin bir vergiler önerirken; Avrupa Komisyonu, finansal işlemlerin vergilendirilmesinde bugüne kadarki en geniş yetki ve konu alanına sahip “Finansal İşlem Vergisi” adındaki

¹⁷⁷ İnternet: Finance Overview, The World Bank Web: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> adresinden 15 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

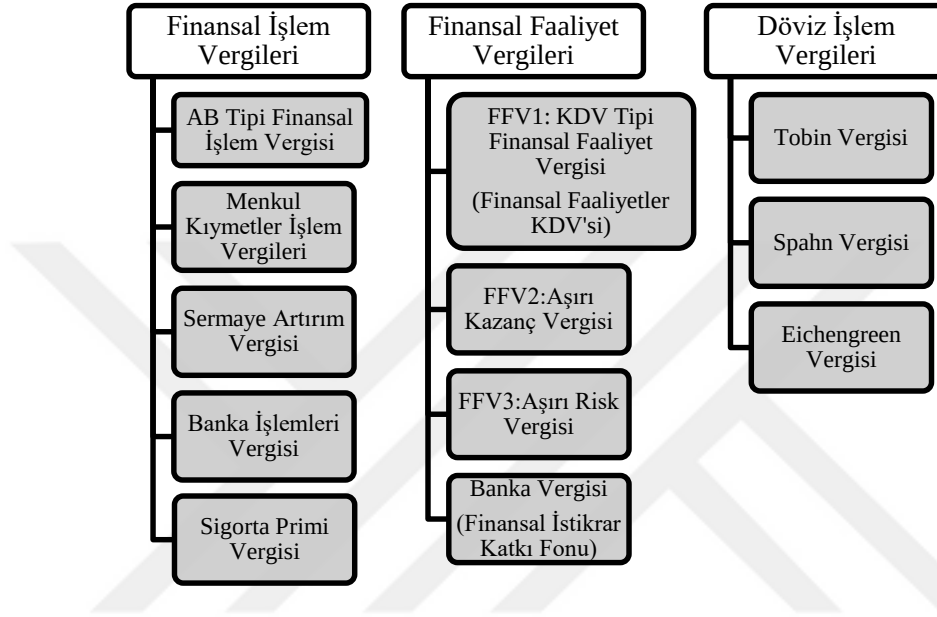
¹⁷⁸ Schulmeister, S., Schratzenstaller, M. and Picek, O. (2008). *A General Financial Transaction Tax: Motives, Revenues, Feasibility and Effects*. WIFO (Österreichisches Institut Für Wirtschaftsforschung), March, 6.

¹⁷⁹ Pomeranets, 2012, 3.

¹⁸⁰ IMF. (2010), *A Fair And Substantial Contribution By The Financial Sector Final Report For The G-20*. Washington: International Monetary Fund, June, 6.

vergiyle ön plana çıkmıştır. Döviz işlem vergileri, finansal işlem vergileri kapsamında da değerlendirilmekle birlikte, menkul kıymet araçlarından farklı olarak para birimi değişimi hareketlerinden alınması öngörülen vergiler olduğu için tarafımızca ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

Çizelge 3.7. Finansal sektörün vergilendirilmesine yönelik başlıca vergi önerileri

Kaynak: Tarafımızca düzenlenmiştir.

3.4.1. Finansal İşlem Vergileri

3.4.1.1. AB Tipi Finansal İşlem Vergisi

Avrupa Komisyonu, 2011 yılında AB için tek piyasanın parçalanmasını önlemek, ulusların finansal işlemleri vergilemeye yönelik yaklaşımlarından kaynaklanan rekabet sapmalarının önüne geçmek, finans sektörünün kamu maliyesine uygun ve sağlam destek vermesini garanti altına almak, finansal piyasaların etkinliğine veya reel ekonominin işleyişine katkıda bulunmayan finansal işlemler üzerinde caydırıcı etkiye bulunmak ve böylece gelecekteki finansal krizlerden kaçınmak gibi bir dizi amaca yönelik olarak 27 AB üyesi ülkeyi kapsayan yeni bir mali işlemler vergisi önerisinde bulunmuştur.¹⁸¹

¹⁸¹ Hemmelgarn, T., Nicodeme G., Tasnadi, B. and Vermote, P. (2015). "Financial Transaction Taxes in the European Union". *European Commission Taxation Paper*, N.62, 6-7.

Avrupa Komisyonu'nun önerisi ana hatları ile incelendiğinde, söz konusu vergi önerisi tabanının tüm finansal araçlarla yapılan finansal işlemleri kapsadığı görülmektedir. Vergi konusunu; şirket hisseleri, tahviller, bonolar, sertifikalar, depozito makbuzları, sermaye piyasasında paraya dönüştürülebilir teminatlar, yapı ürünleri, para piyasası araçları, kolektif yatırım ortaklığı hisseleri ve türev araçları gibi her türlü finansal ürünleri oluşturmaktadır. Dahası, finansal işlemlerde verginin konusuna sadece yukarıda sayılan finansal araçların alım-satım değil, türev sözleşmelerin sona erdirilmesi ya da değiştirilmesi, grup şirketler arasında transfer edilmesi, yeniden satın alınması (repo-ters repo), menkul kıymetlerin borç verilmesi ve borç alınması da dâhil edilmiştir.

Adı geçen verginin en önemli istisnasını ise birincil işlemler oluşturmaktadır.¹⁸² Firmaların, tahvil ihraç etmesi durumunda herhangi bir vergilendirme işlemi olmayacak, vergilendirme işlemi ikincil piyasa işlemlerinde uygulanacaktır. Kısacası, gerek bireylerin gerekse işletmelerin birincil piyasada hisse senetleri, tahvillerle ve bunlara benzer ürünlerle (ödeme hizmetleri, tüketici ve ipotek kredileri, şirket kredileri, sigorta ürünleri gibi) gerçekleştirdikleri işlemler bahsi geçen verginin kapsamı dışında tutulmuştur. Bunun yanında AB üyesi ülkelerin kendi ve üçüncü ülkeler ile aralarındaki sermaye ve ödemelerin serbest dolaşımını engellemek adına nakit döviz işlemleri, Merkez bankalarının likidite desteği ve piyasayı fonlayabilme imkânlarını kısıtlamamak adına AB merkez bankası ya da üye devletlerin merkez bankaları aracılığıyla yapılan işlemleri ve spot piyasalardaki döviz işlemleride yine bu verginin kapsamı dışında tutulmuştur.

Avrupa Komisyonu AB ülkeleri için “Finansal İşlemler Vergisi 1 (FİV1)” ve “Finansal İşlem Vergisi 2 (FİV2)” olmak üzere iki farklı tabana dayanan finansal işlem vergileri senaryosu önerisinde bulunmuştur. FİV1 olarak tanımlanan birinci finansal işlem vergileri ile borsalar gibi tezgah üstü piyasalarda işlem gören hisse senedi, bono ve türev ürünlerin vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Hisse senetleri ve tahviller için vergi matrahını finansal işlemin bedeli oluştururken, türev ürünler için sözleşmede yer alan ürün ve/veya dayanak varlığın tutarının vergi matrahını oluşturacağı belirtilmiştir.¹⁸³ Türev ürünleri de kapsadığı için çok geniş bir vergi tabanına sahip olan bu vergi önerisinin, vergiden gelecek geliri artırma potansiyelinin ve ekonomik etkilerinin; verginin dizaynına, yapısına ve özellikle de verginin seçilen tabanına bağlı olarak değişeceği açıktır. Dar tabanlı FİV2 ise

¹⁸² European Briefings, 2012, 2.

¹⁸³ Çakıcı, Ö. (2014). Dünya’da ve Türkiye’de Finansal İşlem Vergisi. *Mülkiye İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Araştırma Raporu/7, 10.

yalnızca tahvillerin ve hisse senedi işlemlerinin vergilendirildiği noktasından hareket etmektedir. Bahsi geçen bu iki senaryo, biri gelir yaratma potansiyeli yüksek, diğeri düşük olası iki vergi tabanını açıklamaktadır.¹⁸⁴

Her iki senaryoda farklı vergi taban tanımı yapılsa da, Avrupa Komisyonu’nun önerdiği finansal işlem vergileri hisse senetleri ticaretinden, borç senetlerine, para piyasası araçlarından, bunların türevlerine kadar menkul kıymetleştirilen varlıklar gibi yapılandırılmış finansal ürünlerin devri de dâhil olmak üzere tüm finansal ürünleri kapsamına almaktadır. Oran konusunda ise asgari bir oran belirlenmiş, aynı kategoride yer alan finansal işlemlerde aynı oranın uygulanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸⁵ Bu öneri ile tüm türev olmayan işlemler (menkul kıymet alım-satımı) üzerinden %0,1’i, türev sözleşmeler üzerinden ise %0,01 oranında vergi alınması öngörülmektedir.¹⁸⁶ Bu oranlar üzerinden alınacak finansal işlem vergilerinin her yıl yaklaşık 50 milyar avroluk bir gelir sağlama potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir.¹⁸⁷

Avrupa Komisyonu tarafından önerilen ve literatürde “Robin Hood Vergileri”¹⁸⁸ olarak da adlandırılan ve iki farklı senaryoya dayanan finansal işlem vergisi, tüm finansal piyasaları, tüm finansal araçları ve finansal aktörleri (bankalar, gölge bankalar, varlık yöneticileri gibi) kapsayan üçlü bir yapı üzerine kurgulanmıştır. Böylelikle farklı piyasalardaki muhtemel sapmaları minimize ederek, vergi kaçınmalarını azaltarak ve finansal araçların ikame ve yer değiştirme imkânlarını kısıarak, AB’deki finansal kurumların, ürünlerin ve pazarların eşit muamele görmesini sağlamak amaçlanmıştır.¹⁸⁹

Finansal araçların alım-satımı ve bir finansal aracın kullanım hakkının grup varlıkları arasındaki devrini ve hatta türev ürünlerin değişkenlerini da kapsayan finansal işlem vergilerinin, hâlihazırdaki AB üyesi ülkelerde kurulan en az bir finansal kurumu kapsamı öngörülmüş ve söz konusu finans kurumları bankaları, kredi kuruluşlarını,

¹⁸⁴ Szarowská, I. (2013). *The Options of Financial Sector Taxation*. Presented at Financial Regulation and Supervision in the After-Crisis Period. Proceedings of 13th International Conference on Finance and Banking, 450.

¹⁸⁵ Çakıcı, 2014, 10.

¹⁸⁶ European Briefings. (2012). *The Politics of an EU Financial Transactions Tax*. Nort Carolina: Euepean Union, June, 2.

¹⁸⁷ Hemmelgarn, Nicodeme and others, 2015, 10.

¹⁸⁸ Robin Hood Vergisi kavramı 1998 yılında, Hunter Logan tarafından kullanılmış bir terim olmakla birlikte sivil toplum kuruluşlarının finansal işlem vergilerine benzer şekilde önerdikleri bir vergi paketidir. “Bankalarda küçük bir değişiklik, dünyada büyük bir değişiklik” sloganıyla hareket eden, Robin Hood taraftarları, “bankaların, hedge fonların ve finans sektörünün geri kalanının, dünya genelinde oluşturdıkları karmaşayı temizlemek için adil paylarını ödemesi gerektiğine inanmaktadırlar.

¹⁸⁹ Hemmelgarn, Nicodeme and others, 2015, 8.

sigorta şirketlerini, emeklilik fonlarını, kolektif yatırım kuruluşlarını da içerecek şekilde geniş kapsamlı olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁰

Avrupa Komisyonu'nun sunduğu bu vergi önerisinin ilk etapta ikametgâh ilkesine dayandığını belirtmekte fayda vardır. AB üyesi ülkedeki bir vergi yükümlüsünün yaptığı herhangi bir finansal işlem, AB dışındaki pazarlar aracılığıyla gerçekleşmiş olsa dahi vergiye tabi olacaktır. Bir üye ülkede yerleşik olan finans kurumu, kendi hesabına ya da başkası adına yapılan işleme taraf olmalı ya da işleme taraf olan kişiyi temsil etmelidir.¹⁹¹ İzleyen yıllarda vergi önerisine ihraç ilkesi de dâhil edilmiş ve AB'de ortaya çıkan tüm varlıkların vergilendirilmesi talep edilmiştir. Örneğin, bir Fransız firmasına ait hisselerin, Hong Kong'daki iki Amerikalı arasındaki ticarete konu olması durumunda bu kişilerden de vergi alınabilecektir.¹⁹² Bahsi geçen öneriler 2012 yılında AB üyesi ülkelerin bazıları tarafından kabul edilmiş ve Avusturya, Fransa, Almanya gibi bazı AB üyesi ülkeler ek finansal sektör vergileri uygulamaya başlamışlardır.

3.4.1.2. Menkul Kıymet İşlemleri Vergisi

Tarihsel süreçte finansal işlemlerin vergilendirilmesiyle ilgili ülke uygulamaları incelendiğinde ağırlıklı olarak karşımıza menkul kıymetler yoluyla gerçekleştirilen işlemler üzerinden alınan vergiler, yani menkul kıymet işlemleri vergisi çıkmaktadır. Finansal işlem vergilerinin en yaygın uygulama biçimi olan menkul kıymet işlemleri vergisi, belirli başlı veya her türlü menkul kıymetler ile yapılan finansal işlemler üzerinden alınan ad valorem esaslı bir vergidir. Bu vergi, yatırımcıların spekülâtif amaçlı işlemlerinin önüne geçmek için birincil veya ikincil piyasalarla sınırlandırılabilen; hisse senedi, tahvil ve opsiyonlar ile vadeli işlemler ve finansal türevlerin piyasa değerine uygulanan düşük oranlı bir finansal işlem vergisidir.

Menkul kıymet işlemleri vergisinin savunucuları krizlerin neden olduğu maddi tahribatları telafi etmek, küresel kamusal malların finansmanı için gelir elde etmek, spekülâtif girişimleri minimize etmek, varlık fiyatlarındaki oynaklıkları önlemek, balonlaşma yaratan aşırı ticareti dizginlemek gibi nedenlerle böyle bir vergiye ihtiyaç olduğunu iddia

¹⁹⁰ Stuckey, B. (2013). "A Financial Transaction Tax: Recent Detabes, International Discussions and Actions, and Canada's Position". *Papers in The Library of Parliament's In Brief*, September, No: 2013-84-E, 1.

¹⁹¹ Güler, Keleş ve Uçar, 2012, 38.

¹⁹² European Briefings, 2012, 3.

etmektedirler.¹⁹³ Karşı çıkanlar ise, menkul kıymet işlemleri vergisinin ticaret hacmini azaltacağını ve dolayısıyla fiyat oynaklığını artıracığını, varlık fiyatlarını düşüreceğini, sermaye maliyetlerini artıracığını, tasarrufların azalacağını ve verilendirilmeyen piyasalara doğru bir kaçış olacağını ileri sürmektedirler.¹⁹⁴

3.4.1.3. Sermaye Artırım Vergisi

Sermaye artırım vergisi, hisse senedi ve tahvil ihracı yoluyla işletme sermayesinde gerçekleşen artışlardan alınması öngörülen bir vergidir. Bu vergi tüm işletmeleri kapsayabileceği gibi tahvil ihraç eden işletmelerle de sınırlandırılabilir.¹⁹⁵

Bir şirketin, zorunlu veya isteğe bağlı olarak bilançosunda gözüken sermayesinin artırılması, sermaye artırımını ifade etmektedir. Kanuni şartlar gereği asgari sermaye sınırının altına düşülmemesi, şirketlerin zorunlu sermaye artırımına gitme nedeni olabileceği gibi, yeni yatırımlar için fon temin etmek suretiyle şirketi büyütme arzusu da sermaye artırımına gitme nedeni olabilir. Ancak şirketin sermaye artırımına gitmesi durumunda, sermayede meydana gelecek artışın vergilendirilmesi, şirketlerin motivasyonunu pekâlâ olumsuz yönde etkileyebilir. Bununla birlikte şirketler, sermaye artırımına giderlerken, vergi indirimlerini, vergi teşviklerini beklemek zorunda kalabileceğinden, getirisinin büyük olacağını umdukları yatırım fırsatlarını da kaçırmaları muhtemel olabilecektir. Zımnın sermaye artışlarının cezalandırılmasını ifade eden bu vergilendirme işlemi, sermayenin başka bölgelere ve hatta ülkelere kaçmasına da zemin hazırlayabilecektir.

Bununla birlikte bu vergi, şirketlerin sermaye artırımına gitmek amacıyla tahvil ihracına başvurmasını engellemektedir. Ancak, sermaye artırıma gidilmesi kanuni bir zorunluluk ise bu durumda sermaye artırımının vergiden istisna tutulması rasyonel bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca, sermaye artırımına gitmek için tahvil ihracının engellenmesi piyasa araçlarındaki fiyat farklılıkları düşürülebilir ve finans piyasaları üzerinde spekülasyon yaratacak etkiler de azaltılabilir. Ancak bu avantaj ve dezavantajın, uzun vadede ülke

¹⁹³ Matheson, T. (2012). "Security Transaction Taxes: Issues and Evidence". *Int Tax Public Finance*, No: 19, 885 and Phylaktis, K. and Aristidou, A. (2007). "Security Transaction Taxes and Financial Volatility: Athens stock Exchange". *Financial Economics*, 17,1455.

¹⁹⁴ Pomeranets and Weaver, 2011, 3 and Habermeier, K and Kirilenko, A. A. (2003). "Securities Transaction Taxes and Financial Markets". *IMF Staff Papers*, Vol.50, 167.

¹⁹⁵ Matheson, T. (2011). "Taxing Financial Transactions: Issues and Evidence". *IMF Working Paper*, WP/11/54, 5.

ekonomisi üzerinde ne gibi bir fırsat veya maliyet getireceğini tam olarak ortaya koymak mümkün olmamaktadır.

3.4.1.4. Banka İşlem Vergisi

Bankacılık işlemlerinin vergilendirilmesini amaçlayan bu vergi, bir gerçek kişi ya da kurumun banka aracılığıyla işlem yapması durumunda ortaya çıkmakta ve söz konusu işlemin değerine göre ad valorem esasa göre ancak sabit ve düşük bir oranda vergilendirilmesini konu edinmektedir. Kısacası, para yatırma ve çekme gibi mevduat hareketlerinin, çekilen ya da yatırılan paranın belli bir yüzdesi olarak vergi alınması öngörülmektedir.¹⁹⁶ Bu vergiyle, bankaların aracılık ettiği mal ve hizmet alımlarının, yatırım ürünlerinin ve fonlara ait ödemelerin (fon için yapılan denetim ücreti, saklama ücreti, noter ücreti, kurul ücreti gibi) etkili bir şekilde vergilendirildiği iddia edilmektedir.¹⁹⁷

Bankacılık işlemlerinin vergilendirilme fikri son 15-20 yıla özgü bir konudur. Yani, oldukça yakın bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. 1982 yılında Avustralya’da, bir çek vasıtasıyla banka hesaplarından para çeken müşterilerin üzerine vergi getirilmiştir. Latin Amerika ülkelerinin bazılarında da çek takası, nakit para çekme işlemleri, kredi taksitleri ödemeleri gibi bankacılık işlemlerinden vergi alınmaya başlanmıştır. Kriz dönemlerinde hem krizin etkilerini hafifletmek hem de gelir elde etmek amacıyla 1988 yılında Arjantin, Kolombiya, Ekvator, Peru gibi Latin ülkelerinde banka havaleleri üzerine vergi konulması yoluna gidilmiştir.¹⁹⁸ Ancak bu ülkelerden Kolombiya’da ile ilgili ilginç bir durum göze çarpmaktadır. Bu ülkenin karşı karşıya bulunduğu kronik güvenlik sorununun insanların ellerinde tuttuğu nakitleri riskli hale getirmesi ve insanları bankalara güvenmeye zorlaması, banka işlemlerinin vergilendirilmesi fikrini desteklemiştir.¹⁹⁹

Ocak 1990’da Brezilya’da yayımlanan “Bir Vergi Devrimi İçin” adlı çalışma da, tek vergi fikri bir başka ve modern formatta vücut bulmuş ve sadece banka işlemleri üzerine tek vergi uygulamasını gündeme getirmiştir. Bu verginin arkasında yatan temel mantık şudur: Tek vergi düşüncesinden hareketle bankacılık işlemlerinden alınacak sabit ve düşük oranlı bir vergi ile vergileme maliyeti düşürülmüş olacak, birey ve kurumlar vergi

¹⁹⁶ Güler, Keleş ve Uçar, 2012, 19.

¹⁹⁷ Matheson, 2011, 5-6.

¹⁹⁸ Matheson, 2011, 5-6.

¹⁹⁹ Coello, I. (2009, October). *Taxing Bank Transactions: The Experience in Latin America and Elsewhere*. Paper Presented at The International Tax Dialogue Conference, Beijing, 14.

beyannamesi hazırlamak gibi bir yükümlülüğün de altına girmemiş olacaklardır. Ayrıca söz konusu vergi tabanı yalnızca bankacılık işlemleri ile sınırlı olacağından, yeni vergi konularının ortaya çıkması engellenmiş olacak ve finansal işlem ve sermayenin bu vergiden zarar görmesinin önüne geçilmiş olacaktır.²⁰⁰ Ancak bankacılık işlemleri vergisinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için iki şu iki koşulun yerine getirilmesine ihtiyaç vardır. Birinci koşul mümkün olduğunca sayısallaştırılmış ve teknolojik açıdan geliştirilmiş bir bankacılık sektörünün varlığıdır. İkinci koşul ise banknotlar, çekler, kredi kartları, bankamatik kartları gibi tüm formların dijital paraya dönüştürülmesinin gerekliliğidir.²⁰¹ Bu nu da sadece Brezilya mümkün kılmıştır. Brezilya'nın bu vergiye bir diğer katkısı, teknolojik yeniliklerin bankacılık sistemine kazandırdığı “dijital para” biriminin potansiyel vergi tabanı olarak fark edilmesi sağlamaktır. Gerek bankacılık sektöründeki üstün teknolojisi ile gerekse kâğıt paraya olan bağımlılığının düşüklüğü ile bunu sadece Brezilya gerçekleştirebilmiştir. Ayrıca Brezilya’da bankalar geleneksel bankacılığın dışına çıkarak “her şeyi kapsa” anlayışından hareketle müşterilerine; otel, restoran rezervasyonu, seyahat organizasyonu ve araç kiralama gibi hizmetler sunmakla birlikte çeşitli kurumlara; fatura ödeme, hesap açma, para çekme gibi bir dizi işlemde aracılık yapmasını mümkün kılan düzenlemeler sunar hale gelmiştir. Öyle ki “Neon” adı verilen online banka ile biyometrik kimlik doğrulaması kullanılarak akıllı telefon aracılığıyla banka girişi ilk Brezilya’da sağlanmıştır.²⁰² Böylelikle, bankacılık işlem vergisinin kapsamı genişletilerek, bu vergiden elde edilebilecek vergi potansiyelinin de artırılmasının hedeflendiği söylenebilir.

3.4.1.5. Sigorta Primi Vergileri

Hayatta karşılaşılabilecek risklere karşı önlem almak için önceden ödenen prim karşılığında iki taraflı anlaşmayla risklerin sigorta şirketine transfer edilmesi şeklinde tanımlanabilecek sigorta, finansal sistemde tasarruf ve risk toplama aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır.

Sigortayı şu üç ana başlık altında ele alı incelemek mümkündür: i) hayat sigortası, ii) genel sigorta, iii) reasürans (ikili sigorta). Hayat sigortası, poliçe sahibinin ilerleyen zamanlarda veya yaşlılık dönemlerinde kullanmak üzere, yaptığı ödemelerin belirlenen

²⁰⁰ Cintra, M. and Vargas, F. G. (2009). *Bank Transactions: Pathway To The Single Tax Ideal A Modern Tax Technology: The Brazilian Experience With A Bank Transactions Tax (1993-2007)*. Munich Personal RePEc Archive (MPRA), Paper No: 16710, July, 23-24.

²⁰¹ Cintra and Vargas, 2009, 24.

²⁰² Banking Technology, Web: <http://www.bankingtech.com/> adresinden 12 Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.

dönemde toplu olarak kendisine ödenmesi ya da poliçe sahibinin ölümü halinde belirlediği kişilere toplu ödeme yapılmasını sağlayan anlaşmadır. Mülk sigortası olarak da adlandırılan genel sigorta ise, poliçe sahiplerinin insan hayatında karşılaşılabileceği beklenmedik olaylar karşısında öngörüle bulunarak mülkü üzerine yaptığı sigorta çeşididir. Yangından, kazalara, depremlerden, savaşırlara, kitlesel olaylardan, sağlığa kadar çok büyük konu sahasına sahip olan bu sigorta türünde risk büyük olmasına karşın hayat sigortasına nazaran daha küçük yatırım unsuru taşımaktadır. Reasürans ya da diğer adıyla ikili sigortada ise riskin paylaşımı söz konusudur. Yani bir sigortacının taşımak istemediği risklerin bir kısmı ya da tamamı için bir başka sigortacıyla anlaşmaya gitmesidir. Sigorta şirketleri de bu risklerin doğuracağı gelir kesilmesi veya gelir eksikliği olarak ortaya çıkan zararları parasal açıdan karşılamak veya azaltmak amacıyla faaliyette bulunan kurumlardır. Sigorta primi ise sigorta ettirenin (poliçe sahibinin) bu zararlar için, sigorta şirketine belirli bir süre boyunca ödediği ücrettir. Sigorta şirketleri, hizmetlerinin karşılığı olan primleri önceden tahsil ederek sermaye birikimine katkı sağlamaktadırlar. Şöyle ki, sigorta primleri poliçe sahibinin acil ihtiyacını karşılamak için kullanılamamakta, bunun yerine gelecekteki risk için sigorta şirketlerince yatırım aracı olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda aracılık hizmeti gören sigorta şirketleri hem riskin bir kısmına hem de tasarrufun bir kısmına ortak oldukları gibi, birden fazla poliçe sahibi ile de riski paylaşmış olmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte finansal sektörün manevra alanını kısıtlayan unsurlar giderek azalmıştır. Dolayısıyla sigorta sektörü ile diğer finansal araçlar arasındaki ayrım da önemli ölçüde belirsiz hale gelmiştir. Bir mali aracı kurumun biçimi, bir diğerinin pekâlâ özelliklerine haiz olabilmektedir. Örneğin, normal bir kupon ödemeli tahvil yıllık ödemeli olarak düzenlenebilir ve normal bir finansal yatırım genel sigorta poliçesi şeklinde yazılabilir. Sigorta işlemlerinin artan bir biçimde ikame edilebilir ve diğer finansal araçlarla etkileşim halinde olması finansal sektörün tüm kesimlerine yansız bir biçimde muamelede bulunacak bir verginin ihdasını önemli hale getirmektedir.²⁰³ Bazı G-20 ülkeleri, gelir vergisi ya da katma değer vergisi kapsamında sigorta sektörünün algılanan düşük gelirini telafi etmek ya da gerçek gelirini ortaya koymak amacıyla sigorta primlerinden vergi almaktadır.²⁰⁴ Örneğin ABD'nin bazı eyaletlerinde farklı sigorta primi vergileri bulunmaktadır. AB üyesi ülkelerin bir kısmı sigorta işlemlerinde özel vergiler

²⁰³ Oliver, R. (2004). "Insurance Companies", Zee, H. (Editor). *Taxing The Financial Sector: Concepts, Issues, and Practice*. International Monetary Fund (IMF), Washington, 16-30.

²⁰⁴ Matheson, 2012, 889.

uygularken, bazıları sigorta işlemlerini herhangi dolaylı bir vergiye dahi tabi tutmamaktadır. Yani, sigorta işlemlerinden vergi alan AB üyesi ülkelerin ise yapılarında ve oranlarında büyük farklılıklar mevcuttur. Nitekim AB bunu 1988 yılında çıkardığı bir direktifle deklare etmiştir.²⁰⁵ Mevcut farklılıkların üye ülkeler arasındaki sigorta hizmetleri rekabetinde karışıklığa neden olması ve uyumlaştırmayı zorlaştırması nedeniyle çıkardığı söz konusu direktif doğrultusunda izleyen yıllarda birçok AB üyesi ülke sigorta primlerinde vergi ya da sigorta poliçeleri üzerinden vergi almaya başlatmıştır. Ayrıca bu direktif, söz konusu vergiyle ilgili olarak AB üyesi ülke vatandaşlarına, istedikleri AB üyesi ülkelerdeki sigorta priminden faydalanma hakkını da tanımıştır. Böylelikle AB, üye ülkeler arasındaki uyumlaştırmayı hızlandırmayı hedeflemiştir.

Çizelge 3.8 AB ülkelerindeki hayat sigortası, sağlık sigortası ve kaza sigortası adları altında alınan sigorta primi vergilerini göstermektedir. Bazı ülkeler bu vergilerden yalnızca birini (örneğin Almanya, Hollanda, İspanya), bazıları ikisini (örneğin, Avusturya, Yunanistan, İtalya, Malta), diğer bazıları da (Belçika, Yunanistan, Slovenya) her üçü üzerinden vergi almaktadır. Öte yandan kimi ülkeler (örneğin Yunanistan, Slovenya) üzerinden vergi aldıkları sigorta türüne de aynı oran uygularken, kimileri de farklı oranlar tatbik etmektedir. Özetle, AB ülkeleri arasında gerek hangi sigorta türü ya da türlerinin vergilendirme kapsamına alındığı, gerekse vergi oranları konusunda üye ülkeler arasında bir standardizasyon bulunmamaktadır.

Çizelge 3.8. Seçilmiş bazı AB ülkelerinde uygulanan sigorta primi vergileri

Ülkeler	Hayat Sigortası (%)	Sağlık Sigortası (%)	Kaza Sigortası (%)
Avusturya	4-11	0	4
Belçika	2-4,4	9,25	9,25
Hollanda	-	-	10
Yunanistan	15	15	15
İtalya	-	2,5	2,5
Malta	11	-	11
Portekiz	-	5	5
Slovenya	8,5	8,5	8,5
İspanya	-	-	6
Almanya	-	-	3,8

Kaynak: Insurance Europe (2016).

²⁰⁵European Union.(1999). Second Non-Life Directive-88/357/EEC.

3.4.2. Finansal Faaliyet Vergileri

G-20 ülkelerinin IMF'den, finansal sektörün nasıl daha adil ve kamu harcamaları karşısında nasıl daha sağlam olabileceğine ilişkin hazırlanan raporda finansal faaliyetlerin vergilendirilmesi önerilmiştir. Bu bağlamda IMF, finansal kurumların kazanç ve ücretleri toplamı üzerinden alınacak bir 'Mali etkinlikler vergisi'/'Finansal faaliyet vergisi' ile önemli ölçüde gelir sağlayabileceğini ve buradan elde edilecek gelirinde çeşitli amaçlara hizmet etmek üzere kullanılabileceğine ilişkin bir öneride bulunmuştur.²⁰⁶ Bu öneriye göre finansal faaliyet vergisi, finansal kurumların yapmış oldukları finansal özellikli ticari faaliyetlerden elde ettikleri kazançların toplam tutarı üzerinden alınması öngörülen ad valorem esasa dayalı düşük oranlı bir vergidir.

Daha önceki bölümlerde bahsedilen finansal işlem vergilerinin brüt işlemler üzerine uygulanması söz konusu iken, IMF'nin G-20 ülkeleri için önerdiği finansal faaliyet vergisinin finansal kurumların net kazançları üzerinden alınması söz konusudur. IMF bu çeşit vergiler ile sektörün büyüklüğü dikkate alındığında ciddi bir gelir potansiyeline sahip olduğunu ve önemli gelirler getireceğini, ayrıca belirli bir eşğin üstündeki kurum kazancının da bu verginin kapsamına dâhil edilmesi halinde elde edilebilecek potansiyel gelirin miktarının daha da artacağını savunmaktadır. Şöyle ki IMF tarafından hazırlanan söz konusu raporda düşük oranlı bir vergiyle bile ne kadar gelir getireceğine ilişkin açıklamada verilen İngiltere örneğinde, İngiltere'de bu ülkede uygulanacak %5 gibi küçük bir oranın bu ülkenin GSYİH'nin %0,3'üne karşılık gelen bir vergi geliri sağlayacağı tahmininde bulunulmuştur.²⁰⁷

İlgili raporda, düşük oranlı bir finansal faaliyetler vergisi uygulamasının ülkeye önemli vergisel gelir sağlama potansiyelinin olduğunu ancak aşırı büyüyen finans sektörü üzerinde kayda değer bir daraltıcı etkide bulunmayacağı savunulmaktadır. Bu realiteden hareketle, verginin finans sektörü üzerindeki etkisini daha da arttırmak için verginin farklı formlara uyarlanması konusunda alternatif bir öneri sunulmuştur. Buna göre kapsamına dâhil edilen gelir unsurları bakımından finansal faaliyetler vergisi farklı şekiller alabilecek ve buna paralel olarak finansal faaliyetler vergisinin gelir sağlama potansiyeli de artacaktır. Ayrıca nasıl dizayn edildiğine bağlı olarak bu verginin; mali krizlerin neden olduğu maliyetlere daha geniş katkıda bulunması, bazı öz sermaye endişelerini gidermesi, finansal

²⁰⁶ IMF , 2010, 21.

²⁰⁷ IMF, 2010, 22.

sektörün aşırı büyümesine neden olabilecek vergisel çarpıklıkları ortadan kaldırması, aşırı riski azaltması beklenmektedir.²⁰⁸ Bu bağlamda finansal faaliyetler vergisi, i) “Finansal faaliyetler KDV’si/KDV tipi finansal faaliyet vergisi (FFV1), ii) “Aşırı kazanç vergisi (FFV2)”, iii) “Aşırı risk vergisi (FFV3)” olarak üç farklı biçimde kurgulanmıştır. Böylece finansal faaliyetler vergisi ile finansal sektörde yaratılan her türlü rantın vergilendirme kapsamına alınması ve bu çerçevede, finansal kurum sahipleri ve yöneticilerinin nam ve hesabına tahakkuk eden net kazançlarının tümüyle birlikte, yüksek risk, yüksek kar anlayışından hareketle, kurumun yapacağı aşırı riskli faaliyetlerin ve dolayısıyla aşırı karlarının da vergilendirilmesi sağlanmış olacaktır.²⁰⁹

IMF’nin bahsi geçen raporunda bu vergi için yapılan önerileri ve tespitleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır.²¹⁰

- Finansal faaliyetler vergisi, finansal işlemlerin büyük bir kısmının KDV’den istisna tutulması nedeniyle ortaya çıkan boşluğu gidermenin alternatif bir yöntemi ve finans sektörünün KDV’si olarak değerlendirilmelidir.
- Finansal faaliyet vergisinin bahsi geçen alt bileşeni olan vergiler kolay, basit ve anlaşılır olmalıdır. Kâr ve ücretlerin, düşük vergili bölgelere/ülkelere kaçma ihtimalinin yüksek olması nedeniyle, vergi oranlarının düşük tutulması gerekir.
- Vergi tabanının net bir biçimde tanımlanması gerekir. Bir başka ifadeyle, aşırı kârın ve aşırı riskin vergilendirilmesinde “normal” ve “yüksek” eşiklerin belirlenmesi vergi yapısının tabanı açısından elzemdir.

3.4.2.1. FFV1: Finansal Faaliyetler KDV’si/ KDV Tipi Finansal Faaliyet Vergisi

Bilindiği üzere katma değer, üretim sürecindeki bir mal için üreticinin ya da imalatçının bu mal üzerine koyduğu ilave değeri ifade edilmektedir. Bir başka deyişle katma değer çıktı ile bu çıktının elde edilmesini mümkün kılan girdiler arasındaki farktır. Konu şirketler açısından ele alındığında, genel olarak bir şirketin yarattığı katma değer o şirketin mal ve hizmet satışları ile diğer şirketlerden satın aldıklarının düşülmesi ile elde edilir. Finansal sektörde faaliyet gösteren şirketlerin sunmuş oldukları hizmetler karşılığında harç ve/veya komisyon vb. adlarla almış oldukları bazı ücretler ulusal hesaplara

²⁰⁸ Güler, Keleş, ve Uçar, 2012, 16.

²⁰⁹ Şen ve Sağbaş, 2016, 487.

²¹⁰ IMF, 2010, 22-23.

yansımayabilir. O nedenle vergi sistemlerinde KDV'ye yer veren birçok ülke zımni/örtük finansal ücretler yüzünden finansal faaliyetlerin büyük bir kısmını KDV kapsamı dışında tutmayı yeğlemektedir.

Başta bankalar olmak üzere finansal kurumlar sundukları birçok hizmet için müşterilerinden aleni/sarih ücret talep etmemekte, krediler ile mevduat faiz oranları arasındaki farkı yüksek tutmak suretiyle bu ücret talep etmeyişi telafi etme etmeyi yeğlemektedirler. Bunun içinde bankalar özellikle ödünç para verirlerken müşterilerinden sık sık yüksek faiz talep ederken, mudilere de görece olarak düşük faiz teklif etmektedirler. Yani, bankaların sundukları birçok finansal hizmetin bedeli aslında bankaların borç verme faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasındaki farkta gizlidir. Bu ise bankaların bireylere/hane halkına ve şirketlere sunmuş oldukları finansal hizmetlerin değerinin tam olarak tespit edilmesini güçleştirmektedir. Özetle, KDV genelde yalnızca ücret karşılığı sunulan finansal hizmetlere uygulandığı için bankaların sunmuş oldukları bu tür finansal faaliyetler KDV kapsamı dışında kalmaktadır. Yani, KDV'den istisna olmaktadır. Şu durumda bir bankanın müşterilerinden talep ettiği kredi faizi şunları kapsar hale gelmektedir: i) risk içermeyen faiz oranı, ii) risk primi, iii) zımni/ örtük ücret. Buradaki örtük ücretin neleri içerdiği bir finansal kurumdan diğerine farklılık göstermekle birlikte, örneğin bir ipotekli konut kredisi almak isteyen konut kredisi müşterisi için dosya masrafı adı altında kredi taraması, konut değerlendirmesi, gibi bir dizi masraf sarih olmayan maliyetleri içermektedir. Bu nedenle borç vermede aleni/sarih ücretlerin olmaması bankalar ve diğer finansal kurumların ortaya koydukları katma değer tam olarak ortaya konulmasına mani olur. Vergisel açıdan bunun anlamı, finansal kurumların özellikle finansal kurumlar içinde çoğunluğu oluşturan bankaların faaliyetlerinin eksik vergilendirildiğidir. KDV tipi finansal faaliyet vergisi ile amaçlanan katma değer vergisi gibi dolaylı vergilerin finans sektörüne tam olarak uygulanamayışının telafi edilmesidir. Bu vergi bir bakıma finansal sektörde KDV'nin tam olarak uygulanamayışının ortaya çıkardığı vergisel boşluğu doldurmaya yönelik bir vergidir. Tam olarak vergilendirilememesi sonucu ortaya çıkan KDV kaybının KDV tipi finansal faaliyet vergisi ile ikame edilmesini amaçlamaktadır. Çoğu finansal hizmetlerin KDV'den muaf olması, her şeyden önce bazı finansal hizmetlerin (örneğin firmalara sağlanan) aşırı vergilendirilirken, diğer bazılarının (örneğin hane halkına sağlananlar) eksik vergilendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Ancak bulgular ortalama olarak bu sektörün yeterince hâlihazırdaki KDV rejimine vergilendirilmediğine işaret etmektedir.

Bu durum bu sektörün KDV tipi bir finansal vergi ile neden vergilendirilmesi gerektiği konusunda mantıklı bir gerekçe ortaya koymaktadır.

Finansal faaliyetlerin vergilendirilmesini öngören bu çeşit vergide, finansal sektörde faaliyet gösteren şirketlere ilişkin olarak toplam kurum kazancı ve ücretler dâhil yaratılan katma değer vergilendirilmesi öngörülmektedir. Bu vergi ile amaçlanan KDV'den finansal sektörün istisna tutulduğu alanların KDV muadili bir vergi ile vergilendirilmesidir. Böyle bir verginin hayata geçirilmesi durumunda ulusal ekonomide finansal sektör ile diğer sektörler arasındaki farklı vergi uygulamalarının da önüne geçilmiş olacaktır.²¹¹ Böylece, finansal hizmetlerin KDV'den istisna tutulmasının doğurduğu gelir kayıpları, finans sektörünün altını oymadan telafi edilebilecektir.

Finansal sektörde faaliyet gösteren bir şirketin sağladığı katma değer, ücretler ile kârlar toplamından müteşekkildir. Finansal faaliyetler KDV'si ile amaçlanan bu katma değer vergilendirilmesidir. Farklı bir ifadeyle, finansal faaliyetler vergisinin matrahını ücretler ile kârlar toplamı oluşturmaktadır. Dolayısıyla öngörülen vergi bu iki unsurun toplamı üzerine konulacaktır. Burada önemle belirtelim ki, kardan kastedilen finansal kurumunun net kârı olup; sermayeye yapılan ödemeler düşüldükten sonra kalan net tutardır. Vergi oranının; ad valorem esaslı, tek, sabit ve düşük oranlı olması öngörülmektedir. Verginin mükellefi, finansal araçlar içinde banka ağırlıklı bir özellik taşısa da, bankaların yanında diğer finansal araçlar olan sigorta şirketlerini, ipotekli konut kredisi sağlayan şirketleri, emeklilik fonları ile yatırım yönetim fonlarını da kapsayacak şekilde dizayn edilmesi öngörülmektedir.

3.4.2.2. FFV2: Aşırı Kazanç Vergisi

Finansal faaliyetler vergisinin bu formunda, FFV1'de tanımlanan asgari seviyenin üstündeki herhangi emek ve sermaye getirisinin vergilendirilmesi öngörülmüştür ki bu yönüyle dolaylı değil doğrudan bir vergi olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹² Kârın sadece belirlenen eşiğin, bir miktar üzerine çıkmasıyla finansal faaliyetler vergisi, mali sektörde “aşırı kazançlar” üzerine bir vergi haline gelecektir. Burada aşırı kazanç ile kastedilen finansal sektör çalışanlarının ve bu sektörle iştigal olan sermaye sahiplerinin diğer

²¹¹ Geoff Gottlieb, G., Impavido, G. and Ivanova A.(2012). Taxing Finance. Finance & Development, September, 44.

²¹² IMF, 2010, 67.

sektörlerde çalışmaları durumunda elde edebilecekleri emek gelirleri ve kârlarını aşan net kazançlarıdır.

3.4.2.3. FFV3: Aşırı Risk Vergisi

Bu vergi ile amaçlanan, finansal kurumların üstlenmiş oldukları aşırı risk almanın vergilendirilmesidir. Mevduat sigorta fonları ve/veya devletin finansal kurumlara sunmuş olduğu örtülü kurtarma/risk paketleri gibi uygulamalar finansal kurumların aşırı risk almasına sebep olmaktadır. İşte aşırı risk vergisi, finansal kurumlar aşırı risk aldığı ve bu riskin aşırı boyutlara ulaşması durumunda risk almayı cazip olmaktan çıkaracak bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde “risk yüklenme vergisi” olarak da adlandırılan bu verginin asli amacı, aşırı risk almanın önüne geçmektir. Bunun yanında finansal sektörün yeterince vergilendirilmediği noktasından hareketle bu sektörün de diğer sektörler gibi adil bir biçimde vergilendirilmesi ve böylece eksik vergilendirilmenin giderilmesi, devlete gelir elde edilmesi verginin tali amaçları arasında yer almaktadır

3.4.2.4. Banka Vergisi (Finansal İstikrar Katkı Fonu)

Finansal kurumların giderek büyük ve karmaşık hale gelmesinin ve ayrıca finans sektöründe ortaya çıkan negatif dışsallıkların temel nedeni olarak devletin gizli desteğini alması görülmektedir ki bu destek sayesinde diğer kurumların aksine finans sektöründeki kurumların daha güvenli bahis oynadıkları söylenmektedir. Teorik açıdan da Pigoucu vergilerin uygulanmasının finans sektörünün yarattığı ve yaratacağı dışsallıkların engellenmesi için gündeme gelen önerilerden biri de bankaların bir kurum olarak vergilendirilmesidir. Bu fikirden hareketle Mayıs 2010’da Avrupa Komisyonu mali kesimin gelecekte bankacılık krizlerinin bedelini ödemesini sağlayacak bir sistem yaratmak amacıyla “kirleten öder” ilkesine dayanan koruyucu fonların oluşturulmasını önermiştir. Komisyonun bu önerisinin ardından Almanya, Fransa ve İngiltere ortak bildiri yayınlayarak bankaların bilançolarına dayanan bir banka vergisini tanıtmıştır.²¹³ Bunu takiben G-20 ülkelerinin talebi üzerine Haziran 2010’da hazırlanan IMF’nin ilgili raporunda²¹⁴, finansal istikrar katkı fonu olarak

²¹³ Global Financial Services Bank Levies: An Update, Tax Bulltein, October, 2010.

²¹⁴ IMF, 2010, 5.

adlandırılan ve finansal kurumların “risklilik ve sistematiklik” özelliklerine bağlı olarak tasarlanan bir vergi önerilmiştir.

Finansal istikrar katkı fonu ile gelecekte herhangi bir hükümetin finans sektörüne yapacağı doğrudan desteğin net maliyetini karşılamak, aşırı risk alımını azaltmak, genel bir gelir elde etmek, zayıf kuruluşların iyileşmesine katkıda bulunmak gibi amaçlarla tüm finansal kurumların vergilendirilmesini öngörülmektedir. Finansal kurumun türüne ve bilanço durumuna göre değişmekle birlikte başlangıçta sabit ve düşük bir oranda alınacak verginin sonraları kurumun sistematik riskini²¹⁵ açıkça yansıtmak üzere artırılması planlanmaktadır. Şöyle ki kurum tarafından finansal sisteme getirilen risk ne kadar büyük olursa, vergilendirme de o kadar büyük olacaktır. Böylece sektörün yaratacağı sorunların maliyetinin karşılanması ve sistematik riskin azaltılması hedeflenmektedir. Doğrudan sistematik riske bağlı olmaksızın finansal kurumların büyüklük, karşılıklı bağımlılık ve ikame edilebilirlik gibi yönlerden sistemik risk üzerindeki etkileri ile orantılı olarak şekillenecek olan bu vergi oranının, sistematik riskin azalması halinde de azalması öngörülmektedir. Muhtemel krizlerde, “banka kurtarma operasyonlarında” kaynak yaratmak amacıyla toplanacak bu verginin matrahını kurumların öz kaynakları ve mevduatları istisna tutmakla birlikte banka bilançosundaki gelirler ile bazı bilanço dışı kalemler gibi türev ürünleri oluşturmaktadır. Mali açıdan zayıf finansal kurumlar için bir tür sigorta primi olarak öngörülen bu verginin, bütçeye gelir olarak kaydedilebileceği gibi, ayrı bir fonda toplanması da mümkündür.²¹⁶

Söz konusu raporda verginin tahmini getirisi ve etkileri üzerinde de durulmuştur. Verginin düzgün bir şekilde tasarlanması ve birkaç ülkede değil tüm dünya ülkelerinde uygulanması halinde sonuç getireceğinin belirtildiği raporda ortak asgari bir oranın belirlenmesiyle rekabet kaynaklı ve diğer türden bozulmaların, işbirliğine gitmeyen ülkeler ya da bölgelerden kaynaklanan ortak mali kayıpların daha az olacağı iddia edilmektedir.²¹⁷ Ancak ne yazık ki İngiltere ve ABD’nin sıcak baktığı bu vergiye Kanada ve Japonya gibi ülkeler destek vermemiş ve verginin bahsedilen ekonomik sonuçları yaratması için gerekli öncelikli şart sağlanamamıştır. Bu çeşit bir vergiyi gündemine alan ve uygulayan ülkeler çizelge 3.9’da sunulmuştur.

²¹⁵ Politik, ekonomik ve sosyal çevredeki değişimler gibi önceden bilinmeyen, çeşitlendirilemeyen ve tamamen önlenemeyen; finans sistemini aynı anda ama farklı derecelerde etkileyen risk türüdür.

²¹⁶ Güler, Keleş, ve Uçar, 2012, 15.

²¹⁷ IMF, 2010, 24.

Bununla birlikte bu vergi aslında diğer finansal işlem ve finansal faaliyet vergilerinden farklıdır. Çünkü finansal işlem vergilerinde, genel olarak verginin doğması için kişi ya da kurumların finansal işlem gerçekleştiriyor olmaları gereklidir. Yine finansal faaliyet vergisinde de finansal faaliyette bulunan kurumların, buradan elde ettikleri net kazançların vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Ancak finansal istikrar katkı fonu ya da banka vergisi olarak adlandırılan bu vergide, kurumun bir finans kurumu olması vergilendirme için yeterlidir. Kısacası, vergiyi doğuran olay kurumun finans kurumu olması halinde gerçekleşmektedir. Ancak vergilendirmenin “finansal faaliyet” söz konusu olduğunda gündeme geliyor olduğundan, tarafımızca finansal faaliyetler vergilerinin bir alt dalı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 3.9. Banka vergisi ülke uygulamaları

Ülkeler	Verginin Adı	Tahsis Yeri	Vergiye Tabi Kurum	Vergi Tabanı	Vergi Oranı
İsveç	İstikrar Vergisi	İstikrar Fonu	Bankalar	Sigortasız borçlar	%0,036
Macaristan	Finansal Kurumlar Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar, sigorta şirketleri ve diğer mali kurumlar	Varlıklar (Banka dışındakiler için taban farklıdır)	50 milyon HUF üzerindeki varlıklar %0,53, eşğin altındaki kısım %0,15
İzlanda	Özel Finansal Kurumlar Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar	Toplam borçlar	%0,000975
İngiltere	Banka Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar ve borçları 20 milyon sterlini aşan yapı grupları	(Varlıklar-sermaye-mevduat)'tan geriye kalan varlıklar	Kısa dönem borçlar için 0,075, uzun dönem borçlar için %0,0375
	Banka Ücretlendirme Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar, yatırım şirketleri ve yapı grupları	25bin sterlini aşan fazla ikramiye ödemeleri	%50
Almanya	Banka Vergisi	Yeniden Yapılandırma Fonu	Bankalar	(Toplam borçlar-müşteri mevduatı-öz sermaye) ve bilanço dışı türev araçlar	%0,02-0,04, bilanço dışı türev araçlar için %0,00015
Fransa	Banka Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar, öz sermayesi 500 milyon avroyu aşan finansal şirketler	Asgari öz sermaye	%0,25
	Geçici İkramiye Vergisi	Genel Bütçe	Bankalar, kredi ve yatırım kuruluşları	27,500 avroyu aşan fazla ikramiye ödemeleri	%50
İtalya	Daimi İkramiye Vergisi	Genel Bütçe	Banka ve diğer finansal kurumlar	Üç kez sabit ödemeyi aşan tüm ikramiyeler	%10
Slovakya	Seçili Finansal Kurumlar için Özel Vergi	Genel Bütçe	Bankalar	(Borçlar-özsermaye) ve sigortalı mevduatlar	%0,4

Kaynak: OECD (2011).

3.4.3. Döviz İşlem Vergileri

3.4.3.1. Tobin Vergisi (Döviz İşlem Vergisi)

Bretton Woods sisteminin çöküşüyle başlayan uluslararası para piyasalarındaki istikrarsızlık, OPEC'in petrol fiyatları şoku, ABD dolarının çökmeye başlaması, diğer para birimlerinde ve altındaki yoğun spekülasyon ile esnek kura geçişin ortaya çıkardığı belirsizlik halihazırda zaten kırılğan olan mali piyasaları dahada olumsuz yönde etkilemiştir.²¹⁸ Böyle bir ortamda James Tobin, başlangıçta spekülasyonlara maliyet ekleyerek mali istikrarı teşvik etmeyi sağlamak üzere döviz kurlarındaki oynaklığı minimize etmek, ülkelerin makroekonomik performansına yardımcı olmak ve bu vergiden sağlanan gelirle de uluslararası kalkınma çabalarına katkıda bulunmak için 1972 yılında Yale Üniversitesi'nde katıldığı bir konferansta spot döviz işlemleri üzerine bir vergi konulmasını tartışmaya açmıştır.²¹⁹ Tobin tartışmaya açtığı bu konuyu, 1978 yılında bir akademik çalışması ile öneri olarak sunmuş ve uluslararası sermaye hareketleri üzerinden, bütün ülkeler için %0,1-%1 aralığında tek ve düşük oranlı ad valorem esasa göre alınacak ve sonraları ismiyle anılacak bir döviz işlem vergisi önermiştir.²²⁰ Bahsi geçen çalışmasında mal ve emeğin, finansal varlıklara göre uluslararası fiyat sinyallerine çok daha geç cevap verdiğini, mal ve emek piyasasındaki fiyatların arz ve talep fazlalığında bile yine finansal varlıklara nazaran çok daha ağır hareket ettiğini belirtmiş, bu durumun ulusal ekonomiler için yaratacağı sorunların; bir döviz kuru seçerek, daha fazla likidite sağlayarak ya da ödemeler dengesi için yeni kurallar benimsenerek giderilemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu sorunun çözümü için de ya ortak para ve maliye politikası paydasında buluşmayı ve ekonomik entegrasyonu sağlamayı ya da ülkeler para birimleri arasında daha büyük finansal evrelere yönelmeyi, hükümetlerin belirli ekonomik kurum ve hedeflerine göre hazırlanmış politikalarda daha fazla özerkliğe sahip olmasını önermiştir. Ancak Tobin ilk seçeneğin yakın gelecekte uygulanabilirliğinin olmadığına vurgu yaparak kabul etmiş ve ikinci seçeneği ön plana çıkarmıştır. Kendi adını taşıyan bu vergi önerisi ile neyi

²¹⁸ Watchel, H. (2011). Tobin and Other Global Taxes. *Review of International Political Economy*, 7:2, p. 339

²¹⁹ Şen, H., Keskin A. ve Öz, E. (2004). Tobin Vergisi Spekülatif Amaçlı Döviz Hareketlerini Önlemede Bir Çözüm Olabilir Mi?. *Vergi Sorunları Dergisi*. S.190, Temmuz, s.92.

²²⁰ Tobin, J. (1978). A Proposal for International Monetary Reform. *Eastern Economic Journal*. 4, p. 158-159.

amaçladığını “aşırı verimli olan uluslararası para piyasasının tekerlerine biraz kum atma” şeklinde özetlemiştir.²²¹

Uluslararası düzeyde, işlem amacından bağımsız ancak işlem hacmiyle orantılı olarak alınacak bu vergi ile Tobin, bir para biriminden diğerine yapılacak kısa vadeli finansal gezileri engellemeyi amaçlamış, kalıcı para birimi değişimleri veya daha uzun vadeli işlemler açısından verginin olumsuz etkisinin minimal düzeyde kalacağını belirtmiştir. Tobin’e göre önerdiği vergi, uzun dönem kur denge düzeyini etkilemeden kısa dönemli sermaye akımlarının oranını azaltmak üzere tasarlandığı için uzun dönemli yatırımlar üzerinde ihmal edilebilir ancak kısa önemli işlemler üzerinde ise önemli maliyetler oluşturacak, spekülasyon işlemleri yaratılan maliyetle caydırırken, bu işlemlerin döviz kurları üzerindeki etkisini minimize edecektir.²²² Vergi yalnızca parite değişikliğinin gerçekleştiği zamanlarda değil, döviz alım satımı yapıldığı zamanlarda da devreye girecektir. Satın alınan dövizin birkaç gün gibi kısa sürede elden çıkarılması durumunda spekülasyon sonrası kişiye sağladığı kâra/kişinin uğradığı zarara bakılmaksızın, sermayenin Tobin’in önerdiği belirli bir yüzdesi vergi olarak alınacak, işlem sıklığı artıkça da mükellefin üzerindeki vergi yüküne paralel olarak efektif vergi oranı da yükselecektir. Tobin süre gelen çalışmalarında başlangıçta %0,1–1 aralığında öngördüğü vergi oranında izleyen yıllarda değişikliğe gitmiş ve son olarak % 0,2’de karar kılmıştır.²²³ Tobin’in bu vergi önerisinden ne kadarlık bir gelir elde edileceği vergi oranı yanında, vergi tabanı, muafiyetler, kısa vadeli döviz işlemlerinin büyüklüğü ve sıklığı gibi bir dizi unsur²²⁴ da bağlı olacağı da açıktır.

²²¹ Tobin, 1978, 154.

²²² Balseven, H. ve Erdoğan, M. M. (2005). Mali Kriz Riski Bağlamında Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilir Bir Versiyonu, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 20, S.1, s. 307.

²²³ Tobin, J. (1996). ‘Prologue’, in The Tobin Tax: Coping with Financial Volatility, Ed. By Mahbub ul Haq, Inge Kaul and Isabelle Grunberg, Oxford University Press: New York, Oxford’dan aktaran Şen, Keskin ve Öz, s.3.

²²⁴ Spahn, P.B. (1996). The Tobin Tax and Exchange Rate Stability. Finance & Development, June, p.25.

Çizelge 3.10. Tobin vergisinden sağlanabilecek potansiyel gelir

Vergilendirilebilir Döviz İşlem Tutarı	Yıllık Vergi Hasılatı (Milyar \$)	
	% 0,5 Vergi Oranına Göre	% 1 Vergi Oranına Göre
1 trilyon \$ x 240 işlem günü \$ =240 trilyon \$	360	720
%20 Vergi İstisnası (240 Trilyon \$ x %20) = \$192 Trilyon \$		
%20 Vergi Kaçağı (240 Trilyon \$ x %20) = 144 Trilyon \$		
%50 işlem hacmindeki azalış (144 Trilyon \$ x %50)		
=72 trilyon efektif vergi oranı		

Kaynak: Patterson, B.and Galliano, M. (1999).

Tobin vergisinin gündeme gelme amacı, spekülative amaç döviz hareketlerini önlemek, finansal istikrarı bozacak oynaklıkları minimize etmek ve gelir sağlamak şeklinde özetlenmişti. Sıralanan tüm bu amaçların detayına inildiğinde, Tobin vergisinin öncelikli amacının spekülative hareketleri önlemek olduğu net bir biçimde görülebilir. Kısa vadeli döviz işlemlerinin maliyetini arttırmak suretiyle spekülative döviz hareketleri üzerinde caydırıcılık etkisi yaratmayı ve böylece piyasalarda spekülative hareketlerden kaynaklanan oynaklıkların üstesinden gelinmesi amaçlanmaktadır. Çünkü verginin döviz işlemleri üzerinde yarattığı maliyet uzun dönemli işlemler için göz ardı edilebilir derecede kalacak iken, kısa vadeli olup süreklilik arz eden işlemler için ciddi bir maliyet ortaya çıkacak ve dolayısıyla spekülativeörleri spekülative amaçlı döviz işlemlerini azaltmaya zorlayacaktır.

Tobin vergisinin bir diğer avantajı ise ulusal makroekonomik olumsuz etkileri minimize edebilme potansiyeline sahip olmasıdır. Ticarete küçük bir engel bile yüklemek istemediğini ancak ticaretten gizlenen döviz işlemlerini engellemek için başka bir yol görmediğini belirten Tobin'e göre, önerdiği vergi sayesinde spekülative amaçlı döviz hareketleri kısıtlanacak ve bu da sadece döviz piyasasını değil, tüm makroekonomik dengeleri rahatlatacaktır. Böylelikle ülkeler ekonomi politikası tercihlerini döviz kurları değişikliklerine bağlı kalmaksızın daha rahat ve özgürce yapabileceklerdir. Gelişmekte olan ekonomilerin sermaye ihtiyacını karşılamak ve hızla büyüyen nüfusa istihdam yaratmak gibi önemli konular göz önüne alındığında Tobin vergisinin gelir sağlama özelliği, bir diğer avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.3.2. İki Aşamalı Tobin Vergisi (Spahn Vergisi)

Spekülatif amaçlı işlemlere mücadele edebilmek ve Tobin vergisinin etkinliğini daha da attırabilmek için Paul Bernd Spahn 1996 yılında da yayımlanan “Tobin Vergisi ve Döviz Kuru İstikrarı” başlıklı çalışmasında iki aşamalı bir Tobin vergisi önerisinde bulunmuştur. Literatürde Spahn’ın kendi adıyla adlandırılan bu iki aşamalı döviz işlem/Tobin vergisi spekülatif amaçlı döviz işlemlerinin sınırlandırılmasında iki katmanlı bir yapının sade bir döviz işlem vergisinden daha etkili olabileceğini ileri sürmüştür.

Spahn’a göre döviz kurlarında istikrarın sağlanması için hem yüksek hem de değişen vergi oranlarına ihtiyaç vardır. Yüksek ve değişen oranların uygulanması ise uluslararası finansal piyasalardaki işlemleri ciddi bir şekilde kısıtlayabilir. Buna karşın uluslararası finansal işlemlere küçük bir vergisel yükün ilave edilmesi piyasalarda bozucu etki yaratmayabilir ancak spekülatif hareketleri önlemede yetersiz kalması olasıdır. Spahn’ın önerisi odur ki, bunun yerine en düşük düzeyde bir işlem vergisi ve bir anti spekülasyon aracı olarak yalnızca döviz kurlarında oynaklığın arttığı dönemlerde, iyi kurgulanmış sayısal temellere dayalı bir ek döviz vergisinin alındığı iki aşamalı bir yapı olmalıdır. Ek döviz vergisi yalnızca döviz piyasalarında dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde uygulanacak ve para birimlerine karşı spekülatif saldırılar meydana geldiğinde adeta otomatik bir şalter işlevi görecektir, bir izleme ve kontrol aracı olarak Tobin vergisine hizmet edecektir. Böylelikle, aşırı oynaklıkla ilgili negatif dışsallıklara vergi yüklenirken, olağan döviz işlemlerde böyle bir vergi olmayacağından piyasadaki likidite hacmi teminat altına alınmış olacak ve etkin ticaret kısıtlanmamış olacaktır. Vergi işleme konulduğunda, masraflar önemli ölçüde artacağından, işlem maliyetlerini kestiremeyen spekülâtörler otomatik olarak piyasadan çekilecektir.²²⁵

Spahn’ın iki aşamalı vergi önerisine ilk aşamada alınacak vergi oranı standard Tobin vergisi oranında uygulanacak, spekülatif amaçlı işlemler söz konusu olduğunda buna ek bir döviz vergisi devreye girecektir. Fiyat hareketlerine duyarlı olan bu ek döviz vergisi, bir para birimi için işlem fiyatının önceden belirlenmiş bir eşğin üstüne çıkması durumunda ortaya çıkacak ve spekülasyonun şiddetine paralel olarak artış gösterecektir. Özetle, bu vergi ile ilk olarak düşük düzeyde tek oranlı bir Tobin vergisi şeklinde, finansal piyasalarda dalgalanmaların arttığı dönemlerde ise buna ek bir döviz vergisi alınmasını

²²⁵ Spahn, 1996, 26.

örgörmektedir. Artırımlı olarak uygulanacak bu vergi ile finans piyasasındaki kısa gezintiler ve finansal piyasalardaki dalgalanmaların ülke ekonomileri üzerinde meydana getireceği muhtemel olumsuz etkiler minimize edilmesi amaçlanmaktadır.

3.4.3.3. Eichengreen Vergisi

Eichengreen Vergisi, Tobin vergisine benzeyen ancak ondan farklı olarak, yalnızca kriz dönemlerinde uygulanması önerilen kısa vadeli sermaye hareketleri üzerine vergi konulması öngörülen bir finansal işlem vergisidir. California Berkeley Üniversitesi Ekonomi profesörü Barry Eichengreen tarafından önerilen bu vergi sadece kriz dönemlerinde uygulamaya konulması savunulan, yani kriz dönemlerine özgü bir vergidir. Bu vergi 1997-1998 Asya Krizi bağlamında ortaya atılmış bir finansal işlem vergisi önerisi olma özelliğini taşımaktadır. Eichengreen, Asya Krizi bağlamında krizin önlenmesine yönelik olarak Malezya gibi ülkeler tarafından uygulamaya konulan katı sermaye kontrolleri yerine, gelişen piyasa ekonomileri için Çin'in yaptığı gibi kısa vadeli sermaye girişleri üzerine vergi konulması önerisinde bulunmuştur. Kısacası, Eichengreen'in vergi önerisi süreklilik arz etmeyen, yalnızca kriz dönemlerinde uygulanması önerilen, finansal piyasalarda istikrar sağlandığında kaldırılması önerilen bir finansal işlem vergisidir.²²⁶

²²⁶ Şen ve Sağbaş, 2016, 489.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL İŞLEM VE FİNANSAL FAALİYET VERGİLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

4.1. Finansal İşlem Vergilerinin Uygulanabilirliği

Finans piyasasında gerçekleşen işlemler üzerinden vergi alan ya da en azından bu konuyu gündemine alan çok sayıda ülke bulunmaktadır. Hem finans piyasalarındaki dalgalanmayı önlemek hem de gelir sağlamak gibi temelde aynı mantığa dayanan ancak uygulanış biçimleri bakımından farklılık gösteren finansal piyasasındaki işlemlere yönelik vergilerin tarihi aslında çok eskilere gitmektedir. 1694 yılında İngiltere’de uygulamaya konulan damga vergisi, finansal işlem vergilerinin ilk uygulama örneklerinden birini teşkil etmektedir. Hisse devirleri üzerinden ad valorem esasa dayalı olarak %0,5’lik oranda alınmaya başlayan bu vergi, İngiliz vergi sistemi içinde hala varlığını muhafaza etmektedir. Hatta günümüzde işlemi gerçekleştiren tarafların İngiltere’de ikamet edip etmediğine bakmaksızın İngiliz şirketleri tarafından ihraç edilen menkul kıymetleri kapsar hale getirilerek verginin tabanı daha da genişletilmiştir.²²⁷ Verginin bütçe gelirleri üzerindeki etkilerine karşın, verginin türev işlemleri vergilendirme kapsamı dışında bırakmasının bir eksiklik olduğu, bu durumun yatırımcıları vergi kapsamı dışında kalan türev işlemlere yönelterek piyasada bir sapma yaratabileceği anlayışı ile hala eleştirilmektedir.²²⁸

Belçika’da spekülasyon hareketleri önlemek amacıyla hisse senedi ve tahvil işlemleri üzerine bir vergi getirilmiştir. Yalnızca bir finansal kuruluş tarafından aracılık edilen ve Belçika’da yürütülen veya Belçika’da sonuçlanan işlemleri kapsayan bu vergide, çoğu döviz piyasasında işlem gören menkul kıymetler ve bunların türevleri %0,17’lik vergiye tabi tutulmuştur. Mali kurumlar arasındaki işlemlerin, finansal aracısı olmayan gerçek veya tüzel kişilerin ve birde yerleşik olmayanlarla yapılan işlemlerin istisna ve muafiyet kapsamına alındığı bu vergide tahviller üzerinden de %0,07 oranında vergi alınmıştır.²²⁹

²²⁷Burman, L. E., William, G. G., Gault, S., Kim, B., Nunns, J. and Rosenthal, S. (2016). “Financial Transaction Taxes in Theory and Practice”. *National Tax Journal*, 69(1), March, 175.

²²⁸ Matheson, 2011, 36.

²²⁹Brondolo, J.D. (2011).Taxing Financial Transactions: An Assesment of Administrative Feasibility. IMF Working Paper, WP/11/185, 10.

Finansal işlem vergileriyle ilgili uzun bir geçmişe sahip bir diğer de ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Daha önce de bahsedildiği üzere New York eyaletinin uyguladığı gibi, 1914-1965 yılları arasında ABD'de de önemli bir hisse senedi işlem vergisi uygulanmıştır. 1914-1965 yılları arasında sermayenin satışından ve transferinden, oranının sermaye değerinin %0,02'si olarak belirlendiği bir finansal işlem vergisi alınmıştır.²³⁰ Yine ABD'de 1982 yılında organize piyasalardaki vadeli işlem sözleşmelerinin alım satımında 6 centlik vergi önerilmiş ancak bu vergi uygulanma imkânı bulmamıştır.²³¹

Finansal işlem vergileri uygulayan ülkelere bir başka örnek ise 1984-1991 yılları arasında İsveç'te yürürlükte kalan menkul kıymet işlem vergisidir. Bu vergi finans literatürüne büyük bir “finansal başarısızlık vergisi” olarak geçmiştir. 1984 yılında hisse senedi alımı ve satımı başına %0,5 vergi konulmuş ve tur başına %1'e kadar vergi eklenmiştir. Verginin konulma gerekçesi mali nedenler olmakla birlikte, ülkeye aşırı sermayenin girişini önleyerek finansal varlık fiyatlarının çeşitliliğini azaltmak ve ülke para biriminin zayıflığı gösterilmiştir. Vergi coğrafi olarak sınırlandırılmış ve İsveç pazarında işlem gören yerel komisyonculuk hizmetleri ve hisse senedi opsiyonlarına uygulanmıştır. 1986 yılına gelindiğinde bu vergiden sağlanan geliri artırmak amacıyla söz konusu verginin hem oranı iki katına çıkarılmış hem de hisse senedi opsiyonlarını, döviz kurlarını da kapsayarak vergi tabanı genişletilmiştir.²³² Ancak hükümetin hem hisse senedi hem de borçlanma senetleri üzerine koyduğu vergiler sonucunda bir kaç yıl içinde İsveç'in borç ve hisse senedi işlemlerinin %50'den fazlası Londra Borsası'na kaymıştır. Ayrıca vergiden beklenen hasılat elde edilememiştir. Bu gelişmeler üzerine 1991 yılında İsveç bu vergiyi kaldırmak zorunda kalmıştır.²³³ Verginin uygulamadan kaldırılmasıyla, piyasa yeniden canlanmış ve işlem hacmi ciddi biçimde genişleyerek 1992 yılında ülkede hisse senedi alım-satım işlemleri %56 oranında artış göstermiştir.²³⁴

²³⁰ Burman, William and others, 2016, 172.

²³¹ Phylaktis, K. and Aristidou, A. (2007). “Security Transaction Taxes and Financial Volatility: Athens stock Exchange”. *Financial Economics*, 17, 1458.

²³² Almenberg and Wiberg, 2012, 88-89.

²³³ European Briefings, 2012, 2.

²³⁴ Güler, Keleş ve Uçar, 2012, 28.

1991 yılında ABD’de Bush yönetimi ise vadeli işlemler üzerinden alınmak üzere 11 centlik bir vergi önermiş ancak bu vergi önerisi kongreden geçmemiştir. Benzer şekilde 1992 ve 1993 bütçelerinde de sırasıyla 13 ve 15 centlik bir vergi önerilmiş ve yine reddedilmiştir.²³⁵

Bununla birlikte vergi mükelleflerinin hisse senetleri ticaretinden elde ettiği kazançlarını doğru beyan etmemeleri ve sermaye kazançları vergisinden kaçınmaları nedeniyle, Hindistan’ın 2004-2005 bütçe müzakereleri esnasında dönemin Maliye Bakanı Palaniappan Chidambaram tarafından gündeme getirilen menkul kıymetler işlem vergisi bulunmaktadır. Hindistan’da uzun vadeli sermaye kazançları vergisinin ikamesi olarak hazırlanan bu vergi, gündeme getirildiği tarihten itibaren birkaç kez revize edilmiştir. Bugün itibarıyla hem alıcılar hem de satıcılar için %0,1 olarak uygulanır durumdadır.²³⁶

Görüldüğü üzere, birçok ülke finansal işlemlere ilişkin ya vergi uygulamış ya da en azından bunu gündemine almıştır. AB üyesi ülkelerin geçmişi de finansal işlemler vergisine uzak değildir. Çünkü söz konusu vergiye ilişkin AB üyesi ülkelerde çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Ancak, Avrupa Komisyonu’nun öne sürdüğü tasarı, hem kapsadığı işlemler bakımından hem de etki alanı bakımından bugüne kadarki en kapsamlı vergi önerisidir.²³⁷ Söz konusu tasarıya ilişkin ilerleyen süreçte birçok akademik çalışma yapılmış ve finansal işlem vergileri kapsamına yeni vergilerde önerilmiştir. Avrupa Komisyonu’nun önerdiği bu tasarı, AB üyesi ülkelere Avusturya, Fransa, Almanya gibi ülkelere kabul edilmiş ve bu ülkeler ek finansal sektör vergilerini uygulamaya koymuşlardır. Ancak, AB üyesi ülkelere İngiltere bu vergiye karşı çıkmaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere Londra küresel finans merkezi olarak önde gelen bir dünya şehridir ve bu sebeple finansal işlemlerden alınacak vergi gelirlerinde İngiltere’nin payı büyük olacaktır. Bu da Londra üzerinden akan sermayenin yön değiştirmesine neden olabilecek ve küresel finans merkezindeki konumunu sarsabilecektir. Verginin üye devletleri orantısız bir şekilde etkileyeceğini savunan İngiltere, söz konusu verginin küresel düzeyde bile uygulansa dünya genelinde işlem hacmini daraltacağını da iddia etmektedir.²³⁸

²³⁵ İnternet: Schwert, G. W. and Seguin, P. J. “Securities Transaction Taxes: An Overview of Costs Benefits and Unresolved Questions, Web: <http://schwert.ssb.rochester.edu/faj93.pdf> adresinden 12 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

²³⁶ Malik, N. (2014). “Securities Transaction Tax: Case Study of India”. *Indian Council for Research On International Economic Relations Working Paper*, No:23, April, 2.

²³⁷ Güler, Keleş ve Uçar, 38.

²³⁸ Güler, Keleş, Uçar, 40.

Söz konusu vergilerin uygulanabilirliği açısından karşılaşılan ilk sorun, verginin tüm ülkelerce kabul edilmiyor oluşudur. AB üyesi ülkeler arasında bile ortak paydada buluşulmaması, bu verginin küresel düzeyde kabul edilip uygulanabilir olmasının ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Konuya daha net bir pencere açmak adına AB'nin sigorta primleri üzerinden vergi alınmasını deklare eden bildirisi örnek gösterilebilir. Şöyle ki, AB'nin üye ülkelerde vergi harmonizasyonunu sağlamak adına sigorta primleri üzerinden vergi alınmasını öngören direktif sonrasında bile, üye ülkeler arasında sigorta primleri üzerinde farklı oranlar uygulanmakla birlikte hala sigorta primleri üzerine yada sigorta poliçelerine vergi koymayan ülkeler²³⁹ bulunmaktadır. Kısaca denilebilir ki vergide, verginin konusunda ve oranında bir uzlaşma sağlanamamış olması, finansal işlem vergilerinin uygulanabilirliği açısından ilk sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Finansal işlemler üzerinden alınacak vergilerin ülkeler arasında kabul edilmeyişinin nedeni olarak, finansal varlıklardaki ticaret hacmini azaltacağı ve sermayenin başka alanlara kayacağı düşüncesi gelmektedir.²⁴⁰ Dolayısıyla, ülkeye yabancı sermaye girişinin azalacağı bundan da uzun dönemde istihdamın ve ekonomik büyümenin olumsuz etkileneceği savunulmaktadır.²⁴¹ Gelir elde etmek, spekülasyon hareketlerini önlenmek, finansal istikrarın sağlanarak finansal sektör kaynaklı krizlerin önüne geçmek, finansal sektörün daha adil bir yapıya kavuşmasını sağlayarak kamu maliyesine katkıda bulunmak, küresel sorunlara kaynak oluşturmak, küresel kalkınmayı gerçekleştirmek, olası mali krizlere karşı fon oluşturmak finansal sektörün vergilendirilmesindeki başlıca nedenleri oluşturmaktadır. Ancak emek gelirine nazaran daha mobil olan sermaye geliri, küreselleşmeyle birlikte dünya üzerinde daha rahat ve daha hızlı hareket edebilir hale gelmiştir. Özellikle off-shore finansal merkezlerin ve vergi cennetlerinin uyguladığı tercihli vergi rejimi politikaları, bu merkezler dışındaki ülkelerin ekonomilerinde ciddi derece de gelir kayıplarına yol açar hale gelmiştir. Bu bağlamda son döneme damga vuran “panama belgeleri” bu merkezlerdeki sermayenin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Konuyla ilgili olarak başta OECD olmak üzere, IMF, AB gibi uluslararası ve devletler üstü kurumlar bu merkezlerle mücadele için regülasyon ve işbirliği çalışmaları yapmaktadırlar.²⁴² Dolayısıyla,

²³⁹ Lihtenştayn, Hollanda, Polonya, Slovakya gibi.

²⁴⁰ Baker, D. (2001). Why Do we Avoid Financial Transaction Taxes?. Taylor and Francis Group, Vol.44, No.3, May-June, 96.

²⁴¹ Mankiw, N. G., Weinzierl M. and Yagan D. (2009). “Optimal Taxation in Theory and Practice”. Harvard Business School Working Paper, 09-40, 18.

²⁴² IMF. (1999). “Offshore Banking: An Analysis of Micro- and Macro-Prudential Issues”. IMF Working Paper January, WP/99/5.

finansal işlemlerde uygulanacak vergilerin, sermayeyi daha da bu alanlara kaydırması ihtimal dâhilindedir. Bu nedenle off-shore finansal merkezler gibi özellikli alanların varlığı, finansal işlemlerin uygulanabilirliğini kısıtlayan nedenler arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte, bir menkul kıymetin elde edilme maliyetinin yükselmesi, gerekli getiri oranı ve sermaye maliyetinin de yükseleceği anlamına geldiğinden, karlı projelerin akışının, sermaye yatırımının ve bundan yine istihdamın etkilenmesi de söz konusu olabilecektir.²⁴³ Finansal işlem vergilerinin, ticaret hacmini azaltacağı ve sermayeyi başka bölgelere kaydıracağına dair amprik bir kanıt olmasa da bazı G-20 ülkelerinin küreselleşme kaynaklı rekabet baskısı yüzünden, uyguladıkları finansal işlem vergilerinden de vazgeçtikleri görünmektedir.²⁴⁴

Bununla birlikte, finansal işlem vergilerinin uygulanması durumunda söz konusu vergilerin, işlem maliyetlerini artırarak ticaret hacmini azaltmasının ülkeler açısından iyi olacağını savunan görüşlerde mevcuttur. Hatta bazı ekonomistler verimsiz ticareti ve dolayısıyla varlıkların fiyat oynaklığını azaltacağını düşündükleri için finansal işlem vergilerinin uygulanmasını desteklemektedirler.²⁴⁵ Çünkü finansal işlemlere getirilecek maliyet, sermaye maliyetini artıracak ve varlığın mevcut değeri, finansal işlem vergisine tepki olarak gerileyecektir. Gelecekteki vergi yükünü telafi etmek için, yatırımcılar daha yüksek getiri ve dolayısıyla daha düşük bir fiyat talep edecektir.²⁴⁶ Bilindiği üzere finansal işlemlere getirilecek vergilerin öncelikli amaçları arasında, finansal sektördeki spekülasyon hareketlerini kırarak muhtemel krizleri önlemek gelmektedir. Tobin'in "kumları, uluslararası spekülasyon tekerlerine atmak" şeklinde özetlediği Döviz işlemleri vergisi bu amaca örnek olan bir vergidir.

Ayrıca, yapılan amprik çalışmalar işlem vergilerinin piyasa fiyatlarında ve dolayısıyla finansal sektördeki oynaklığı azalttığına dair kesin bir kanıt sunamamaktadır. Çünkü finansal piyasadaki katılımcıların, yeni vergilere tepkisi gecikmeli olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak bazı amprik çalışmalar ise, yüksek işlem maliyetlerine neden olan finansal işlem vergilerinin varlık fiyatlarında ve piyasada oynaklığı artırdığını ortaya koymaktadır. Ancak burada önemle belirtelim ki söz konusu durum yüksek ticaret hacmine sahip piyasalar için geçerli değildir. Bu piyasalara yönelik yapılan çalışmalarda, finansal

²⁴³ Bknz. Stiglitz, J.E. (1989), Baker, D. (2001).

²⁴⁴ Burman, William and others, 2016, 2.

²⁴⁵ Burman, William and others, 2016, 6

²⁴⁶ Schafer, D. (2012). The Financial Transaction Tax- Boon or Bane?. *Intereconomics*, 88-89.

işlem vergilerinin oynaklığı azalttığına dair kanıtlar da mevcuttur.²⁴⁷ Şöyle ki finansal işlem vergileri, normal finansal faaliyetlerden daha ziyade spekülasyon işlemleri hedef alacak şekilde dizayn edilirse, piyasadaki oynaklığı azaltmaya katkıda bulunabilir. Çünkü piyasada spekülasyon yaratacak işlemlerin kırılmasıyla oynaklık azalacaktır.²⁴⁸ Ancak spekülasyon amaçlı finansal işlemler ile diğer işlemler arasında ayırım yapmak imkânsızdır. Örneğin Tobin vergisinde, piyasa koşullarında finansal piyasaların verimliliğini ve istikrarını garanti altına alan normal işlemler ile verginin tek hedefi olan “gürültü ticaretinin” istikrarı bozucu unsurları arasında ayırım yapmayı bu verginin önemli dezavantajı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Çünkü Tobin vergisi finansal kurumları ve piyasa yapıcılarını ayırt etmeksizin herkese uygulanacağından, hangi işlemlerin spekülasyon yarattığı, hangilerinin spekülasyon yaratmadığı tespit edilemeyecektir. Kurumların muafiyet kapsamında tutulması halinde de, araçlar sayesinde vergisiz finansal işlemler açıkça teşvik edilecek, etkinlik maliyeti doğacaktır.²⁴⁹ Spekülasyon hareketlerinin önlenmeye çalışılması amaçlanırken, finansal serbestleşmeye de engel oluşturabilmesi ve uluslararası piyasalarda yarattığı maliyetin getireceği bir etkinsizlik durumu da söz konusu olabilecektir. Bununla birlikte böyle bir vergi, vergide piramitleşmeye neden olabilmektedir. Şöyle ki spekülasyon bir işlem sonucu alınacak Tobin vergisi, işlemin yapıldığı ülkede vergi kanunlarına göre başka bir verginin de doğuşunu hazırlıyorsa, mükellefin ödeyeceği vergi oranı daha da yükselecek ve yasal oranın üzerine çıkacaktır.²⁵⁰

Finansal sektörün büyüklüğünden istifade etmek isteyen ülkeler, finansal işlemlere vergi koyarak ciddi kazançlar elde edileceği görüşündedirler. Ancak bir gelir olarak finansal işlemlerden alınacak vergilerinin değeri, ekonomide yaratacağı maliyetler açısından da ele alınmalıdır. Şöyle ki, kamu harcamaları finanse edilirken, bunun ekonomiye maliyetinin asgari düzeyde olması gereklidir. Finansal işlemler üzerinden alınacak vergilerin ekonomide ciddi sorunlar doğurması muhtemeldir. Literatürde “Robin Hood vergileri” olarak ta adlandırılan ve “kırleten öder” anlayışından hareket edilerek önerilen finansal işlem vergilerinin dışsallıkları içselleştireceğine dair bir netlik söz konusu değildir. Hem finansal sektörün neden olduğu ekonomik sorunları engellemek hem de gelir sağlamak istenirken, ülke ekonomisinde ciddi sermaye kayıpları ya da vergilemeye konu olmayan finansal araçlara ya da türevlerine kaçış şeklinde ciddi bozulmalar ortaya çıkabilir. Finansal işlem

²⁴⁷ Almenberg and Wiberg, 93.

²⁴⁸ Burman, William and others, 2016, 6.

²⁴⁹ Spahn, 1996, 24.

²⁵⁰ Şen, Keskin ve Öz, 10.

vergilerinin yatırım maliyetlerini artırması, yatırımların azalması ve dolayısıyla düşük oranlı büyüme sorununu karşımıza çıkarabilecektir. Haliyle hükümet borçlanma maliyetleri de artacak ve bunu başka vergilerle telafi yoluna gitmek zorunda kalacaktır. Uygulamada, finansal işlem vergilerinin olası bu etkilerinin dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, aynı amaçlara ulaşmak için çeşitli ekonomik politika araçlarının dizayn edilmesi zaruri hale gelebilecektir. Yapılan çalışmalar finansal işlem vergilerinin geliri artırmak için verimsiz bir araç olduğunu da ortaya koymaktadır. Çünkü ürettikleri gelirle birlikte menkul kıymet değerini düşürmekte, sermaye maliyetini arttırmakta ve finansal piyasalardaki likiditeyi düşürmektedir.²⁵¹ Ayrıca finansal işlemlerin vergilendirilmesi, bireylerin tasarruflarının ve yatırımlarının vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Ülkelerin, bir yandan bireyleri tasarrufa ve yatırıma teşvik ederken, bir yandan bundan vergi alması, çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Bununla birlikte, finansal işlem vergileriyle sermayeye getirilen işlem maliyeti, yatırımcıları uzun vadeli bir perspektif almaya teşvik edebilmektedir. Yatırımcıların manipülasyonlardan etkilenerek veya bilançolarını iyileştirmek için kısa vadeli bir bakış açısıyla hareket etmeleri durumunda, finansal işlem vergileriyle cesaretleri kırılacak bu da piyasaların daha iyi çalışmasına katkı sağlayabilecektir.²⁵² Ancak finansal işlem vergilerinin uygulanmasında karşılaşılabilecek sıkıntılardan bir tanesi de finansal piyasa katılımcılarının, vergi kaçırabilmenin yollarını bulma ihtimallerinin yüksek oluşudur.²⁵³ Özellikle uluslararası piyasada herhangi bir vergilendirilme duruma göre bu sektörde yer alan araçların türevlerinin çıkması ya da yasal boşluklar oluşması ihtimali bulunmaktadır.

Ayrıca finansal işlem vergileri, uygulamada bir dizi idari zorluklarla da karşı karşıyadır. Başka bir deyişle diğer vergiler için geçerli olan vergi mükelleflerinin kaydedilmesi, verginin bölgesel kapsamı, vergiye tabi olay, verginin tahsil edilmesi ve vergi yükümlülüğünün doğrulanması gibi idari görevler, finansal işlem vergileri için de geçerlidir.²⁵⁴

Finans piyasasının ve araçlarının büyüklüğü dikkate alındığında bu kadar geniş bir tabana sahip verginin tahsil edilmesinde yaşanacak sıkıntılar da gözden ırak tutulmamalıdır.

²⁵¹ Almenberg and Wiberg, 2012, 94.

²⁵² Burman, William and others, 2016, 6.

²⁵³ Schulmeister, Schratzenstaller and Picek, 2008, 8.

²⁵⁴ Almenberg and Wieberg, 2012, 98.

Verginin toplanmasından, vergi gelirlerinin hangi amaçla kullanılacağına kadarki süreçte etkin bir denetim mekanizmasının varlığı, verginin konuluş amacı için de önem arz etmektedir.

4.2. Finansal Faaliyet Vergilerinin Uygulanabilirliği

Finansal faaliyet vergileri de, finansal işlem vergileri gibi finans sektörünü daraltma riskine sahiptir. Ancak finansal işlem vergilerinde olduğu gibi, kuruluşların faaliyetlerini doğrudan bozmamakta, ara işlemleri hedef almaktadır. Bir finansal işlem vergisi finans sektöründeki spekülasyon işlemleri ve aşırı büyümeyi teoride küçültmek için daha iyi bir araç olabilir, ancak uygulanabilir değilse, finansal faaliyet vergisi ikinci en iyi seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁵

Finansal faaliyetlerin vergilendirilmesinde IMF'in önerdiği üç vergi tipi bulunmaktadır. FFV1 olarak adlandırılan ve finansal sektörün KDV'den istisnasının telafi edilmeye çalışıldığı bu vergide, kurum kazancı ve ücretler dâhil yaratılan katma değer vergilendirilmesi öngörülmekte ve finansal hizmetlerin KDV'den istisna tutulmasının doğurduğu gelir kayıpları giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak finansal kurumların özellikle de bankaların sundukları birçok finansal hizmetin bedelinin gizli oluşu, bireylere/hane halkına ve şirketlere sunmuş oldukları finansal hizmetlerin değerinin tam olarak tespit edilmesini güçleştirmektedir.

Aşırı kazancın vergilendirilmesinin konu edildiği FFV2'de asgari seviyenin yani belirlenen eşiğin üzerine çıkan kazancın vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, finansal kurumun kazancının, belirlenen eşiğin üzerine çıktığı anda vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Ancak vergilendirme konusunun eşiğin üzerinde kalan kısmının mı yoksa eşiği aşan kısım ile birlikte toplam kazancın mı vergilendirileceği muallaktır. Ayrıca söz konusu eşiğin nasıl belirleneceğine ilişkin bir öneri de bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yabancı yatırımları ve sermayeyi ülkesine çekmeyi amaçlayan bir ülkede, dolaysız bir "aşırı kazanç" vergisi uygulamasının ters etki doğurabilmesi de söz konusudur. Sadece yabancı yatırımlar ya da yabancı sermaye açısından değil, kendi ülkesindeki kurumlarında, vergiden kurtulmak için kazançlarını gölgeleme girişimlerinde bulunmaları da ihtimal dahilinde olacaktır. IMF, bu verginin oranının oldukça düşük olması gerektiği yönünde öneride bulunmaktadır. "Aşırı kazanç" vergisi için

²⁵⁵ Burman, William and others, 2016, 5.

uygulanacak herkesçe kabul edilebilir bir oran belirlenmemiş olmakla birlikte, düşük bir oranın bile ciddi getiri sağlayacağı iddia edilmektedir. Finansal kurumların aynı vergi oranına tabi olsalar bile, söz konusu vergilerin kurumlara getireceği vergi yükü sermayeleri oranında farklılık göstereceği açıktır.

Finansal faaliyet vergisinin bir diğer çeşidi olarak alınması öngörülen vergi türü “aşırı riskin” vergilendirilmesidir. Buradaki amaç, beklenmedik durumlara karşı devlet desteğini arkasında bilen finansal kurumların, risk almaktan çekinmemesi ve bu risk sonucunda ortaya çıkan negatif dışsallıkların giderilmesi için, dışsallıkları yaratan kurumlardan istifade edilerek gelir elde edilmesidir. Böylelikle, kurumların “aşırı risk” almalarının engelleneceği iddia edilmiştir. Yine bu vergi çeşidinde de belirli bir oran belirtilmemiş ve eşiğin neye göre belirleneceğine, riskin büyüklüğünün nasıl ölçüleceğine dair sorulara henüz bir cevap getirilememiştir.

Finansal faaliyetler kapsamında, finansal istikrar katkı fonu adı altında alınması öngörülen bir başka vergi çeşidi de banka vergisidir. Burada finansal kurumun “aşırı kazanç” ya da “aşırı risk” elde ettiğine bakılmaksızın, sadece finansal kurum olması verginin doğması için yeterli görülmektedir. Daha detaylı ele almak gerekirse, finansal işlem vergilerinde, genel olarak verginin doğması için kişi ya da kurumların finansal işlem gerçekleştiriyor olmaları, finansal faaliyet vergisinde de finansal faaliyette bulunan kurumların, finansal faaliyetten doğan kazançlarının vergilendirilmesi söz konusuysa, finansal istikrar katkı fonuyla, kurumun gelirine ya da riskine bakılmaksızın bir vergilendirme yapılması önerilmektedir. Hemen hemen her vergide olduğu gibi sigorta primine benzeyen bu vergide birçok yönüyle eleştirilmiştir. Muhtemel krizlerde “banka kurtarma operasyonlarında” kullanılacak ya da “mali açıdan zayıf finansal kurumlar” için sigorta görevi görecektir bu verginin, finansal kurumlarda risk tedbiri aldırarak yerine, riski özendirici etki yapması ihtimal dâhilindedir. Şöyle ki bu fonun gücünü arkalarında hisseden bankalar ve diğer finansal kurumlar risk almaktan çekinmeyecek, büyük risk-büyük kazanç mantığından hareketle ödedikleri vergiler kazandıklarının yanında önemsenmeyecek, herhangi bir mali kriz zamanında da bu fon yardımıyla ayakta durabileceklerdir. Buna paralel olarak, verginin asıl amaçlarından birini oluşturan finansal istikrarı sağlama görevinden aşırı risk alımı sebebiyle uzaklaşılması da diğer bir eleştirilen yönünü oluşturmaktadır.

Danimarka, İsrail, İzlanda, Fransa gibi ülkelerde finansal faaliyetler üzerine vergi alınmaktadır. Finansal faaliyetler vergisinin birinci türü olan FFV1, Danimarka'da uygulama alanı bulmaktadır. Verginin mükelleflerini bankalar, sigorta şirketleri, ipotekli konut kredisi veren şirketler ile emeklilik fonları oluşturmaktadır. Danimarka uygulamasında finansal faaliyetler KDV'si yalnızca ücretleri içermekte, kârları vergilendirme kapsamı dışında tutulmaktadır. Hâlihazırda verginin oranı %10,5 dur. Bu vergi Danimarka'nın GSYİH'nin % 0,25-0,30'u aralığında bir vergi geliri sağlamaktadır.²⁵⁶

İzlanda'da da kısmen FFV şemasına dayanan bir banka vergisi alınmaktadır. 2011 yılında aşırı borç birikiminin azaltılması ve istikrarın sağlanması amacıyla finansal kurumlara sembolik ve politik açıdan önlem getiren bir vergi önerisi gündeme gelmiştir. Şöyle ki başlangıçta, finansal ve sigorta şirketleri tarafından ödenen tüm tazminatlar ve yardımlar için %10,5 oranında sabit ve tek oranlı bir vergi önerisi yapılmıştır. Ağır eleştirilen alan bu vergi bazı değişikliklerle kabul edilmiştir. Bu değişiklikler finansal ve sigorta şirketleri tarafından ödenen ücret ve ödeneklerin tamamı üzerinden %5,45 oranında, kurumlar vergisi adı altında da %6'lık bir özel gelir vergisi alınması şeklindedir. Finansal sektörün yoğun eleştirileriyle karşılaşmış olsa da 2011 yılından bu yana değişerek gelen bu vergi, bugün itibarıyla bankaların ödenmeyen borcunun toplamının %0,041'i oranında yıllık banka vergisi şeklinde alınmaktadır.²⁵⁷

4.3. Türkiye'de Finansal İşlem ve Faaliyet Vergileri Üzerine Bir Değerlendirme

24 Ocak 1980 Kararları ile birlikte ortaya çıkan liberalleşme hareketlerinin bir sonucu olarak Türkiye'de finansal sektöre ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Tasarruf sahiplerinin ekonomiye katkıda bulunmasını sağlamak, kolektif yatırım araçlarının teşvik edilerek küçük yatırımcıları korumak, kurumsal portföy yatırımlarını ülkemiz piyasalarına yönlendirmek ve diğer gelişmekte olan ülke sermaye piyasaları ile rekabetini sürdürebilir kılmak gibi amaçlarla bir takım arz ve talep yönlü vergisel teşvikler sunulmuştur.²⁵⁸ Bu amaçla halka açık şirketlerin sayısı artırmak, vergi kanunlarında halka açık sayılabilmek koşullarına netlik kazandırmak, halka açılmayı teşvik için halka açık şirketlerde kurumlar

²⁵⁶ İnternet: The Danish Experience With A Financial Activities Tax, Web: [http://www.econ.ku.dk/pbs/Dokumentfiler/Comments%20\(English\)/Brussels%20Tax%20Forum%202011%20Danish%20FAT%20including%20notes.pdf](http://www.econ.ku.dk/pbs/Dokumentfiler/Comments%20(English)/Brussels%20Tax%20Forum%202011%20Danish%20FAT%20including%20notes.pdf) adresinden 20 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁷ Jonasdottir, M. (2012). Financial Activities Tax in ICELAND. Ministry of Finance, 4.

²⁵⁸ Sermaye Piyasası Kurulu. (2017). Kurumlarda ve Sermaye Piyasasında Vergilendirme, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları, 8-9.

vergisi oranlarında indirimle gütmek, yine halka açık şirketlerde diğer şirketlere nazaran temettü gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi oranı daha d    k belirlemek, gerçek kişilerin iktisap ettikleri menkul kıymetlerin bankalar veya aracı kurumlar aracılığıyla elden  ıkarmalarından doğan kazançları istisna tutmak gibi özendirici uygulamalar yapılmıştır.²⁵⁹ Küreselleşme sürecine yönelik yapılan önemli bir düzenlemede 1985 yılında Katma Değer Vergi ’sinin kabul  olmuştur. KDV ile dolaylı vergilerin, vergi gelirleri içindeki payı artarken, dışa açılma anlamında bir te vikte ihracatta KDV’nin istisna edilmesi olmuştur.²⁶⁰ İhracatın teşviki sağlanarak çok uluslu şirketlerin sermayesinin Türkiye’ye getirilmesi hedeflenmiştir. Böylelikle Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı uyruklu firmanın kurumlar vergisine ek olarak ihracattan da KDV ödemek zorunda kalması engellenmiştir.²⁶¹ Ancak ilerleyen dönemde ortaya çıkan krizler sonucunda, kamu kaynakları spe  latif sermaye hareketlerini önlemeye yönelik şekilde kullanılmaya ba lanmı tır.²⁶² 2006 yılı itibariyle Türkiye’de finans sektörünün vergilendirilmesine ilişkin oldukça kapsamlı ve ciddi düzenlemelere gidilmiştir. Bu anlamda sektöre yönelik vergisel değişiklikler aşağıdaki gibi özetlenebilir.²⁶³

- Kurumlar vergisi oranı %30’dan %20’ye indirilmiştir.
- Kar dağıtımında uygulanan stopaj oranı %10’dan %15’e çıkarılarak kar dağıtımı yerine sermaye artırımına gidilmesi teşvik edilmiştir.
- Belirli şartların yerine getirilmesi suretiyle yurtdışı i tiraklerden elde edilen kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.
- Tam mükellef gerçek kişi ve kurumlar tarafından hisse senetlerinden (MKYO hisseleri hariç) elde edilen kazançlar için uygulanan stopaj oranı %10’dan %0’a indirilmiştir.
- Altın ve kıymetli madenlere dayalı yatırım fonları veya ortaklıklarının portföy i letmecili inden doğan kazançlar için uygulanacak stopaj oranı %0 olarak belirlenmiştir.

²⁵⁹ Sermaye Piyasası Kurulu.(2008). 1980 Sonrasında Türkiye’de Sermaye Piyasalarına Yönelik Olarak Yapılan Vergi Düzenlemeleri. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 2008/2, 72.

²⁶⁰ Güngör ve Aydın, 72.

²⁶¹ Sarıaslan, O. (2010). Küreselleşmenin Temel Türk Vergi Kanunlarına Etkileri, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S.1, 356.

²⁶² Kargı, V. ve  z   r , Y. (2007). Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları  zerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi. Yönetim ve Ekonomi, C.4, S.1, 284.

²⁶³ Türkiye Bankalar Birliği. (2009). İstanbül’un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi, Bölüm I: Tespitlerin  zeti, 24-25.

- Vadeli işlem opsiyon piyasası sözleşmelerinden (hisse senedi ve hisse senedi endekslerine dayalı olanlar hariç) elde edilen kazançlardan kesilecek stopaj oranı %0'dan %10'a çıkarılmıştır.
- Tam mükellef gerçek kişiler için stopajdan muaf tutulan Eurobond faiz geliri kazançları stopaj kapsamına alınarak, oranı %0 olarak belirlenmiştir.
- Temettü gelirlerinden alınan stopaj, temettü dağıtımı yerine sermaye artırımlarını teşvik etmek amacıyla %10'dan %15'e çıkarılmıştır.
- MKYO ve GYO hisse senetlerinden elde edilen temettü gelirlerindeki stopaj oranı %15'den %0'a düşürülmüştür.
- Menkul kıymet yatırım fonları ve yatırım ortaklıkları BSMV'den istisna tutulmuştur.
- Döviz satım işlemleri üzerinden alınan vergi oranı %0'a indirilmiştir.

Türkiye'de finansal sektör, gelir vergisi, kurumlar vergisi, banka ve sigorta muamele vergisi (BSMV), damga vergisine ve bazı harçlara tabidir. Finansal işlem ve faaliyet vergilerin Türkiye'de uygulanabilirliği açısından öncelikle finansal sektörün tabi olduğu vergilere detaylı olarak değinmek faydalı olacaktır.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 37. maddesinde ticari kazanç sayılan haller sıralanmıştır. Bu bağlamda kendi nam ve hesaba menkul kıymet alım satımı ile devamlı uğraşanların bu faaliyetlerinden elde edilen gelirler ticari kazanç olarak sayılmakta ve ticari kazanç kapsamında vergilendirilmesi yapılmaktadır. Bu durumda söz konusu kazançların vergilendirilmesinde menkul sermaye iratlarının ve değer artışı kazançlarının vergilendirilmesine ilişkin hükümler geçerli olmamaktadır. Türkiye'de gelir vergisi açısından finansal işlemlere ve faaliyetlere konu olan unsurların vergilendirilmesinde özellikle söz sahibi gelir unsuru menkul sermaye iratlarıdır. Bununla birlikte değer artış kazançları da menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesinde önem arz etmektedir. Çünkü, devlet tahvili, hazine bonoları ile özel sektör tahvillerinin vadesinden önce elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar ile hisse senedi alım satım kazançları ile diğer menkul kıymet ve sermaye piyasası araçlarının elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar değer artış kazançları kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kazançlar²⁶⁴ değer artış kazancına göre

²⁶⁴Karşılıksız olarak iktisap edilenler ile tam mükellef kurumlara ait olan ve iki yıldan fazla süreyle elde tutulan hisse senetlerinin elden çıkarılmasından sağlanan değer artış kazançları vergilendirilmemektedir.

vergilendirilmekte olup, stopaj oranı tam mükellefler için %0, dar mükellefler için %0'dır. Ancak devlet tahvilleri ve hazine bonolarında stopaj oranı %10'dur.

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesine göre menkul sermaye iratları; her nevi tahvil faizleri (devlet tahvili, hazine bonusu, eurobond, özel sektör tahvili, yabancı menşeli tahvil vb.), hisse senedi kâr payları ve iştirak hisselerinden doğan kazançlar, alacak faizleri, yatırım fon ve ortaklıklarından elde edilen kâr payları, repo gelirleri, borsa para piyasasından elde edilen faiz gelirleri, mevduat faizleri (döviz tevdiat hesaplarının anapara kur farkları gelir sayılmaz), özel finans kurumlarının ödediği kâr payları, emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından, sigortalı veya emeklilik şirketine katkı payı ödeyenlere yapılan irat ödemeleri şeklinde sıralanmıştır. Menkul sermaye iratlarında; sadece stopaja tabi olan, sadece beyana tabi olan ve hem stopaj hem beyana tabi olan menkul sermaye iratları şeklinde üçlü bir vergilendirme rejimi uygulanmaktadır.

Menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesinde öncelikle irat sayılmayanlar ayıklanıp vergiye tabi tutulacak irat tutarı belirlenmekte, sonrasında söz konusu iratla ilgili indirimler yapılmakta, bu işlemlerin ardından bulunacak tutarın beyan sınırını alıp aşılmadığına bakılarak gelir vergisi tarifesi ile ödenecek vergi hesaplanmaktadır. Bununla birlikte menkul sermaye iratlarında indirim oranı uygulamasına 5281 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle 1.1.2006 tarihinden itibaren son verilmiştir. Ancak, 1.1.2006 tarihinden önce ihraç edilmiş tahvil ve bonolardan elde edilecek faiz gelirlerinin vergilendirilmesinde 31.12.2005 tarihi itibarıyla geçerli olan hükümler uygulanacağından indirim oranı uygulaması bu gelirler için geçerliliğini sürdürmektedir.²⁶⁵ 01.01.2006 tarihinden itibaren yürürlüğe giren Geçici 67'nci madde ile 31.12.2016 tarihine kadar geçerli olmak üzere menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesinde bazı menkul sermaye iratları için önemli değişiklikler getirilmiştir. Geçici 67. madde kapsamındaki vergileme rejiminde, %0, %10 ve %15 nispetindeki stopaj bazı mükellefler için nihai vergileme niteliğinde olup, ayrıca beyanname vermeye gerek yoktur. Ayrıca, indirim oranı uygulaması da söz konusu değildir.

Menkul sermaye iratlarının sahip olduğu araçların ve işlemlerin çokluğuna, oran, uygulama ve özellikli durumlar açısından yaşanan farklılıkların da dâhil olması söz konusu gelir unsurunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Söz konusu gelir unsurunun öncelikle

²⁶⁵ SPK. (2017). Kurumlarda ve Sermaye Piyasasında Vergilendirme, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 66.

tam mükellef, dar mükellef gerçek ve tüzel kişi olarak ayrımı yapılmakta ardından gelir unsurunda yer alan araçlara göre vergilendirme rejimi yapılmaktadır. Menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesine ilişkin detaylı Çizelge 4.1’de sunulmuştur.

Çizelge 4.1’de menkul sermaye iratlarının tam ve dar mükellef kurum bazında vergilendirilmesini göstermektedir. Bilindiği üzere kurumlar vergisi kurum kazancı üzerinden alınmaktadır. Bu bağlamda yedi gelir unsurunun gerçek kişiler tarafından elde edilmesi durumunda mükellefler gelir vergisine tabi tutulurken, söz konusu gelir unsurlarının kesmen ya da tamamen kurum tarafından elde diliyor olması halinde mükellefler kurumlar olmakta ve kurumlar vergisine tabi tutulmaktadır. Örneğin, bir kurum ihraç ettiği tahvillerden menkul sermaye iradı geliri elde etse dahi, bu gelirin vergilendirilmesi menkul sermaye iradı kapsamında değil, kurumlar vergisi kapsamında değerlendirmeye alınmaktadır. Çünkü bu kazanç, kurumun kazancının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte kurumlar vergisinde mükellefiyet tam ve dar mükellefiyet olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Kanuni ve iş merkezi Türkiye’de bulundananlar tam mükellefiyet kapsamında incelenmekte ve bunların gerek Türkiye gerekse Türkiye dışındaki kazançların toplamı üzerinden vergilendirme yapılmaktadır. Kanuni ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayanlar dar mükellef kapsamında değerlendirilmekte ve yalnızca Türkiye’de elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilme yapılmaktadır. Kurumlar vergisinde ise, sermaye şirketleri, tüketim, üretim, kredi, satış, yapı vb. kooperatifler ile aynı mahiyetteki yabancı kooperatifler kurumlar vergisine tabidir ve % 20 oranında kurumlar vergisi oranı uygulanmaktadır. Çizelge 4.1 detaylı olarak ele alındığında, kurumların bazı özel şartları taşımaları halinde kazançlarının belirli bir oranı kurumlar vergisinden istisna olabilmektedir. Tam mükellef veya dar mükellef ayırt etmeksizin, menkul sermaye araçlarının elde tutulma süresinde vergilendirmede etkili olmaktadır. Şöyle ki, hisse senetlerinin bir yıldan fazla elde tutulması halinde stopaj yapılmamakta ve beyana tabi olmamaktadır. Diğer bir örnek ise mevduat faizlerinde göze çarpmaktadır. Altı aya kadar (altı ay dahil) vadeli mevduatlardan %18, bir yıla kadara vadeli olanlardan (bir yıl dahil) %15, bir yıldan uzun süreli vadelerde %13 oranında stopaj yapılmaktadır. Ayrıca, menkul sermaye iratlarından kazanç elde eden kurumlar bazında da vergilendirme rejimi ve oranları farklı olmaktadır. Örneğin BİST’te vadeli işlem ve opsiyon işlemlerinden, anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonlarının elde ettiği kazançlar %0 oranında stopaja ve Kurumlar vergisine tabi iken, bahsi geçenlerin dışındaki kurumların, hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı kontratlardan

elde ettikleri kazançlar % 0 diğer konratlardan elde ettikleri kazançlar % 10 oranında stopaja tabi olmaktadır.

Türkiye’de kurumların vergilendirilmesine bakıldığında finansal faaliyet veya ticari faaliyet ayırımının yapılmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle Türkiye’de kurumlar sadece kurumlar vergisine tabi olmakta ve bu kurumun kazançları finansal faaliyet kazancı ya da ticari faaliyet kazancı ayırımına tabi tutulmamaktadır. Dolayısıyla IMF’nin finansal faaliyetlerden elde ettikleri kazancın vergilendirilmesine yönelik sunduğu “finansal faaliyet vergisi” nin Türkiye’de örneği görülmemektedir. Ancak söz konusu önerinin, Türkiye’de kurumlar vergisiyle birlikte uygulanması uzun vadede sektörde daraltıcı etki doğurabilir. Bu kapsamda finansal sektörde yer alan kurumların, kurumlar vergisinden istisna edilip ayrı bir finansal faaliyet vergisine tabi tutulmaları daha doğru olacaktır. Türkiye’deki finansal sektörün zayıf ve güçlü unsurları dikkate alınarak, finansal sektörde faaliyet gösteren kurumlar için hazırlanacak kapsamlı bir finansal faaliyet vergisiyle, kurumlar vergisi oranından daha düşük bir oran uygulanmak suretiyle dahi kurumlar vergisinden sağlanan gelire eş vergi geliri sağlanabilir. Böylelikle uluslararası düzeyde Türkiye’nin rekabet edilebilirlik şansı artırılabilir. Ayrıca finansal sektördeki kurumların sınıflandırılarak ayrı vergilendirme rejimi uygulanması, sektörün etkin şekilde vergilendirilmesi için daha doğru bir çözüm olabilir. Şöyle ki Türkiye’de finansal sektörde ağırlıklı olarak bankaların yer aldığı hesaba katıldığında, bu kurumların sigorta şirketleriyle veya sermaye şirketleriyle aynı oranda vergilendirilmesi, verginin etkinliğini kırıabilir. Türkiye’de bankacılık sektöründeki gelişmişlik, işlem hacmi ve vergilendirilebilir alan, sigortacılık sektörüne nazaran daha fazladır. Dolayısıyla her bir kurumun ayrı ayrı ele alınması daha doğru olacaktır. Ancak sermayeyi kendi sınırlarına çekmek isteyen Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, “finansal faaliyet vergisi” adıyla dahi vergi uygulanması, sermaye sahiplerini söz konusu ülkeye yatırım yapma konusunda olumsuz yönde etkileyebilir. Daha net bir ifadeyle, Türkiye gibi siyasetteki gelişmelerin doğrudan ekonomiyi ve dolayısıyla finans sektörünü etkilediği ülkelerde sermayenin kaçması için en ufak bir kıvılcım yeterli olmaktadır. Bu nedenle uygulanacak verginin isim itibariyle dahi her yönüyle dikkatlice belirlenmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.1’de Türkiye’de menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesi tam ve dar mükellef gerçek kişiler bazında da ele alınmıştır. Söz konusu çizelgede vergilendirme oranlarının, mükellefin menkul kıymetleri elinde bulundurma süresine göre farklılık arz

ettiği görülmektedir. Ayrıca, menkul sermaye iradında yer alan beyan sınırı da kazanca ve finansal aracın türüne göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte finansal araçları ihraç eden kurum bazında da farklılıklar yaşanmaktadır. Şöyle ki tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından yabancı para cinsinden ihraç edilen kira sertifikalarından elde edilen kâr payı gelirlerinin itfasında oluşan anapara kur farkı gelir sayılmamaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye’de hisse senetlerinden, tahvillere, bonolardan, tahvillere, kıymetli madenlerden türev araçlara kadar çok sayıda finansal araçlarla işlem gerçekleştirilmektedir. Bu söz konusu araçlarla gerçekleştirilen finansal işlemler menkul sermaye iratları adı altında Türkiye’de vergilendirmeye tabi olmaktadır. Şöyle ki Türkiye’de menkul sermaye iratları; mükellefiyet (tam/dar mükellefiyet) bazında, oran bazında, finansal aracın elde tutulma süresi bazında, kazancı elde eden ticaret şirketlerinin türü (anonim, limited, komandit vb.) bazında, kazancın türünde (alım/satım kazancı, faiz) ve finansal aracı ihraç eden kurum bazında var olan farklılıklardan dolayı farklı vergilendirme rejimlerine tabi tutulmaktadır. Haliyle bu durum, finansal araçlar açısından kalabalık ve ayrıntılı yapıya sahip sistemi daha da karmaşık hale getirmektedir.

Çizelge 4.1. Türkiye’de menkul sermaye iratlarının vergilendirmesi, 2016 yılı itibariyle

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
Hisse senedi alım-satım kazancı (1.1.2006 tarihinden önce iktisap edilmiş hisse senetleri)	Stopaja tabi değildir. Kurumlar vergisine tabidir. Kurumlar Vergisi Kanunu’ndaki istisna şartlarının yerine getirilmesi halinde, kazancın %75’i kurumlar vergisinden istisnadır.	Stopaja tabi değildir. Kurumlar vergisine tabidir. 15 gün içinde özel beyanname ile beyan edilir. Kurumlar vergisi sonrası kalan tutar %15 oranında gelir vergisi stopajına tabidir. Kur farkından doğan kazançlar vergiye tabi değildir. Alış bedeli elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere ÜFE artış oranıyla endekslenir.
(1.1.2006 tarihinden sonra iktisap edilmiş hisse senetleri)	1) BİST’te işlem gören, menkul kıymet yatırım ortaklığı dışındaki hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi - Kurumlar vergisine tabi 2) BİST’te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senetlerinin satışından; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. (1 yıldan fazla elde tutulmalardan stopaj yapılmaz.) - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 3) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın hisse senedi alım satım işlemlerinden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi. - Kurumlar vergisi mükelleflerince KVK’nın 5/1-e bendindeki şartların yerine getirilmesi halinde, kazancın % 75’i kurumlar vergisinden istisna olur.	1) BİST’te işlem gören, menkul kıymet yatırım ortaklığı dışındaki hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) BİST’te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senetlerinin satışından; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu’na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. (1 yıldan fazla elde tutulmalardan stopaj yapılmaz.) - Beyan edilmez. 3) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın alım satım işlemlerinden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi. - Kurumlar vergisi sonrası kalan tutar %15 oranında gelir vergisi stopajına tabidir.
BİST’te işlem gören	Dayanak varlığı hisse senedi veya hisse senedi endeksi	Dayanak varlığı hisse senedi veya hisse senedi

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
Varantlardan sağlanan kazançlar	olan varantlardan sağlanan kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi.	endeksi olan varantlardan sağlanan kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Hisse senedi kâr payı gelirleri (MKYO ve GYO hariç)	Stopaja tabi değil. - Tam mükellef kurumlardan (girişim sermayesi yatırım fon ve ortaklıkları dahil) elde edilenler kurumlar vergisinden istisna	Kâr dağıtımı yapan kurum tarafından % 15 oranında stopaj yapılır. (Girişim sermayesi yatırım fon ve ortaklıkları % 0) - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Menkul kıymet yatırım ortaklığı (MKYO) ve gayrimenkul yatırım ortaklığı (GYO) hisse senedi kâr payı gelirleri	Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi	Kâr dağıtımı yapan kurum tarafından stopaj yapılır (% 0). - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Devlet tahvili hazine bonusu faiz gelirleri (1.1.2006 tarihinden sonra iktisap edilmiş hisse senetleri)	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler.	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Devlet tahvili, hazine bonusu alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Hazine müsteşarlığı tarafından ihraç edilen eurobondların faiz gelirleri	Stopaja tabi (% 0). - Kurumlar vergisine tabi.	Stopaja tabi (% 0). - Beyan edilmez.
Hazine müsteşarlığı tarafından ihraç edilen eurobondların alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden önce ihraç edilmiş olanlar)	-Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi.	Stopaja tabi değil. - Beyan edilmez.
(1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi	Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi
Menkul kıymet yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilen kâr payları	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler tarafından elde edilenler; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından; - Sürekli olarak portföyünün en az % 51'i BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinden elde edilenler stopaja tabi değil. - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonların katılma belgelerinden elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Yukarıda belirtilen fonlar dışındaki yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler.	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilenler; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından; - Sürekli olarak portföyünün en az % 51'i BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinden elde edilenler stopaja tabi değil. - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonların katılma belgelerinden elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Yukarıda belirtilen fonlar

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
		dışındaki yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Borsa yatırım fonları katılma belgelerinin alım satım kazançları	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından; - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonlardan elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Diğer borsa yatırım fonlarından elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler.	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından; - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonlardan elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Diğer borsa yatırım fonlarından elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Özel sektör tahvili (tahvil, varlığa dayalı menkul kıymet, finansman bonusu) faiz geliri (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen faiz gelirleri (banka ve aracı kurumlarca elde edilenler hariç) % 10 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. - Ödenen stopaj beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilebilir. 3) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden elde edilen faiz gelirleri, tahvilin vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. - Ödenen stopaj, beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilebilir.	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 3) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden elde edilen faiz gelirleri, tahvilin vadesine göre % 0 ile % 10 arasında (5) değişen oranlarda stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilme
Özel sektör tahvili (tahvil, varlığa dayalı menkul kıymet, finansman bonusu) alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın ihraç edilenlerden elde edilen kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi. 3) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın ihraç edilenlerden Türkiye'de sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kur farkından doğan kazançlar vergiye tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi. - Kurumlar vergisinden sonra ana merkeze aktarılan kısmı % 15 oranında stopaja tabi. 3) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Beyan edilmez.
Kira sertifikalarından elde edilen kâr payı gelirleri (tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç)	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen gelirler; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen gelirler; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen gelirler; - % 0

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
edilen)	beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 3) Yurt dışında ihraç edilenlerden elde edilen gelirler; - Vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama A.Ş. tarafından ihraç edilenlerde stopaj oranı % 0. - Kurumlar vergisine tabi. - Ödenen stopaj, beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilebilir.	oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen gelirler; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 3) Yurt dışında ihraç edilenlerden elde edilen gelirler; - Vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama A.Ş. tarafından ihraç edilenlerde stopaj oranı % 0. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Kira sertifikalarından sağlanan alım satım kazançları (tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen)	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonları tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 3) Yurt dışında ihraç edilenlerden (Hazine Müsteşarlığı A.Ş.'nin ihraç ettikleri dahil) sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi	1) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 3) Yurt dışında ihraç edilenlerden (Hazine Müsteşarlığı A.Ş.'nin ihraç ettikleri dahil) sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Beyan edilmez
Repo Gelirleri	- % 15 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. - Ödenen stopaj beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilebilir.	- % 15 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Mevduat faizleri (TL ve DTH)	1) 02.01.2013 tarihinden itibaren açılan veya vadesi yenilenen; a. Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizlerden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 18, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 15, - 1 yıldan uzun vadeli % 13, b. Mevduat faizlerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 15, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 12, - 1 yıldan uzun vadeli % 10, 2) 02.01.2013 tarihinden itibaren; vadesiz DTH hesaplarına yürütülen faizlerden %18, vadesiz mevduat faizlerinden % 15, 3) 02.01.2013 tarihinden önce açılan mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden (vadeye veya döviz cinsine bakılmaksızın) % 15, oranında stopaj yapılır. - Katılım bankalarının katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları için de yukarıdaki stopaj oranları uygulanır. - Bankalar arası mevduat ile aracı kurumların borsa para piyasasında değerlendirdikleri kendilerine ait paralara yürütülen faizler stopaja tabi değildir. - Kurumlar vergisine tabi. - Ödenen stopaj beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edilebilir.	1) 02.01.2013 tarihinden itibaren açılan veya vadesi yenilenen; a. Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 18, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 15, - 1 yıldan uzun vadeli % 13, b. Mevduat faizleri üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 15, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 12, - 1 yıldan uzun vadeli % 10, 2) 02.01.2013 tarihinden itibaren; vadesiz DTH hesaplarına yürütülen faizlerden %18, vadesiz mevduat faizlerinden % 15, 3) 02.01.2013 tarihinden önce açılan mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden (vadeye veya döviz cinsine bakılmaksızın) % 15, oranında stopaj yapılır. - Katılım bankalarının katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları için de yukarıdaki stopaj oranları uygulanır. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez
Off-shore mevduat faiz gelirleri	Mevduat yurt dışında yapıldığından stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi.	Stopaja tabi değil. Beyan edilmez.
Vadeli işlem ve opsiyon işlemlerinden elde edilen kazançlar	1) Borsa İstanbul Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasasında (VİOP) yapılan işlemlerden; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirketler ile yatırım fonlarının elde ettiği kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Kurumlar vergisine tabi. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumların; - Hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı kontratlardan elde ettikleri kazançlar % 0, - Diğer kontratlardan elde ettikleri kazançlar % 10, oranında stopaja tabi. - Beyanname vermesi gereken kurumlar, ödenen stopajı beyanname üzerinde hesaplanan kurumlar vergisinden mahsup edebilirler. 2) VİOP dışında gerçekleşen işlemler; - Stopaja tabi değil. - Kurumlar vergisine tabi.	1) VİOP'ta ve VİOP dışında banka ve aracı kurum aracılığıyla; a) Anonim, eshamlı komandit ve limited şirket niteliğindeki yabancı kurumlar ile Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları ve yatırım ortaklıklarıyla benzer nitelikte olduğu Maliye Bakanlığınca belirlenen yabancı kurumlar tarafından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Yukarıda sayılanların dışındaki kurumların; - Hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı kontratlardan elde ettikleri kazançlar % 0, - Diğer kontratlardan elde ettikleri kazançlar % 10, oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Banka ve benzeri finans kurumlarının VİOP dışında banka ve aracı kurum aracılığıyla yaptıkları işlemlerden elde ettikleri kazançlar stopaja tabi değil. Genel hükümler uygulanır.

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
	Tam Mükellef Gerçek Kişi	Dar Mükellef Gerçek Kişi
Hisse senedi alım-satım kazancı (1.1.2006 tarihinden sonra iktisap edilmiş hisse senetleri)	1) BİST'te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı dışındaki hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) BİST'te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. (1 yıldan fazla elde tutulanlardan stopaj yapılmaz.) - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 3) Banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla elde edilmeyen alım satım kazancı (örneğin borsaya kayıtlı olmayan hisse senetleri), Gelir Vergisi Kanunu'nun genel hükümlerine göre beyan edilir. 2 yıldan fazla elde tutulan tam mükellef kurumlara ait hisse senetlerinden elde edilen kazançlar istisnadır	1) BİST'te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı dışındaki hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) BİST'te işlem gören menkul kıymet yatırım ortaklığı hisse senetlerinin satışından elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. (1 yıldan fazla elde tutulanlardan stopaj yapılmaz.) - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 3) Banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla elde edilmeyen alım satım kazancı (örneğin borsaya kayıtlı olmayan hisse senetleri), Gelir Vergisi Kanunu'nun genel hükümlerine göre beyan edilir. 2 yıldan fazla elde tutulan tam mükellef kurumlara ait hisse senetlerinden elde edilen kazançlar istisnadır.
BİST'te işlem gören Varantlardan sağlanan kazançlar	Dayanak varlığı hisse senedi veya hisse senedi endeksi olan varantlardan sağlanan kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	Dayanak varlığı hisse senedi veya hissesenedi endeksi olan varantlardan sağlanan kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Hisse senedi kâr payı gelirleri (MKYO ve GYO hariç)	- Kâr dağıtımı yapan kurum tarafından % 15 oranında stopaj yapılır. (Girişim sermayesi yatırım fon ve ortaklıkları % 0) - Tam mükellef kurumlardan elde edilen temettü gelirinin (stopaj öncesi) yarısının, varsa tevkif suretiyle vergilendirilmiş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte toplam tutarının, 2016 yılı için geçerli olan 30.000 TL'lik beyan sınırını aşması halinde, temettü gelirinin yarısı yıllık beyanname ile beyan edilir. (Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 62. maddesinde belirtilen kazançlar hariç) - Temettüyü dağıtan kurum tarafından yapılan stopajın tamamı, beyanname üzerinde hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilir.	Kar dağıtımı yapan kurum tarafından %15 oranında stopaj yapılır. (Girişim sermayesi yatırım fon ve ortaklıkları % 0) - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Menkul kıymet yatırım ortaklığı (MKYO) ve gayrimenkul yatırım ortaklığı (GYO) hisse senedi kâr payı gelirleri	- Kâr dağıtımı yapan kurum tarafından stopaj yapılır (% 0). - Tam mükellef kurumlardan elde edilen temettü gelirinin yarısının, varsa tevkif suretiyle vergilendirilmiş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte toplam tutarının, 2016 yılı için geçerli olan 30.000 TL'lik beyan sınırını aşması halinde, temettü gelirinin yarısı yıllık beyanname ile beyan edilir.	Kar dağıtımı yapan kurum tarafından stopaj yapılır (% 0). - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Devlet tahvili hazine bonosu faiz gelirleri (1.1.2006 tarihinden sonra iktisap edilmiş hisse senetleri)	- % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	- % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Devlet tahvili, hazine bonosu alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	- % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	- % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Hazine müsteşarlığı tarafından ihraç edilen eurobondların faiz gelirleri	- Stopaja tabi (% 0). - İtfada oluşan anapara kur farkı gelir sayılmaz. - Enflasyon indirimi uygulanmaz. - Elde edilen faiz gelirlerinin, stopaja tabi tutulmuş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte, 2016 yılı için geçerli olan 30.000 TL'lik beyan sınırını aşması halinde gelirin tamamı beyan edilir.	Stopaja tabi (%0).-Beyan edilmez.
Hazine müsteşarlığı tarafından ihraç edilen eurobondların alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden önce ihraç edilmiş olanlar)	Stopaja tabi değil. - Alım satım kazancı Türk Lirası bazında hesaplanır. - İktisap bedeli, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın, elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Yİ-ÜFE artış oranında artırılabilir. - Alım satım zararları, alım satım kârlarına mahsup edilir.(2) - Diğer alım satım kazançlarıyla birlikte 2016 yılı için 24.000 TL'si vergiden istisnadır. İstisnayı aşan kısım beyan edilir.	Stopaja tabi değil. -Beyan edilmez.
(1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	Stopaja tabi değil. - Alım satım kazancı Türk Lirası bazında hesaplanır. - Yİ-ÜFE artış oranının % 10 veya üzerinde olması şartıyla, iktisap bedeli elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Yİ-ÜFE artış oranında artırılabilir. - Alım satım zararları, alım satım kârlarına mahsup	Stopaja tabi değil. -Beyan edilmez.

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
	edilir. - Kazancın tutarı ne olursa olsun beyan edilir.	
Menkul kıymet yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilen kâr payları	- Sürekli olarak portföyünün en az % 51'i BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinden elde edilenler stopaja tabi değil. Bu gelirler beyan da edilmez. - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonların katılma belgelerinden elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Yukarıda belirtilen fonlar dışındaki yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	Sürekli olarak portföyünün en az %51'i BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarının, bir yıldan fazla süreyle elde tutulan katılma belgelerinden elde edilenler stopaja tabi değil. Bu gelirler beyan da edilmez. - Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonların katılma belgelerinden elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Yukarıda belirtilen fonlar dışındaki yatırım fonu katılma belgelerinden elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Borsa yatırım fonları katılma belgelerinin alım satım kazançları	Devamlı olarak fon toplam değerinin en az %80'i MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonlardan elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Diğer borsa yatırım fonlarından elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	Devamlı olarak fon toplam değerinin en az % 80'i, MKYO hisse senetleri hariç olmak üzere BİST'te işlem gören hisse senetlerinden oluşan hisse senedi yoğun fonlardan elde edilenler % 0 oranında stopaja tabi. - Diğer borsa yatırım fonlarından elde edilenler % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Özel sektör tahvili (tahvil, varlığa dayalı menkul kıymet, finansman bonosu) faiz geliri (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	1) Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden elde edilen faiz gelirleri, tahvilin vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Yabancı para cinsinden ihraç edilen tahvillerin itfasında oluşan anapara kur farkı gelir sayılmaz. - Elde edilen faiz gelirlerinin, stopaja tabi tutulmuş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte, 2016 yılı için geçerli olan 30.000 TL'lik beyan sınırını aşması halinde, gelirin tamamı beyan edilir. - Ödenen stopaj, beyanname üzerinde hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilebilir.	Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen faiz gelirleri; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden elde edilen faiz gelirleri, tahvilin vadesine göre % 0 ile %10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Özel sektör tahvili (tahvil, varlığa dayalı menkul kıymet, finansman bonosu) alım satım kazançları (1.1.2006 tarihinden sonra ihraç edilmiş olanlar)	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın ihraç edilen tahviller ile tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Alım satım kazancı Türk Lirası bazında hesaplanır. - Yİ-ÜFE artış oranının % 10 veya üzerinde olması şartıyla, iktisap bedeli elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Yİ-ÜFE artış oranında artırılabilir. - Alım satım zararları, alım satım kârlarına mahsup edilir. - Kazancın tutarı ne olursa olsun beyan edilir.	1) Banka ve aracı kurum aracılığıyla Türkiye'de ihraç edilenlerden sağlanan kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Banka ve aracı kurum aracılığı olmaksızın ihraç edilenlerden Türkiye'de sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Alım satım kazancı Türk Lirası bazında hesaplanır. - Yİ-ÜFE artış oranının % 10 veya üzerinde olması şartıyla, iktisap bedeli elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Yİ-ÜFE artış oranında artırılabilir. - Alım satım zararları, alım satım kârlarına mahsup edilir. - Kazancın tutarı ne olursa olsun beyan edilir. 3) Tam mükellef kurumlar tarafından yurt dışında ihraç edilen tahvillerden sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Beyan edilmez.
Kira sertifikalarından elde edilen kâr payı gelirleri (tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen)	Türkiye'de ihraç edilenlerden elde edilen gelirler; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yurt dışında ihraç edilenlerden elde edilen gelirler; - Vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama A.Ş. tarafından ihraç edilenlerde stopaj oranı % 0. - Yabancı para cinsinden ihraç edilen kira sertifikalarının itfasında oluşan anapara kur farkı gelir sayılmaz. - Elde edilen gelirlerin, stopaja tabi tutulmuş diğer menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ile birlikte, 2016 yılı için geçerli olan 30.000 TL'lik beyan sınırını aşması halinde, gelirin tamamı beyan edilir. - Ödenen stopaj beyanname üzerinde hesaplanan gelir vergisinden mahsup edilebilir.	Türkiye'de ihraç edilen gelirler; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yurt dışında ihraç edilenlerden elde edilen gelirler; - Vadesine göre % 0 ile % 10 arasında değişen oranlarda stopaja tabi. - Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama A.Ş. tarafından ihraç edilenlerde stopaj oranı % 0. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Kira sertifikalarından sağlanan alım satım kazançları (tam mükellef varlık kiralama şirketleri tarafından ihraç edilen)	1) Türkiye'de ihraç edilenlerden sağlanan kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yurt dışında ihraç edilenlerden (Hazine Müsteşarlığı A.Ş.'nin ihraç ettikleri dahil) sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Alım satım kazancı Türk Lirası bazında hesaplanır. - Yİ-ÜFE artış oranının % 10 veya	1) Türkiye'de ihraç edilenlerden sağlanan kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. 2) Yurt dışında ihraç edilenlerden (Hazine Müsteşarlığı A.Ş.'nin ihraç ettikleri dahil) sağlanan kazançlar; - Stopaja tabi değil. - Beyan edilmez.

	Tam Mükellef Kurum	Dar Mükellef Kurum
	üzerinde olması şartıyla, iktisap bedeli elden çıkarıldığı ay hariç olmak üzere Yİ-ÜFE artış oranında artırılabilir. - Alım satım zararları, alım satım kârlarına mahsup edilir.- Kazancın tutarı ne olursa olsun beyan edilir	
Repo Gelirleri	- % 15 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	- % 15 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Mevduat faizleri (TL ve DTH)	1) 02.01.2013 tarihinden itibaren açılan veya vadesi yenilenen; a. Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 18, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 15, - 1 yıldan uzun vadeli % 13, b. Mevduat faizleri üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 15, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 12, - 1 yıldan uzun vadeli % 10, 2) 02.01.2013 tarihinden itibaren; vadesiz DTH hesaplarına yürütülen faizlerden %18, vadesiz mevduat faizlerinden % 15, 3) 02.01.2013 tarihinden önce açılan mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden (vadeye veya döviz cinsine bakılmaksızın) % 15, oranında stopaj yapılır. - Katılım bankalarının katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları için de yukarıdaki stopaj oranları uygulanır. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez	1) 02.01.2013 tarihinden itibaren açılan veya vadesi yenilenen; a. Döviz tevdiat hesaplarına yürütülen faizler üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 18, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 15, - 1 yıldan uzun vadeli % 13, b. Mevduat faizleri üzerinden; - 6 aya kadar (6 ay dahil) vadeli % 15, - 1 yıla kadar (1 yıl dahil) vadeli % 12, - 1 yıldan uzun vadeli % 10, 2) 02.01.2013 tarihinden itibaren; vadesiz DTH hesaplarına yürütülen faizlerden %18, vadesiz mevduat faizlerinden % 15, 3) 02.01.2013 tarihinden önce açılan mevduat hesaplarına yürütülen faizlerden (vadeye veya döviz cinsine bakılmaksızın) % 15, oranında stopaj yapılır. - Katılım bankalarının katılma hesabı karşılığında ödenen kâr payları için de yukarıdaki stopaj oranları uygulanır. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.
Off-shore mevduat faiz gelirleri	Mevduat yurt dışında yapıldığından stopaja tabi değil. - 2016 yılı için geçerli olan 1.580 TL'lik beyan sınırını aşması halinde, gelirin tamamı gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilir	-Stopaja tabi değil.-Beyan edilmez.
Vadeli işlem ve opsiyon işlemlerinden elde edilen kazançlar	VİOP'ta ve VİOP dışında banka ve aracı kurum aracılığıyla; a) Hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı konratlardan elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Diğer konratlardan sağlanan kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez.	VİOP'ta ve VİOP dışında banka ve aracı kurum aracılığıyla; a) Hisse senetlerine veya hisse senedi endekslerine dayalı konratlardan elde edilen kazançlar; - % 0 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez. b) Diğer konratlardan sağlanan kazançlar; - % 10 oranında stopaja tabi. - Stopaj nihai vergidir. - Beyan edilmez

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu (2016) ve EY Bağımsız Denetim raporu yayınlarından faydalanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Türkiye’de finansal işlemlerin vergilendirilmesine örnek olarak Banka ve Sigorta Muamele Vergisi (BSMV) gösterilebilir. Temelinin 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’na dayandığı BSMV ile banka ve sigortacılık sektöründeki tüm finansal işlemleri vergilendirmek amaçlanmıştır, “...banka ve sigorta şirketlerinin her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar...”²⁶⁶ BSMV’ye tabi tutulmuştur. Kısacası BSMV, bankaların sigorta şirketlerinin, müşterilere sundukları hizmetler karşılığında aldıkları ücretler üzerinden ödedikleri vergidir ve vergi; verginin konusuna giren işlemin yapılması ve bunun sonucunda bir gelir elde edilmesiyle doğmaktadır. Bununla birlikte bazı işlemleri yapanlar da banker olarak tanımlanmış ve belirlenen işlemler itibarıyla BSMV’ye tabi olmaları öngörülmüştür. BSMV’nin konusuna; bankacılık işlemleri, özellikle işlemler (krediler, bankalar arası mevduat, borsa para piyasası işlemleri, munzam karşılıklar), sigorta işlemleri, Doğal Afet Sigortaları Kurumu’nun işlemleri (DASK), Tarım Sigortaları

²⁶⁶6802 Sayılı Gider kanunu.

Havuzunun (TARSİM) işlemleri, reasürans şirketlerinin işlemleri, bireysel emeklilik şirketlerinin işlemleri, sigorta acentelerinin işlemleri, yurt dışında mukim sigorta şirketlerinin yurt içi teşkilatlarının işlemleriyle birlikte bankerlerin banka muamele hizmetleri, menkul kıymetlere ilişkin hizmetler, para toplama işleri girmektedir. BSMV'nin kanuni oranı %15 olmakla birlikte Bakanlar Kurulu tarafından dönemin koşullarına göre düzenlemeler yapılmaktadır. Bu bağlamda 6802 sayılı Kanununla BSMV'de genel oran %5, bazı işlemlerde ise vergi oranı %1 olarak belirlenmiştir.

Bankaların gerçekleştirdiği bazı işlemlerde vergisel açıdan boşluklar bulunmaktadır. Buna örnek olarak altın bankacılığı gösterilebilir. Bankaların altın sektörüne de el atması bu sektörün farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bankanın ilan ettiği gün ve zaman diliminde, altın hesabı açmak isteyen müşterilerin altınlarına, banka eksperleri tarafından değer biçilmekte ve bir altın hesabı oluşturulmaktadır. Altın hesabı sunan bankalar bu altın hesapları için ayrıca faiz imkânında sunduğundan, yatırımcı altın olarak hem birikimlerini saklarken hem de altının toplam değeri üzerinden faiz geliri elde edebilmektedir. Bununla birlikte bankalar, altının fiyat hareketlerine bağlı altın fon hesapları, altın birikim hesapları, altın tasarruf hesapları gibi hesaplarla yatırımcılara hizmet vermeye başlarken, bu hesaplardaki hareketliliklerden gelirden elde etmeye başlamışlardır.²⁶⁷

Türkiye'de altın bankacılığı, vadeli ve vadesiz altın depo hesabı adı altında işlem görmekte ve dolayısıyla farklı vergilendirme rejimine tabi olmaktadır. Vadeli altın depo hesabında, altın yatırımcısının piyasadaki faiz oranlarından etkilenmeden, altınların çalınma kaybolma riski olmadan, yatırımcılara altında gerçekleşecek fiyat artışlarından kazanç sağlamayı veya mevduat faizi ya da kar payı fırsatı sunan hesaplardır. Menkul sermaye iratlarının tanımlandığı GVK'nın 75. maddesinin 7 numaralı bendinde "...mevduat faizleri ve bankalara, bankerlere, tasarruf sandıklarına, tevdiat kabul eden diğer müesseselere yatırılan vadeli, vadesiz paralara ödenen faizlerin ve bunlar dışında kalan kişi ve kuruluşlardan devamlı olarak para toplama işi ile uğraşanların her ne şekil ve ad altında olursa olsun toplanan paralara sağladıkları gelirler ve menfaatler ile bankalar ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan aracı kurumlar arasındaki borsa para piyasasında değerlendirilen paralara ödenen faizlerin mevduat faizi sayılacağı" ifade

²⁶⁷ İnternet: Altın hesabı nedir? Altın hesabının avantajları ve dezavantajları nelerdir?, Web: <https://www.gcmforex.com/egitim/makale-arsivi/altin-hesabi-nedir-avantajlar-ve-dezavantajlari-nelerdir/> adresinden 13 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

edilmiştir. Bu kapsamda vadeli altın depo hesaplarından elde edilen faiz vadeli veya vadesiz paralara ödenen faiz niteliğinde olmadığından; GVK'nın 75 inci maddesinin 7 numaralı bendi kapsamında menkul sermaye iradı sayılmamakta ancak ancak, GVK'nın 75/1 md yer alan genel tanım uyarınca menkul sermaye iradıdır ve Gelir Vergisinin kapsamına girmektedir. GVK'nın 75/5-7-12-14 numaralı bentlerinde belirtilen iratlar için GVK'nın geçici 67 md uyarınca bankalarca tevkifat yapılması zorunludur. Ancak vadeli altın depo hesaplarından elde edilen faiz gelirleri yukarıda anılan bentler kapsamına girmemektedir. GVK'nın 94 md. göre de tevkifata tabi değildir. Bu nedenle, GVK'nın 86/1-d md uyarınca (2016 yılı için) 1580 TL'yi aşan ve tevkifata tabi tutulmamış bu iratların beyan edilmesi gerekmektedir. Vadesiz altın depo hesabında ise hesabın belirli bir tarihte satılmış olması sonucunda yatırımcı kar edebileceği gibi zarar da edebilmekte olduğundan, kar elde edilmesi durumunda elde edilen karın hiçbir gelir unsuruna girmemesinden dolayı vergilendirme işlemi gerçekleşmemektedir.²⁶⁸ Bankalarda altın alım satımı ile doğacak farklılıklar ile komisyonlar menkul sermaye iradı ve BSMV'ye göre vergilendiriliyorken, altın hesabı sahiplerinin buradan sağladıkları kazancın, mevzuatta tanımının yapılmamasından dolayı herhangi bir vergilendirmeye tabi olmadığı görülmektedir.

“Türkiye’de finansal işlemler kural olarak KDV’den istisnadır. Söz konusu istisna AB üyesi ülkelerde olduğu gibi, yüklenilen KDV’nin indirim ve iade konusu yapılamadığı ve gider veya maliyet olarak dikkate alındığı kısmi istisna şeklinde uygulanmaktadır.”²⁶⁹ Bu nedenle Türkiye’de bankaların finansal işlemlerinin yanı sıra sigorta işlemleri de KDV’ye tabi tutulmamaktadır. Dolayısıyla AB’nin önerisindeki finansal işlemler incelendiğinde, Türkiye’de BSMV’ye tabi tutulan işlemler ile söz konusu AB Direktifinde KDV’den istisna tutulan işlemler birebir örtüşmemektedir. Ancak Türkiye’de finansal işlemlere uygulanan vergi veya benzeri mali yüklerin temelde işlem veya mükellef bazında ele alındığı, dolayısıyla tümüyle işlemten hareket etmediği görülmektedir²⁷⁰. Bununla birlikte BSMV’de bazı belirsizliklerde söz konusudur. Şöyle ki BSMV’de matrahın oluşabilmesi için lehe para geçmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu durum, bu verginin temel sorununu oluşturmaktadır. Çünkü lehe kalan paranın tespitinde belirsizlikler

²⁶⁸ İnternet: Öz, E. (2013). Altın bankacılığı ve vergileme, Dünya Gazetesi, 19 Ekim 2013 tarihli yazı, Web: <https://www.dunya.com/gundem/altin-bankaciligi-ve-vergileme-haberi-224561> adresinden 08 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁶⁹ Çakıcı Ö. ve Ceylan, M. (2014). Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No: 301, İstanbul, 28.

²⁷⁰ Çakıcı ve Ceylan, 2014, 27-28.

bulunduğu gibi, matrahın tespitine ilişkin Maliye Bakanlığı'nca çıkarılan farklı özeldgelerin varlığı uygulama açısından da sorunlara sebebiyet vermektedir²⁷¹.

Türkiye'de finansal faaliyet vergisi olmasa da bankalar, özel finans kurumları, sermaye piyasası aracı kurumları, yatırım ortaklıkları, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, yetkili müesseseler, sigorta ve emeklilik şirketleri ile diğer finansal kurumlar tarafından yıllık olarak ödenmesi gereken finansal faaliyet harçları bulunmaktadır. Türkiye'de finansal sektör damga vergisine de tabidir. Verginin konusuna giren değerli kâğıtların vergilendirme ölçülerinde maktu tutar ya da belirli oranlar uygulanmaktadır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) uygulaması da ülkemizde finansal işlemlerin vergilendirilmesine örnek teşkil etmekte olup, banka kredilerine, yurtdışından sağlanan kredilere ve vadeli ithalata uygulanan bir vergi niteliğindedir²⁷². İhracatın ve yatırımların teşviki için 1984 yılında kurulan bu fon, 1988 yılından itibaren uygulamaya geçmiş ve gerek yurt içi gerekse yurt dışı kaynaklı kredi kullandırımında anapara, faiz veya ithal edilen mal bedeli üzerinden alınan ve bankalarca tahsil edilen ve TC Merkez Bankası'na aktarılan bir bedeldir. Bankalarca kullandırılan tüketici kredilerinde KKDF %15 iken, diğer kredilerde %0'dır. Bankalar ve finans kuruluşları haricindeki şirketlerin yurtdışından sağladıkları kredilerde %3 olarak uygulanmakta olan KKDF ve ithalat yapan firmaların 1 yıla kadar olan vadeli ödemelerinde ise %6 olarak uygulanmaktadır.

Finansal sektördeki sıkıntıların giderilmesi ve sermayenin Türkiye'ye çekilmesi adına çalışmalar devam etmektedir. Son olarak 9 Ağustos 2016 Tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6728 sayılı "Yatırım Ortamının İyileştirilmesine İlişkin Kanun" ile sektörde iyileştirmeler ve vergisel kolaylıklar gündeme getirilmiştir. Örneğin emeklilik yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım fonlarının, menkul kıymet yatırım ortaklıklarının, girişim sermayesi yatırım fonlarının ve girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının para ve sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paralarda BSMV istisnası getirilmiştir.²⁷³ Ayrıca kanunda Tüketicinin Korunması

²⁷¹İnternet: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Uygulama Genel Tebliği Düzenlemesi İçin, Öneriler, TUSİAD, Web: http://tusiad.org.tr/abd-network/item/download/8537_4398ba5b8b74f42e025cc26cefece37e adresinden 17 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

²⁷² Güler, Keleş ve Uçar, 2012, 33.

²⁷³ 6728 Sayılı "Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun", Madde 9.

Hakkında Kanun Kapsamında bankaların; müşterilerine ücret, masraf ve komisyonların iade edilmesinde BSMV dahil edilmiş tutar yerine, bu BSMV tutarı, bankanın ödeyeceği toplam tutardan mahsup edilerek ödenmesi gündeme getirilmiş ve bankaların üzerindeki maliyet kaldırılmaya çalışılmıştır.²⁷⁴

Ayrıca söz konusu kanunla damga vergilerinde de bazı istisnalar gündeme getirilmiştir. Sözleşme bedeli üzerinden her bir sözleşme için ayrı ayrı uygulanan damga vergisi, tek bir vergiye dönüştürülmüştür. Yani sözleşme nüshasına bağlı kalmaksızın bedeli üzerinden sadece bir kez damga vergisi alınacaktır. Bununla birlikte “...noterde işleme konu edilmiş belli tutarı ihtiva eden her nevi senet, mukavelename ve kâğıtların değiştirilmesi hâlinde, değişikliğe ilişkin senet, mukavelename ve kâğıtlar artan miktar üzerinden aynı nispette harca tabi iken, birden fazla nüsha olarak düzenlenen muayyen bir bedeli ihtiva eden kâğıtlarla ilgili nispi harca tabi işlemlerden sadece bir nüsha için harç tahsil...” olunacağı hükme bağlanmıştır.²⁷⁵ Bankaların kredi sağlama maliyetlerindeki istisnanın yeterince izahının açık olmaması nedeniyle yaşanan damga vergisi tarhiyatlarını gidermek amacıyla da söz konusu vergi istisnası detaylıca tanımlanmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye’de özellikle İstanbul’un finans merkezi olma konusunda finans sektörüne yönelik iyileştirici çalışmalar yapılmaktadır. Ancak uygulamadaki iyileştirmelere rağmen hala finansal sektörün vergilendirilmesinde farklı vergilendirme rejimleri uygulanmakta ve haliyle bu durum karışıklığa yol açmaktadır. Bununla birlikte mevzuatta yer alan ifadeler ve boşluklar farklı yorumlamalara neden olmaktadır. Dolayısıyla vergi mevzuatının şeffaf, açık ve kolay anlaşılır olması ve farklı yorumlara yol açmayacak derecede basit olması gerekmektedir. Söz konusu karmaşıklık dış yatırımcılar için de engel oluşturabilmektedir. Mevzuatın sadeleştirilmesi, hem kendi vatandaşlarının hem de dış yatırımcılar için önem arz etmektedir. Bunula birlikte finansal sektöre uygulanan oranlar dönemin şartlarına göre değişebilmektedir. Oranlarda meydana gelen sık ve belirsiz değişikliklerin Türkiye’nin uluslararası alandaki rekabetini olumsuz yönde etkileyebileceğinin altını çizmek gerekmektedir. Mevzuatın uluslararası yatırımcıları çekecek bir yapıya kavuşturulması, Türkiye’nin uluslararası alandaki rekabetini kolaylaştırabilecektir. Ayrıca finans sektörü için belirlenecek oranların, sektörün

²⁷⁴ 6728 Sayılı “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Madde 10.

²⁷⁵ 6728 Sayılı “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, Madde 30.

büyümesine olumsuz etki etmeyecek şekilde titizlikle belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü ülkeler vergi oranını rekabetçi konumlarını güçlendirmenin başlıca yollarından biri olarak görmektedir.²⁷⁶ Bunun nedeni, vergi oranlarının şirketlerin fiziki yatırım kararlarında büyük önem taşıması ve genel merkezlerini vergisel avantajların bulunduğu bölgelere taşımak gibi çözümlere başvurmalarıdır. Ayrıca Türkiye’de diğer ülkelere nazaran yüksek olan kaynak maliyetine ek olarak yüksek oranlı işlem vergileri uygulanıyor oluşu kredilerin daha pahalı hale gelmesine neden olmakta ve kredi kullanan sektörlerin hem içeride hem dışarıda rekabet gücünü zayıflatmaktadır. Bu nedenle 6728 sayılı kanunla kaynak maliyetinin düşürülmesi hedeflenmektedir.

²⁷⁶ TBB. (2009). İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi, Bölüm I Tespitlerin Özeti, 21.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal işlem ve finansal faaliyet vergilerinin uygulanabilmesi için öncelikli şart küresel bir iş birliği ve küresel vergi uyumudur. Ancak ülkeler; verginin konusunda, tabanında oranında ve hatta bu vergilerin alınıp alınmaması gerektiği hususunda bile henüz bir uzlaşa yakalayabilmiş değillerdir. Uzun bir gelecekte de bu konuda ortak bir payda da buluşmaları ihtimal dâhilinde gözükmemektedir. Çünkü her ülkenin gelişmişlik düzeyi, idari, siyasi ve coğrafik yapısı farklıdır ve her ülke bu unsurları dikkate alarak söz konusu vergilerle ilgili tutumda bulunmaktadır. Çünkü finansal işlem ve finansal faaliyet vergileri için bu unsurların hepsi önem arz etmektedir.

Daha önce de bahsedildiği üzere finansal işlem ve finansal faaliyet vergilerinin öncelikli amaçları arasında spekülasyon hareketlerini engellemek, gelir sağlamak ve kirlenen öder prensibinden hareketle finansal sektörün yarattığı dışsallıkları içselleştirmek gelmektedir. Bu amaçlar tüm ülkeler için geçerli olmakla birlikte, özellikle gelişmişlik düzeyleri bakımından söz konusu vergilere karşı tutumları farklı olmaktadır. Örneğin, Londra küresel bir finans merkezi ve bir dünya şehri olmasının verdiği haklılığa bağlı olarak, finansal işlemlerden vergi alınmasına yanaşmamaktadır. Çünkü coğrafi açıdan, dünyanın en güçlü ekonomilerinin yer aldığı bir bölgede yer almakta ve bunun avantajını maksimum düzeyde kullanmaya çalışmaktadır. Dahası geliştirdiği projelerle, bölgesini finans sektöründe daha da cazip hale getirmenin yollarını aramaktadır. Dünya’da dolaşan sermayenin büyük bir kısmının, Londra’dan geçtiği hesaba katıldığında, İngiltere’nin, söz konusu vergilerin neden olacağı en ufak bir riske bile tahammül edemeyeceği açıktır.

Finansal işlem ve faaliyet vergilerinin küresel düzeyde uygulanmasının kabul edilmesi halinde de yine bir takım sıkıntıların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Öncelikle, vergi tabanının belirlenmesi gerekecektir ki, bazı ülkeler finansal işlemlerin vergilendirilmesini, bazıları finansal faaliyetlerin vergilendirilmesini, bazıları her ikisinin de vergilendirme kapsamına alınmasını savunmaktadır. Her ülkenin, kendi faydasını maksimize edeceği anlayışında hareketle, hangi vergi tabanının neye göre seçileceği ayrı bir tartışma konusudur. Bununla birlikte söz konusu vergilerin tabanının ne olacağı konusunda da ülkeler henüz bir uzlaşmaya varmış değillerdir. Örneğin Brezilya, finansal işlemlerin vergilendirilmesi kapsamına sadece bankacılık işlemlerinin dâhil edilmesini istemektedir. Bununla birlikte, verginin konusu ve oranında da bir birlik bulunmamaktadır. En basit

örneğiyle finansal işlemlerin vergilendirilmesi kapsamında AB'nin sigorta primleri üzerinden vergi alınması yönündeki direktifi AB üyesi ülkelerde çoğunlukla kabul edilse de, uygulama oranları bakımından farklılıklar ortaya çıkmıştır. %2 ila %15 arasında değişen ciddi bir oran farklılığı bulunmakla birlikte, bazı üye ülkeler sigorta primleri vergisi yerine sigorta işlemleri üzerinden parafiskal gelir elde etmektedirler. Dahası bazı üye ülkeler sigortacılık işlemlerinden hem parafiskal gelir hem de sigorta primi vergisi elde etmektedirler. AB üyesi ülkelerin dahi ortak bir konuda ve oranda birleşilemiyor oluşu, finansal işlem ve faaliyet vergilerinin küresel düzeyde uygulanıp uygulanamayacağı hakkında daha net bir resim çizmektedir.

Söz konusu vergilere ilişkin, tabanların, konuların ve oranların hangi ülkelere, neye göre ve nasıl belirleneceğine ilişkin sıkıntılarda mevcuttur. Tüm dünya ülkelerinin katılımıyla bir devletler üstü kurumun kurulduğu varsayımı altında, ülkelerin vergilendirme yetkilerinin bu kuruma devredilmesi gerekecektir. Ancak bu da ülkelerin vergilendirilme yetkilerinin sınırlandırılması ya da bu yetkilerin bir kısmının başka bir otoriteye devredilmesi anlamına gelmektedir ki buda uluslararası politik sorunların doğması anlamı taşımaktadır. Dünya üzerinde yaklaşık 190-200 arası ülke olduğu düşünüldüğünde, alınacak kararların oy birliği ile kabul edilme ihtimalinin düşüklüğü de gözler önüne serilmektedir. Oy çokluğuna göre karar alması halinde, diğer ülkelerin karşı karşıya kalacağı katlanma maliyetleri de gündeme gelecektir. Çünkü alınan kararın her ülkede aynı derecede etki göstermesi ve aynı maliyetleri doğurması beklenilemez. Ayrıca, uygulanan vergi politikasının neden olduğu sıkıntıların ortaya çıkma süresinde farklılık göstereceğinden, ülke maliye politikalarında karar almada gecikme, uygulamada gecikme gibi sıkıntılar baş gösterecektir.

Söz konusu vergilere ilişkin, vergilendirme yetkisinin devredildiği devletler üstü kurumun yeni vergiler eklemesi, hükümetler açısından bazı politik sorunlara da yol açacaktır. Yeni bir verginin mükellefler üzerinde yaratacağı objektif ve sübjektif vergi yükü, seçilme kaygısı taşıyan siyasilerin gözden kaçıramayacağı bir husustur.

Tüm bunlara rağmen, devletler üstü bir kurumun kurulması halinde nasıl finanse edileceği de ayrı bir sorundur. Kurumun çalışmaları için, ülkeler neye göre ve ne kadar bütçe ayırmak zorunda kalacaklardır. Yahut finansal işlemler ve faaliyetler üzerinden elde edilecek gelirin belirli bir kısmının bu kuruma aktarılacağı varsayımı altında, bu oran neye göre belirleneceği de gündeme gelecektir.

Küresel düzeyde finansal işlem ve faaliyet vergilerinin uygulanabilmesi için, off-shore finansal merkezler ve vergi cennetleriyle mücadele edilmesi büyük önem taşımaktadır. Hali hazırda, OECD, IMF gibi uluslararası kuruluşların bu merkezlerle ve bölgelerle ilgili çalışmaları mevcuttur ve bu çalışmalar genellikle “işbirliği”nin gerekliliği üzerine yoğunlaşmaktadır. “Vergilendirilen her şey kaçır” düşüncesi hesaba katıldığında, öncelikli olarak, kaçacak yerlerin sınırlandırılması gerekliliği doğmaktadır. Bunun içinde off-shore finansal merkezler ve vergi cennetleri üzerine yoğunlaşılabilir.

Her bir ülke kendi bünyesinde, sektör hakkında tam bilgi sahibi kişilerden oluşan bir birim oluşturabilir. Her bir ülkedeki bu birimler, belirli dönemlerde bir araya gelerek uluslararası bir kuruluş gibi faaliyet gösterebilir. Bu birimce dünya ülkelerindeki en zayıf ve en güçlü finansal sisteme sahip ülkeler belirlenebilir ve bu ülkelerin finansal sistemleri detaylı bir analize tabi tutulabilir. Küresel düzeyde uygulanacak finansal işlem ve faaliyet vergileri için, ülke finansal sistemlerinde idari, hukuksal, teknolojik ve yapısal olarak bir standardizasyon ya da belirli unsurları içeren bir eşik yakalamak adına çalışmalar da bulunabilir. Böylelikle, finansal anlamda belirli bir eşikte bulunan tüm dünya ülkelerinde, sektöre konulacak vergilerin kabul edilebilirlik oranı artırılabilir. Ancak bu iyileştirmelerin yapılmasının, ülkelerin finansal sistemlerinde bir standardizasyon sağlanmasının ve tüm ülke finansal sisteminin bir eşikte buluşmasının çok uzun bir zaman alacağı da gözden kaçırılmamalıdır.

Finansal işlem ve faaliyet vergilerinin küresel düzeyde uygulanır olması, söz konusu sektörü vergilendiren ülkeler için yeni vergi oranlarını ya da vergi konularını beraberinde getirecektir. Bunun öncesinde, her bir ülkede vergi uyumu dikkate alınmalıdır. Vergi uyumunun düşük olduğu ülkelerde, finansal sektör üzerinden alınacak vergiler mali anesteziye uygun bir yapıya dönüştürülebilir.

Finansal işlemlerin ve finansal faaliyetlerin netlik kazanması adına küresel bir tanım yapılabilir ve nelerin finansal işlem ve faaliyet kapsamına alınacağı, nelerin alınmayacağı hususunda ortak bir payda sağlanabilir. Böylelikle sektördeki finansal araçlar, ürünler ve türevleri tanımlanacağından “verginin konusu”nda hem fikirlik sağlanabilir.

Genel olarak bakıldığında, ülkelerin birbirinden bağımsız şekilde finansal işlem ve faaliyet vergileri uygulamaya koyduğu görülmektedir. Buna karşın küresel anlamda

uygulanacak finansal işlem ve faaliyet vergilerine ağırlıklı olarak karşı durdukları da bir gerçektir. Bunun nedeni de söz konusu vergilerin yaratacağı olumlu ya da olumsuz etkilerdeki belirsizliklerdir. Bununla birlikte vergilerin uygulanabilmesi için gerekli olan küresel işbirliği şartının sağlanamıyor oluşu, hali hazırda bu vergilerin uygulamaya konulamamasının ilk ve en önemli sebebidir.

KAYNAKÇA

- Abdulkarimli, O. (2015). Taxation e-commerce. *Baku State University Law Review*, 1, 97-107.
- Acar, M. (2009). *Düzelştirici ve özgürleştirici bir süreç olarak küreselleşme*, Türkiye. Ankara: Orion Kitabevi.
- Adıgüzel, M. (2013, Mart-Nisan). Ekonomik küreselleşmenin Türkiye ekonomisine etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-20.
- Afşar, A. (2007). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 188-197.
- Aktan, C. C. (1999). Global ekonomik entegrasyon ve Türkiye. *Dış Ticaret Dergisi*, 12, 4.
- Aktan, C.C. ve Şen, H. (1999). Globalleşme, ekonomik kriz ve Türkiye. *TOSYÖV, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Serisi*, No.1,10-35.
- Aktan, C.C. ve Vural, İ. Y.(2004). Vergi rekabeti. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1-18.
- Almenberg, J. and Wiberg, M. (2012). Taxing financial transactions. *Sveriges Riksbank Economic Review*, 2012(1), 84-102.
- Archibugi, D. and Michie J. (1995). The globalisation of technology: A new taxonomy. *Cambridge Journal of Economics*, 19, 121-140.
- Aydemir, C. ve Güneş, H.H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 135-158.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282.
- Baker, D. (2001). Why Do we Avoid Financial Transaction Taxes?. *Taylor and Francis Group*, 44(3), 90-96.
- Balseven, H. ve Erdoğan, M. M. (2005). Mali kriz riski bağlamında tobin vergisi ve türkiye’de uygulanabilir bir versiyonu. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 297-319.
- Basu, S. (2007). *Global perspectives on e- commerce taxation law*. England: Ashgate Publishng Limited.
- Bayar, F. (2011). Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, 32.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2015, Eylül). Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri. İstanbul: BDDK.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu. İstanbul: BDDK.

- Beaverstock, J. V., Smith, R. and Taylor, P. J. (1999, December). A roster of world cities. *Research Gate*, 1-35.
- Berke, B. (2006). *Mali küreselleşmenin Türk vergi sistemine olası etkileri ve tarımın geleceği*. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi, s. 1132-1142, Antalya.
- Bird, R. M. and Zolt, E. M. (2011). Dual Income Taxation: A Promising Path to Tax Reform for Developing Countries. *World Development*, 39(10), 1691-1703.
- Borsa İstanbul (BİST). (2015). *Sürdürülebilirlik Raporu*. İstanbul: Borsa İstanbul Yayınları.
- Borsa İstanbul (BİST). (2017, Nisan). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. İstanbul: Borsa İstanbul Yayınları.
- Brondolo, J.D. (2011). Taxing financial transactions: An assesment of administrative feasibility. *IMF Working Paper*, WP/11/185.
- Burman, L. E., William, G. G, Gault, S., Kim, B., Nunns, J. and Rosenthal, S. (2016, March). Financial transaction taxes in theory and practise. *National Tax Journal*, 69(1), 171-216.
- Ceran, Y. ve Çiçek, R. (2007). Elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin Türk vergi sisteminde katma değer vergisi açısından bir değerlendirme. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 291-304.
- Cintra, M. and Vargas, F. G. (2009). *Bank transactions: Pathway to the single tax ideal a modern tax technology: The Brazilian experience with a bank transactions tax (1993-2007)*. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA)*, Paper No: 16710, July.
- Coello, I. (2009, October). *Taxing bank transactions: The experience in latin america and elsewhere*. *Paper Presented at The International Tax Dialogue Conference*, Beijing.
- Cordell, A. J. (1997, February). *Taxing the internet: The proposal for a bit tax*. *Paper Presented at The International Tax Program at the Harward Law School*, Ottawa, Canada.
- Çakıcı, Ö. (2014). Dünya’da ve Türkiye’de finansal işlem vergisi. *Mülkiye İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, Araştırma Raporu/7, 1-10.
- Çakıcı Ö. ve Ceylan, M. (2014). *Banka ve sigorta muameleleri vergisi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Yayın No:301,.
- Çetin, B. N. (2008). Siyasi küreselleşme bağlamında ulus devlet tartışmaları. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 177-182.
- Çevik, S. (2004, Şubat). Küreselleşen dünyada vergi politikası: Vergi politikasında dönüşüm ve küresel sorunlar. *Vergi Dünyası*, , 23(270), 154-165.
- Diwan, P. and Sharma Sunil. (2000). *E-commerce: A Manager’s guide to e-business*. (Fist Edition). New Delhi: Excel Books.

- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006, Ocak- Haziran). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- European Briefings. (2012, June). *The politics of an EU financial transactions tax*. Nort Carolina: Eurepean Union, 1-8.
- European Central Bank. (1998). *Report on electronic money*. Frankfurt: European Central Bank.
- European Comission. (2010). *Financial sector taxation*. Taxation paper. Brussels: Working Paper, No: 25.
- European Comission. (2012). *Agressive tax planning*. Brussels: Comission Recommendation, No: 8806.
- European Parlement. (2016). *Tax challenges in the digital economy*. Brussels: Directorate General For Internal Policies, No: 2016-04.
- European Union. (1999). Second Non-Life Directive-88/357/EEC.
- European Union. (2016). European Indirect Taxation on Insurance Contracts in Europe.
- Ferhatoğlu, E. (2006, Haziran). Uluslararası vergi rekabeti ve sürükleyici güçleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Fuest, C., Spengel, C., Finke, K., Heckemeyer, J. and Nusser, H. (2013). *Profit shifting and agressive tax planning by multinational firms: Issues and options for reform*. Mannheim: Centre for European Economic Research Discussion Paper, No:13-044.
- Ganiev, J. (2014). Küreselleşme, finansal piyasalar ve kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 117-129.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2009). *GATT bilgilendirme rehberi*. Ankara: Gelir İdaresi Başkanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. Yayın No: 95.
- Global Financial Centers Index 21 (2017), Chine Development Institute, March.
- Global Financial Centers Index 20 (2016), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 18 (2015), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 16 (2014), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 14 (2013), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 12 (2012), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 10 (2010), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 8 (2010), Chine Development Institute, September.
- Global Financial Centers Index 6 (2009), Chine Development Institute, September.

Global Financial Centers Index 4 (2008), Chine Development Institute, September.

Global Financial Centers Index 2 (2007), Chine Development Institute, September.

Global Financial Services. (2010). “Bank Levies: An Update”. *Tax Bulltein*, October, 1-6.

Gottlieb, G., Impavido, G. and Ivanova, A. (2012, September). Taxing finance. *Finance&Development*, 44-47.

Gökbunar, A.R. (1998). Vergileme ilkeleri ve küreselleşme. *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 4, 1-23.

Gökbunar, R. (2003). Siber uzayda bit vergisi üzerine. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 35-49.

Göker, Z. ve Balseven, H. (2008). Menkul kıymet işlem vergileri ve ekonomik etkileri. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, 23(264), 40-57.

Grecu, A. (2004). Flat tax- the british case. *Adam Smith Institute (ASI) Research Trust*, 1-23.

Güler, B., Keleş, E. ve Uçar, Ö. (2012, Temmuz). *Finansal işlem vergileri ve avrupa birliği uygulaması*. İstanbul: Ekonomik ve Mali Politikalar Başkanlığı, 1-24.

Günver, O. R. ve Baykal, C. M. (2000, Ekim). E-Money. *TCMB Bülten Lira Dergisi*, 16, 25-27.

Habermeier, K and Kirilenko, A. A. (2003). Securities transaction taxes and financial markets. *IMF Staff Papers*, 50, 165-180.

Hall, R. E. and Rabushka, A. (1995, January). *The tax flat in 1995. Paper Presented at American Enterpirse Institute's Flat Tax Conference*, Stanford University, US.

Hazine Müsteşarlığı. (2015). *Sigortacılık Sektörü Piyasa Analiz Raporu*, Ankara.

Hemmelgarn, T., Nicodeme G., Tasnadi, B. and Vermote, P. (2015). Financial transaction taxes in the european union. *European Comission Taxation Paper*, N.62, 1-36.

International Monetary Fund (IMF). (1999, January). *Offshore banking: An analysis of micro- and macro-prudential issues*. Washington: International Monetary Fund Working Paper, WP/99/5.

International Monetary Fund (IMF). (2010, June). *A Fair And Substantial Contribution By The Financial Sector Final Report For The G-20*. Washington: International Monetary Fund, 1-70.

İnternet: Aktan, C. Can ve Vural, İ. Y., (2008). Globalleşme sürecinde çokuluslu şirketler, Web: <http://www.canaktan.org/ekonomi/cok-uluslu/aktan-makale.pdf> adresinden 5 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Apple'ın Vergi Sırrı: Çifte İrlanda Sandviç Hollanda, Ticaret Kanunu.Net, Web: <http://www.ticaretkanunu.net/applein-vergi-sirri-cifte-irlanda-sandvic-hollanda/> adresinden 23 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Apple'ın vergi sırrı, Milliyet, Web: <http://www.milliyet.com.tr/apple-in-vergi-sirri-cifte-irlanda-sandvic-hollanda--ekonomi-1534341/> adresinden 23 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Banking technology, Web: <http://www.bankingtech.com/> adresinden 12 Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) Uygulama Genel Tebliği Düzenlemesi İçin Öneriler, TUSİAD, Web: http://tusiad.org.tr/abd-network/item/download/8537_4398ba5b8b74f42e025cc26cefece37e adresinden 17 temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Bankacılık sektörü aktif büyüklüğü, Web: <https://home.kpmg.com/tr/tr/home/media/press-releases/2017/01/bankacilik-sektor-raporu.html> adresinden 28 Haziran 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: BİST, Web: <http://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/misyon-ve-vizyon> adresinden 06 Haziran 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Canary Wharf Timeline: From The Thatcher Years To Qatari Control, Web: <https://www.theguardian.com/business/2015/jan/28/canary-wharf-timeline-london-building-docklands-thatcher> adresinden 20. Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Çoşkun, Y. S. (2011, Nisan). Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi. TCMB, Web: <https://gokeekonomi.wordpress.com/2011/06/08/kuresellesme-ve-finansal-kriz-iliskisi/> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır

İnternet: The Danish Experience With A Financial Activities Tax, Web: [http://www.econ.ku.dk/pbs/Dokumentfiler/Comments%20\(English\)/Brussels%20Tax%20Forum%202011%20Danish%20FAT%20including%20notes.pdf](http://www.econ.ku.dk/pbs/Dokumentfiler/Comments%20(English)/Brussels%20Tax%20Forum%202011%20Danish%20FAT%20including%20notes.pdf) den 20 Haziran 2017 tarihinde alınmıştır

İnternet: Digital Tax, Department of Revenue Washington State, Web: <http://dor.wa.gov/Content/GetAFormOrPublication/PublicationBySubject/TaxTopics/DigitalProducts.aspx> adresinden 24 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Dijital Tax: Extra Work or Great Opportunity, The Economist, Web: <http://www.accaglobal.com/us/en/member/member/accounting-business/2017/02/practice/digital-tax.html> adresinden 25 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Wikipedia. *Dünya Ticaret Örgütü*, Web: https://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCT%C3%BC adresinden 26 Ekim 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: WTO. *E-commerce and the WTO*, Web: https://www.wto.org/english/forums_e/business_e/1_1_TUTHILL.pdf adresinden 27 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Elçin, A. B. (2012). Küreselleşmenin Tarihçesi Web: <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf> adresinden 19 Şubat 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Electronic Commerce, OECD, Web: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=4721> adresinden 27 Şubat 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: E-commerce, STATISCA, Web: <https://www.statista.com/outlook/243/109/e-commerce/united-states#market-arpu> adresinden 22 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Finance Overview, The World Bank Web: <http://www.worldbank.org/en/topic/financialsector> adresinden 15 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: TASAM. (2016, Aralık). Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri. Web: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri adresinden 18 Ekim 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Meet the Federal Income Tax, Hoover Publications in Hoover Institution, Web: http://www.hoover.org/sites/default/files/flat_tax_ch1.pdf, 3-4 adresinden 20 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Öz, E. (2013). Altın bankacılığı ve vergileme, Dünya Gazetesi, 19 Ekim 2013 tarihli yazı, Web: <https://www.dunya.com/gundem/altin-bankaciligi-ve-vergileme-haberi-224561> adresinden 08 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Schwert, G. W. and Seguin, P. J. “Securities Transaction Taxes: An Overview of Costs Benefits and Unresolved Questions, Web: <http://schwert.ssb.rochester.edu/faj93.pdf> adresinden 12 Nisan 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: The UK’s Competitiveness As a Global Financial Centre. (2015). Web: <https://www.thecityuk.com/assets/2015/Reports-PDF/The-UKs-competitiveness-as-a-global-financial-centre-August-2015.pdf> adresinden 20 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Türk Sigorta Sektörü Yükselişe Geçti, Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi, Web: <https://sbm.org.tr/tr/BasindaSBM/Sayfalar/turk-sigorta-sektoru-yukselise-gecti.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: World Trade Volume, The World Bank, Web: <http://data.worldbank.org/topic/trade> adresinden 12 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Turan, Z. (2011). “Finansal Piyasalar ve Küreselleşme”. *Mevzuat Dergisi*, Y.14, S.162. Haziran. Web: <http://www.mevzuatdergisi.com/2011/06a/01.html> adresinden 7 Kasım 2016 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Türkiye’de Finans, Invest in Turkey, Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Web: <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/FinancialServices.aspx> adresinden 06 Temmuz 2017 tarihinde alınmıştır.

İnternet: Türkiye’den servet kazanıp Bermudaya kaçırıyolar, Ülke Haber, Web: <http://www.ulke.com.tr/ekonomi/haber/29637-turkiyeden-servet-kazanip-bermudaya-kaciriyorlar> adresinden 23 Mart 2017 tarihinde alınmıştır.

İstanbul Ticaret Odası. (1995). *Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Nafta ve Etkileri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 1995-14.

İstanbul Ticaret Odası. (2009a). *Küreselleşmenin Sektörel Etkileri*. Yayınları, İstanbul: Küresel Ekonomik Araştırmalar Araştırma Projesi, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2010-98.

İstanbul Ticaret Odası. (2009b). *Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Artırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2008-24.

Jagwani, S. (1995). “Tax Reform Proposals: Which one is the best?”. *The Park Place Economist*, 7, 57-62.

Jonasdottir, M. (2012). *Financial Activities Tax in ICELAND*. Ministry of Finance.

Kara, M. C. ve Öz, E. (2016, Aralık). Dijital vergilendirmeye küresel bir bakış. *Vergi Dünyası*, 424(36), 30-37.

Karaca, N. (2003, Eylül-Aralık). GATT’tan Dünya Ticaret Örgütü’ne. *Maliye Dergisi*, 144, 84-99.

Karaköy Taş, M. (2015). Dünya sigorta pazarında Türkiye’nin yeri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 133-148.

Karakurt, B. ve Akdemir, T. (2010). İkili gelir vergisi sisteminin adalet ve etkinlik ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 129-154.

Kargı, V. ve Özügür, Y. (2007). Türkiye’de küreselleşmenin vergi politikaları üzerine etkileri: 1980-2005 Dönemi. *Yönetim ve Ekonomi*, 4(1), 275-289.

Kargı, V. ve Yaygır, T. (2016, 15-19 Mayıs). Küreselleşme, Vergi Rekabeti ve Türkiye’de Vergi Yüğü”.31. Türkiye Maliye Sempozyumunda sunuldu, Antalya.

Kaya, G. A. (2014). Türkiye’de Finansal Araçlarla İlgili Yasal Düzenlemelerdeki Farklılıklar ve Finansal Araçların İşletme Bilançolarındaki Yeri. *The Journal Of Social Science Studies*, N.24, 571-594.

Keynes, J. M. (1930). *Economic Possibilities for Our Grandchildren in Essays in Persuasion* The MacMillan Press Ltd., 1972, London.

Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*.

Lothian, J.R. (2001). *Financial integration over the past three centuries*. The Independent Institute Working Paper, No: 26, April.

Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin Küresel Değerler Üzerine Etkisi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1275-1288.

- Malik, N. (2014). *Securities Transaction Tax: Case Study of India*. Indian Council for Research On International Economic Relations Working Paper, No:23, April, 1-27.
- Maliye Bakanlığı. (2009). *Küreselleşme sürecinde kamu maliyesinde yaşanan dönüşüm*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları, No: 2009/392, Küreselleşme Sürecinde Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm: Aytaç Eker, 1-24.
- Maliye Bakanlığı. (2011). *Gelişmekte olan ülkelerde vergi reformları ve türkiye’de gelir üzerinden alınan vergiler açısından değerlendirme*. Ankara: Maliye Bakanlığı Yayınları, No: 2011/412.
- Mankiw, N. G., Weinzierl M. and Yagan D. (2009). *Optimal taxation in theory and practice*. Harvard Business School Working Paper, 09-40.
- Matheson, T. (2011). *Taxing financial transactions: Issues and evidence*. IMF Working Paper, WP/11/54, 1-42.
- Matheson, T. (2012). *Security transaction taxes: Issues and evidence*. Int Tax Public Finance, No: 19, 884-912.
- Morinobu, S. (2004). *Capital income taxation and the dual income tax*. Policy Research Institute Discussion Paper Series, No:04A-17, Ministry of Finance of Japan.
- OECD. (1998). *Harmful tax competition: An emerging global issue*, Paris: OECD.
- OECD. (2013). *Action plan on base erosion and profit shifting (BEPS)*, Paris: OECD.
- OECD. (2015). *Adressing the tax challenges of the digital economy*, Paris: OECD.
- Oliver, R. (2004). Insurance Companies. Zee, H. (Editor). *Taxing The Financial Sector: Concepts, Issues, and Practice*. Washington: International Monetary Fund (IMF), 16-30.
- Öz, E. ve Çavdar, F. (2012, Temmuz). Çifte Vergilendirmenin Önlenmesine Yönelik OECD ve Türkiye Uygulamaları. *Vergi Dünyası Dergisi*, 371, 51-66.
- Pomeranets, A. and Weaver, D. (2011). *Security transaction taxes and market quality*. Bank of Canada Working Paper, 26, 1-40.
- Pomeranets, A. (2012). *Financial transaction taxes: International experiences, issues and feasibility*, Autumn: Bank of Canada Review.
- Phylaktis, K. and Aristidou, A. (2007). Security transaction taxes and financial volatility: Athens stock exchange. *Financial Economics*, 17, 1455-1467.
- Ouattara, A. D. (1997, May 21). The Challenges of Globalization for Africa, *The Southern African Economic Summit, Sponsored by the World Economic Forum*, Harare’ de sunuldu.
- Radu, M. E. (2012). International Double Taxation. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, WC-BEM 2012, 62, 403-407.

- Richer, S. (2007). A European Tax on Foreign Exchange Transactions. *Intervention*, 4(2), 229-239.
- Sariaslan, O. (2010). Küreselleşmenin temel türk vergi kanunlarına etkileri, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1, 335-361.
- Saltoğlu, B. (2014, Kasım). *Türev Araçlar, Piyasalar ve Risk Yönetimi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi ve Risktürk.
- Schafer, D. (2012). The financial transaction tax- boon or bane? *Intereconomic*, 76-103.
- Schulmeister, S., Schratzenstaller, M. and Picek, O. (2008). *A General Financial Transaction Tax: Motives, Revenues, Feasibility and Effects*. WIFO (Österreichisches Institut Fur Wirtschaftsforschung), March, 1-61.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2016, Haziran). Sermaye piyasası araçları. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2017). Kurumlarda ve sermaye piyasasında vergilendirme. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Lisanslama Sınavları Çalışma Kitapları.
- SETA. (2017). *İstanbul'un finans merkezi olma arayışı*. Ankara: Seta Yayınları, Araştırma Raporu, *İstanbul'un Finans Merkezi Olma Arayışı: Erdal Tanas Karagöl, Yusuf Emre Koç ve Mehmet Kızılkaya*.
- Sørensen, P. B. (2009, March). *Dual Income Tax: A Nordic Tax System, Paper Presented at The Conference on New Zealand Tax Reform-Where to Next? At Victoria University of Wellington*, 1-34.
- Spahn, P. B. (1996, June). The Tobin Tax and Exchange Rate Stability. *Finance & Development*, 24-27.
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). (2017). Kurumlarda ve sermaye piyasasında vergilendirme. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Stuckey, B. (2013). A financial transaction tax: recent debates, international discussions and actions, and canada's position. *Papers in The Library of Parliament's In Brief*, September, No: 2013-84-E, 1-5.
- Szarowská, I. (2013). *The options of financial sector taxation. Presented at Financial Regulation and Supervision in the After-Crisis Period. Proceedings of 13th International Conference on Finance and Banking*, 448-455.
- Şen, H., Keskin A. ve Öz, E. (2004, Temmuz). Tobin vergisi spekülasyon amaçlı döviz hareketlerini önlemede bir çözüm olabilir mi? *Vergi Sorunları Dergisi*, 190, 92.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teori ve Politikası*. (İkinci Baskı), Türkiye, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Tağraf, H. (2002). Küreselleşme süreci ve çok uluslu işletmelerin küreselleşme sürecine etkisi. *cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 33-47.

- Tanzi, V. (2001). Globalization, technological developments, and the work of fiscal termites. *IMF Working Paper Brooklyn Journal of International Law*, 26(4), 1261-1284.
- Tanzi, V. (2008). The Role Of the State and Public Finance in the Next Generation. *OECD Journal on Budgeting*, 8(2), 1-28.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). (2015). *Finansal istikrar: Türkiye’de finansal istikrar gelişmeleri*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.
- Türkiye Sermaye Piyasası Birliği. (2015). *Türkiye Sermaye Piyasası*, İstanbul: Türliye Sermaye Piyasası Yayınları.
- Tobin, J. (1978). *A proposal for international monetary reform*. Washington: Paper Presented at The Eastern Economic Association, 153-159
- Tobin, J. (1996). ‘Prologue’, in *The Tobin Tax: Coping with Financial Volatility*, Ed. By Mahbub ul Haq, Inge Kaul and Isabelle Grunberg, New York: Oxford University Press,
- Tobin, G. and Walsh, K. (2013). What makes country a tax haven? An assessment of international standards shows why ireland is not a tax haven. *The Economic and Social Review*, 44(3), 401-424.
- Türkiye Bankalar Birliği. (2007, Ekim). İstanbul’un Uluslararası Finans Merkezi Olma Potansiyelinin Değerlendirilmesi. *Deloitte Danışmanlık Araştırma Raporu*,
- Türkiye Bankalar Birliği. (2015, Mayıs). *Faaliyet Raporu 2014-2015*.
- Vural, İ. Y. (2010, Ocak-Haziran). Uygulamada düz oranlı gelir vergilerinin ekonomik etkileri. *Maliye Dergisi*, 158, 179-200.
- Walker, T. (2003). Review globalism: The new market ideology by manfred steger. *Logos* 2(2), 148-1453.
- Watchel, H. (2000). Tobin and other global taxes. *Review of International Political Economy*, 7(2), 335-352.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞEN, Neslihan Gence
 Uyruğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 06.07.1990 / İskilip
 Medeni hali : Bekâr
 e-posta : gencesen@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam Ediyor
Lisans	İstanbul Üniversitesi	2017
	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2013

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2014- devam ediyor	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

- Şen, N. G. (2017, Temmuz). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem ve Modeller: Türkiye'den Uygulama Örnekleri, *Maliye Araştırmaları Dergisi*.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

